

Головне управління освіти і науки
Київської обласної державної адміністрації
Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів

Л.П. Ткаченко,
В.М. Гудима

Київщинознавство

3 клас

*Рекомендовано науково-методичною радою
Київського обласного інституту*

*післядипломної освіти педагогічних кадрів
(протокол № 8 від 13 грудня 2007 р.)*

Ткаченко Л.П., Гудима В.М. Київщинознавство. 3 клас. – Біла Церква: КОПОПК, 2008. – 138 с.

Рецензенти:

Цимбалюк В.І., заступник директора з наукової роботи Сквирського ліцею, кандидат педагогічних наук;

Довгань А.І., завідувачий навчально-методичним кабінетом регіонального краєзнавства КОПОПК.

Tkachenko Ijubov

Тематика: навчально-виховний процес

*Кафедра педагогіки та психології, дошкільної та
початкової освіти*

Головною метою курсу „Київщинознавство” в 3 класі є наступність у вихованні в учнів почуття патріотизму, національної самосвідомості, любові до рідної землі.

При вивченні даного курсу бажано використовувати місцевий краєзнавчий матеріал, організовувати екскурсії, в ході яких учні проводитимуть дослідницьку роботу, залучати до навчально-виховного процесу батьків, працівників краєзнавчих музеїв, бібліотек тощо.

Даний посібник може використовуватись вчителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня, учнями, батьками.

© Ткаченко Л.П., Гудима В.М., 2008

©КОПОПК, 2008

ЗМІСТ

Передмова.	5
Заняття 1. Київщина – складова частина України, центр стародавньої держави – Київської Русі.	6
Тема 1. Моя родина.	10
Заняття 2. Традиційна сімейна мораль.	10
Заняття 3. Сімейні професії та промисли.	13
Заняття 4. Сімейне виховання. Наслідування старших. . .	18
Тема 2. Твоє духовне коріння.	20
Заняття 5. Українська садиба. Житло українців в минулому.	20
Заняття 6. Дитяча обрядова пісня. Дитячі скоромовки і забавлянки.	23
Заняття 7. Народні звичаї та обряди.	25
Заняття 8. Народні свята.	29
Заняття 9. Воздвиження. Храмове свято.	32
Заняття 10. Зимові дитячі розваги.	36
Заняття 11. Зимові свята.	37
Заняття 12. Весняні свята.	40
Заняття 13. Красне літечко. Літні народні прикмети та свята.	44
Заняття 14. Осінні свята.	47
Заняття 15. Народні звичаї та обряди, пов'язані з обробітком землі. Хліборобські обряди сівби.	50
Заняття 16. Хліборобські обряди збирання врожаю. Обжинкові пісні.	52
Заняття 17. Релігійні традиції та погляди населення Київщини.	55
Заняття 18. Відображення краси рідної природи засобами літератури та мистецтва.	58
Заняття 19. Відображення національних рис населення засобами літератури та мистецтва.	62
Тема 3. Мій населений пункт.	66
Заняття 20. Особливості природи в даному населеному пункті.	66
Заняття 21. Природні умови: рельєф, клімат.	70
Заняття 22. Природні багатства: корисні копалини,	

внутрішні води.	73
Заняття 23. Ґрунти, рослинний і тваринний світ Київщини	78
Заняття 24. Краєвиди, створені людиною.	87
Заняття 25. Пам'ятки природи, історії.	91
Заняття 26. Найвідоміші архітектурні споруди.	97
Тема 4. Мій рідний край.	100
Заняття 27. Ми живемо в Україні. З чого починається Україна?	100
Заняття 28. Київ – столиця України та обласний центр. . .	103
Заняття 29. Моє місто, село (район)	106
Заняття 30. Охорона навколишнього середовища. Рослини і тварини, що охороняються.	109
Тема 5. Відомі люди нашого краю.	113
Заняття 31. Історичні особи – твої земляки.	113
Заняття 32. Історичні особи козацької доби.	117
Заняття 33. Захисники Вітчизни (розповідь про героїв часів Другої світової війни)	120
Словник.	130
Література	132

Передмова

Головною метою курсу „Київщинознавство” в 3 класі є наступність у вихованні в учнів почуття патріотизму, національної самосвідомості, любові до рідної землі.

У 3 класі учні глибше будуть опрацьовувати теми „Моя родина”, „Твоє духовне коріння”, „Мій населений пункт”, „Мій рідний край”, „Відомі люди нашого краю”, вивчення яких розпочато у 1-2 класах.

Ключовою є тема „Твоє духовне коріння”, яка має народознавче спрямування. При вивченні даної теми школярі ознайомляться з особливостями української садиби, народними звичаями, обрядами, святами, релігійними традиціями та поглядами населення Київщини.

Курс “Київщинознавство” в 3 класі, як і в попередні роки, є інтегрованим і включає знання, отримані учнями в процесі вивчення курсу „Я і Україна”.

Упродовж навчального року школярі познайомляться з особливостями природи свого міста чи села, з пам’ятками природи, заповідними територіями, найвідомішими архітектурними спорудами.

Значна увага повинна бути приділена вивченню традиційної сімейної моралі, сімейних професій та промислів населення Київщини, а також поширеного на території Київської області дитячого фольклору.

Учні матимуть змогу познайомитись з творами відомих українських митців, в яких відображена українська природа та національні риси населення нашої області.

Особлива увага повинна бути приділена патріотичному вихованню школярів.

При вивченні даного курсу бажано використовувати місцевий красназавчий матеріал, організовувати екскурсії, в ході яких учні проводитимуть дослідницьку роботу, залучати до навчально-виховного процесу батьків, працівників красназавчих музеїв, бібліотек тощо.

Даний посібник може використовуватись вчителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня, учнями, батьками.

ВСТУП

Заняття 1. Київщина – складова частина України, центр стародавньої держави – Київської Русі.

Славетні землі Київщини розкинулись по обох берегах Дніпра. Її територія була ареною визначних історичних подій, які вплинули на формування української державності.

Київська область знаходиться на території, де колись сформувалася могутня східнослов'янська держава – Київська Русь. Разом з величним Києвом, міста і села Київщини зробили вагомий внесок у розвиток матеріальної та духовної культури. На Київщині почався процес формування давньоукраїнської народності.

Наші предки вистояли в історичних випробуваннях – вони відбивали напади печенігів, половців, громили монголо-татарських, турецьких, польських, шведських, німецьких загарбників.

Протягом століть територія нашої області була ареною гострої боротьби проти гнобителів. Могутній гайдамацький рух, Коліївщина, Київська козаччина стали важливими віхами на шляху національного визволення українського народу.

На території нашої області відбувалися визначні історичні події визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького, Семена Палія. Київщина є батьківщиною гетьмана Івана Мазепи.

Київщина відіграла велику роль у розвитку української культури. Київ був одним із основних осередків формування давньоруської писемності.

У другій половині XIX – на початку XX ст. в Києві і містах губернії жили і працювали відомі діячі української культури: Марко Вовчок, І.С.Нечуй-Левицький, Леся Українка, Микола Лисенко, М.І.Мурашко, Олена Пчілка та інші.

Наша мала Батьківщина – Київщина – є складовою частиною України. Вона розташована на півночі нашої держави у середній течії річки Дніпро. Землі Київщини мають давню історію. І якщо Київ вважають серцем України, то Київщину можна величати її душею.

Всім відома річка Дніпро є найбільшою в Україні і третьою за довжиною водною артерією Європи. Високий правий берег, який піднімається над рівнем Дніпра на 50-100 м, порізаний

багатьма ярами та балками і має горбистий характер. З правого боку Дніпро має такі великі притоки, як Прип'ять, Тетерів, Ірпінь та ін. Північна частина Київщини, що з давніх часів називається Поліссям, входить до зони мішаних лісів. Більшість її площі вкрита болотами і лісами. Землі, що йдуть на південь, належать до лісостепової зони.

Київщина є батьківщиною однієї з прадавніх цивілізацій – трипільської, яка існувала 3-4 тис. років до н.е. представники якої були прекрасними хліборобами, кували метал, вміли ткати, виготовляли прекрасний керамічний посуд.

Більше 1500 років тому почали утворюватись перші слов'янські міста, в яких розвивалось ремісництво, торгівля. У ті далекі часи на високому правому березі великої річки Дніпро князем Києм було засновано укріплення, яке пізніше перетворилось у головне місто древньої слов'янської держави. За легендою, три брати Кий, Щек і Хорив та їх сестра Либідь були засновниками Києва, побудувавши його на трьох горбах. Брати стояли на чолі східнослов'янського племені полян. Місто Київ назвали на честь старшого брата Кия. Племена полян, що жили на цій території були об'єднані у єдину державу спочатку князівською династією Києвичів, а потім династією Рюриковичів.

Починаючи з середини IX ст. на території теперішньої Київщини почала формуватись могутня східнослов'янська держава – Київська Русь. Значну роль у формуванні Київської Русі відіграли варяги. Це люди, що населяли Скандинавський півострів, досліджували і завойовували прилеглі території. У 860 році варязькі князі Аскольд і Дір з військом натрапивши на верхів'я річки Дніпро поступово просуваючись на південь, досягли Києва. Оцінивши вигідне розташування Києва на високому березі річки, вони оволоділи містом, а на полян, що населяли його околиці, наклали данину. Та не довго вони володіли київськими землями.

У 882 році новгородський князь Олег захоплює Київ і робить його столицею держави, до якої входять Русь і Новгородське князівство. Упродовж наступних 100 років Київська Русь розширює свої кордони за рахунок об'єднання слов'янських племен.

Видатними київськими князями були Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир, Ярослав Мудрий. Князь Святослав об'єднав східнословянські племена і розгромив кочівників, які нападали на Русь. Князь Володимир у 988 році запровадив християнство на Русі. Найбільшого розцвіту Київська держава досягає за правління Ярослава Мудрого (1019-1054).

За часів Київської Русі були засновані міста – Переяслав, Вишгород, Богуслав, Юр'їв. Вони швидко розбудувалися, укріпилися і стали значними ремісничо-торговельними та оборонними центрами. Великокняжим містом був Вишгород.

На території Київської Русі розвивається самобутня і багатогранна культура. Зводяться православні храми, біля них зосереджуються писемність, літописання, бібліотеки. У 1032 р. Ярослав Мудрий засновує на високому скелястому березі Росі городище-фортецю і називає його на честь свого християнського імені – Юр'їв (теперішня Біла Церква).

Сприятливими для Київщини були часи правління Володимира Мономаха. Він об'єднав більшу частину держави, налагодив широкі міжнародні зв'язки. Але після його смерті на початку XIII століття Київська держава розпадається на окремі землі – князівства.

У 1240 році велике лихо спіткало київські землі – монголо-татарські орди захопили Київ і Київська Русь перестала існувати.

Історію Київської Русі можна поділити на три періоди:

- Перший період швидкого зростання – охоплює майже 100 років (з 882 р., коли престол у Києві зайняв Олег, до смерті Святослава у 972 р.) Так була створена величезна за площею і економічно сильна держава – Київська Русь.
- Другий період охоплює князювання Володимира Великого (980-1015) та Ярослава Мудрого (1034-1054), що було добою зміцнення Київської Русі і досягнення нею вершини політичної могутності й стабільності, економічного та культурного розквіту. Надзвичайно важливим було впровадження християнства.
- Третій період характеризують безупинні руйнівні князівські чвари, які вели до загрози нападів кочових племен та економічний застій. Остаточне зруйнування Києва монголо-

татарами у 1240 р. ознаменувало собою трагічний кінець періоду Київської Русі в історії України.

Таким чином, територія середньої течії Дніпра була центром, навколо якого йшло формування могутньої середньовічної держави – Київської Русі. Але через безкінченні князівські чвари, бажання їх головувати над всією територією східних слов'ян, привело до того, що Русь втратила свою могутність, а пізніше і самостійність на кілька століть.

Згодом територія Київщини була під гнітом Литви, Польщі, царської Росії. На її території заборонялась українська мова. Потім Україна і відповідно Київщина майже 70 років входила до складу Радянського Союзу.

З 1991 року Україна є незалежною, самостійною державою з демократично обраними президентом, урядом і парламентом.

Дайте відповіді на запитання:

1. Як називається давній народ, що жив на берегах Дніпра? (поляни).

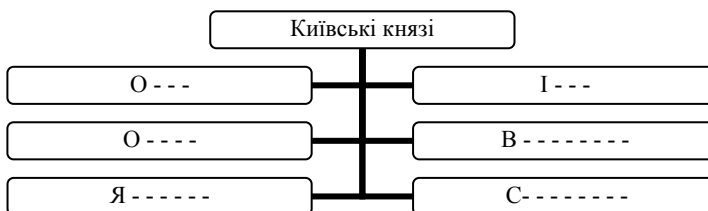
2. Хто, за легендою, були засновниками Києва? (брати Кий, Щек, Хорив та їхня сестра Либідь)

3. Які київські князі відіграли велику роль у формуванні Київської держави? (Олег, Ольга, Ігор, Володимир, Святослав, Ярослав Мудрий.)

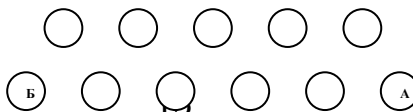
4. Яка древня цивілізація існувала на території Київщини ? (трипільська)

5. Чому перестала існувати Київська Русь? (була захоплена татара-монголами)

Робота в парах. Заповніть схему:

**Прочитайте слово, враховуючи першу і останню букви.
Доберіть до нього синоніми:**

ТЕМА 1. МОЯ РОДИНА

Заняття 2. Традиційна сімейна мораль

Сімейна мораль – це неписані закони життя і співіснування родини. Це такі закони, яких традиційно притримувались в українських сім'ях всі її члени.

Відносини між батьками, батьками і дітьми, іншими членами сім'ї базувались на поняттях любові, поваги до батьків, жінок, подружньому коханні, людської совісті, гідності і честі, справедливості, відповідальності, працьовитості, взаємодопомоги, довіри, дружби, гордості за свою сім'ю.

Золотим правилом моральності було: « Як ти хочеш, щоб до тебе ставились люди, так і стався ти до них».

В традиціях сімейної моралі була необхідність підтримувати **честь сім'ї**. Жоден член родини не повинен був обговорювати на людях сімейні проблеми, берегти високе звання причетності до своєї родини.

У цьому велику роль відігравали стосунки між батьками і дітьми, поведінка дорослих членів сім'ї серед односельців. Необхідною умовою збереження честі вважалось шанування правдивості. Батьки ще змалку вчили своїх дітей говорити тільки правду.

В сім'ї особливо великого значення мав **приклад батька**. Любов до матері, працелюбність, сила, мужність були завжди взірцем для хлопчиків.

Високо цінувались в сім'ї сумлінність, працелюбність, бажання прийти на допомогу односельцям.

Одним із головних обов'язків дітей було доглядати за своїми батьками під час хвороби, допомагати їм в домашньому господарстві: пасти худобу, прибирати у хаті, обробляти землю.

В сім'ях діти завжди звертались до батька і матері на "Ви", що підкреслювало велику повагу до своїх батьків. Слово батьків або старших у сім'ї було законом для молодших. Вони вже змалку мали свої обов'язки, виконували різну посильну роботу.

Дівчатка від матері та бабусі училися прясти, вишивати, ткати, розписувати писанки, шити одяг, прибирати у хаті. Хлопчики від батька чи діда вчилися майструвати, допомагали при виконанні важкої домашньої роботи.

Дітей вчили вітатись першими з дорослими, з незнайомою людиною, яка з'явилась у селі. У цьому прикладом для дітей були дорослі і батьки.

В сім'ях прищеплювалась любов до людей, милосердя. Хворим носили їжу, допомагали по господарству, погорільцям надавали житло. Батьки вчили дітей, з яким милосердям треба відноситись до жінок, які втратили чоловіків, а також до сиріт.

До норм традиційної сімейної моралі належить і повага дітей до історичного минулого, до народних звичаїв і традицій.

Тому святкувались у сім'ях дати народного календаря, а саме: Новий Рік, Різдво, Водохрещення, Великдень, Зелені свята, Івана Купала, дні пам'яті (проводи) померлих членів сім'ї, родичів, сусідів, односельців.

Дітей вчили також зберігати, примножувати і передавати від покоління до покоління родинні реліквії, які були сімейними оберегами від нещасть.

Однією із норм традиційної сімейної моралі є прищеплення дітям любові до рідної української мови, культури, народного мистецтва.

Знати свій родовід – обов'язкова вимога народної сімейної моралі. І ця вимога неухильно виконувалась.

І сьогодні ми повинні пам'ятати високі моральні принципи, на яких виховувались діти в українських сім'ях:

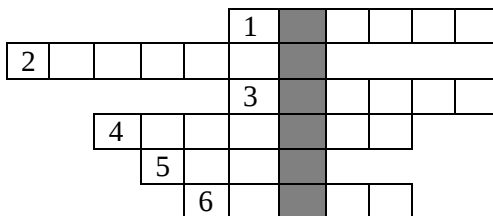
- стався до інших так, як хочеш, щоб ставилися до тебе;
- зміцнюй тіло й душу, просвітлюй розум;
- працюй так, щоб після тебе нічого не переробляли;
- будь завтра кращим, ніж ти є сьогодні;
- не давай сильним принижувати слабких;
- не залишай хворих без піклування;
- не забувай про бідних і немічних людей, допомагай їм;
- не май гордині ані в розумі, ані в серці;
- пізнавши все добре, пам'ятай, а чого не знаєш – тому навчайся;
- живи для батьківщини та люби людей.

До даних слів добери ласкаві слова:

Дідусь –
бабуся –
дядько –
тітка –
сестра –
брат –

Робота в парах. Розгадайте кросворд, відповівши на запитання. Прочитайте ключове слово:

1. Близькі родичі (рідня).
2. Глава сім'ї (батько).
3. Дитина жіночої статі (дочка).
4. Маленький хлопчик або дівчинка (дитина).
5. Дитина чоловічої статі (син).
6. Найдорожча в світі людина (мати).

Робота в парах. Побудуйте діалог:

- Поговори з сусідом по парті про те, як ти допомагаєш батькам.
- Пригадай, які хороші справи ти зробив сьогодні.
- Подумай, які „чарівні слова” допомагають нам налагоджувати хороші стосунки з друзями.

Продовж міркування:

Нашу сім'ю називають дружною, тому що

Моя матуся дуже лагідна, вона

Мій тато сильний, він

Моя сестричка життєрадісна, вона завжди

Мій брат справедливий, він ніколи ...

Поміркуй!

1. Що значить бути уважним до людей?
2. Чому потрібно з турботою ставитись до бабусі, дідуся?
3. Які вчинки не прикрашають сім'ю?

Прочитайте. Як ви розумісте ці вислови?

ШАНУЙТЕ ЧЕСТЬ СВОЄЇ СІМ'Ї

БУДЬ ГІДНИМ СВОЇХ БАТЬКІВ

Прочитай, як ти розумієш цей вислів? Запам'ятай його!

Шануй й буде скрізь
 батька неньку тобі гладенько

Заняття 3. Сімейні професії та промисли

Київщина завжди славилась сімейними професіями та ремеслами. Люди виготовляли землеробські знаряддя, вози, сани, меблі, керамічний посуд, бочки, гребені, корзини, обробляли шкіри, хутра, виготовляли взуття, ткали тканини, мололи зерно, пекли хліб.

Найбільш поширеними були професії теслярів, бондарів, столярів, стельмахів, ложкарів.

Сімейними промислами були: будівництво хат, викладка печей, видобування дьогтю і поташу, гутництво, поромництво, візництво тощо.

Коваль – сімейна професія. Люди, які займались ковальством виготовляли із заліза плуги, борони, лопати, вила, граблі, ножі, сапки, серпи, коси, оббивали металом дерев'яні колеса возів, підковували коней.

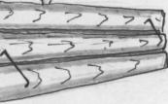
Гончарі виготовляли із глини предмети домашнього начинання – глечики, макітри, миски, декоративні керамічні вироби. Для розвитку гончарства на Київщині завжди було вдосталь глини. Випалювали глиняні вироби у спеціальних печах, виритих у землі. Ця професія збереглась до сьогоднішніх днів

Ткачі виготовляли тканини із конопель або льону. Ця в основному жіноча сімейна професія була поширена у всіх регіонах Київщини. Конопляне або лляне полотно

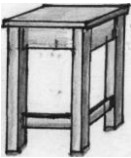
використовувалось в основному для домашніх потреб.

Мельник – дуже шанована в селі професія, тому що борошно було потрібне кожній селянській родині. Млини в селах працювали весь рік. Мололи зерно на дерть і на борошно.

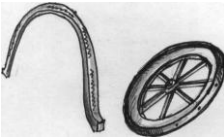

Будівництвом житла, господарських будівель, погребів займались **теслярі**. Особливо теслярство було розвинене на Поліссі.

Столяри – майстри, які виготовляли хатнє начиння: столи, лави, табуретки, скрині, ліжка, двері, віконні рами, вулики тощо. Це дуже важливий вид деревообробного промислу жителів Київщини.

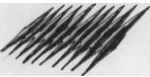
Яке селянське господарство без воза і саней. Тому такою шанованою серед людей була професія стельмаха.

Стельмахи – це майстри, які виготовляли дуже необхідні в домашньому господарстві вози, сани, колеса, полозки, дуги тощо. Для цього необхідно було мати неабиякі навички роботи з деревом.

Ложкарі – майстри з виготовлення дерев'яних мисок, ложок, ополоників. Для їх виготовлення використовували м'які породи дерев - липу, березу, грушу. Багато виробів йшло на продаж.

Гребінники – виготовляли гребені та гребінці із дерева та волових рог для прядіння та для розчісування волосся.

Бондарі – спеціалісти з виготовлення бочок, діжок, барил, цеберків тощо. Щоб виготовляти такі складні вироби з дерева, треба було мати високу кваліфікацію. Вироби бондарів завжди були у великій потребі в селянських сім'ях. Такий вид промислу мав значне поширення на півночі і півдні Київщини.

Майстри з лозоплетіння займалися виготовленням з лози необхідних у домашньому господарстві кошиків, солом'яних брилів, рогозних мішків, корзин, коробів, покривал, дитячих іграшок тощо.

Поширені були професії **шевців** – майстрів із пошиття взуття, **кравців** – майстрів з пошиття одягу. Такі ремісничі професії були дуже популярні в містах Київщини.

Дуже шанованою була професія **пічника** – майстра з викладання печей. Щоб скласти добротну піч, треба було мати високу кваліфікацію й практичний досвід. Гарно складена піч обігрівала хату, в ній варили їжу, пекли хліб, на ній спали, лікували простуди тощо. В умовах доволі холодних зим Київщини піч була необхідна в кожній селянській хаті.

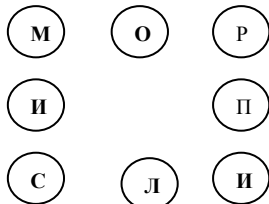
Одним із сімейних промислів було виготовлення **дьогтю**. Дьоготь широко використовувався в домашньому господарстві. Ним мастили колеса возів, щоб не скрипіли, чоботи, щоб не пропускали вологу. Дьоготь добували випалюванням березових дров у спеціально виритих ямах. Особливо цей промисел був поширений на Поліссі.

Поромництво – вид сімейного промислу з перевезення через великі річки Дніпро, Прип'ять, Десну, Рось людей і вантажів. Людей перевозили на поромах – великих здвоєних човнах, скріплених між собою настилом із товстого бруса.

Попрацюй самостійно! Запитай у своїх батьків, ким були ваші предки в минулому?

Проявіть кмітливість! Хто знайде першу літеру і прочитає слово:

(промисли)

Встановіть відповідність між професією і малюнком

- Лозоплетільшик

- Коваль
- Стельмах
- Бондар
- Гончар
- Столяр

Допишіть у словах пропущені букви. Впишіть ці слова в клітинки кросворда. Прочитайте ключові слова.

М - - - - - и (мельники)

Т - - - - - о (ткацтво)

Б - - - - - і (бондарі)

С - - - - - о (столярство)

Б - - - - - о (бондарство)

Г - - - - - і (гончарі)

П - - - - - я (плетіння)

П - - - - - і (пекарі)

Л - - - - - о (ложкарство)

К - - - - - о (ковальство)

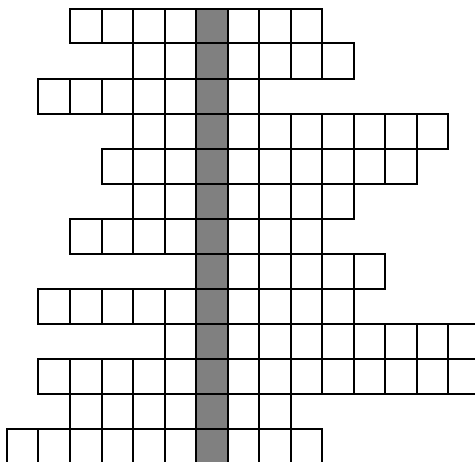
С - - - - - о (стельмахівство)

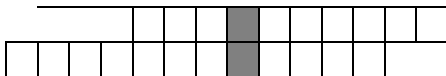
П - - - - - и (пічники)

Г - - - - - о (гончарство)

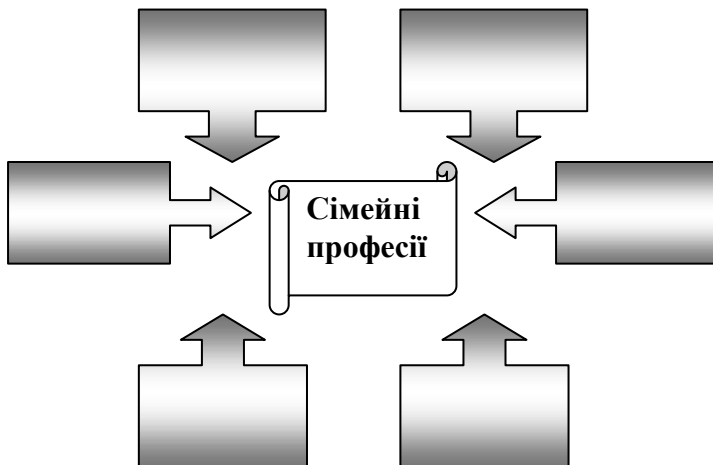
Т - - - - - о (теслярство)

Г - - - - - о (гребінництво)

Доповнити схему „Сімейні професії”.

Заняття 4. Сімейне виховання. Наслідування старших

В основу сімейного виховання українців були покладені високі моральні принципи працелюбності, доброти, любові до своїх ближніх, людської честі, поваги до старших тощо.

Виховання дитини починалось з народження. Любов батьків до своєї дитини робила велике педагогічне чудо – дитина росла з любов'ю до своїх батьків, родичів, чемною до сусідів.

Діти з дитинства бачили, що в сім'ї обов'язки розподіляються між батьком та матір'ю. Найважчу роботу виконував батько і залучав до неї своїх синів. Мати привчала дочок виконувати роботу по домашньому господарству.

Велике значення для виховання дітей у сім'ї був авторитет батька. Він завжди сильний і мужній, і той же час ніжний – був прикладом для дітей, особливо хлопчиків.

Батько завжди покаже як тримати сокиру і молоток, забивати цвяхи, пиляти і рубати дрова, перекривати дах на хаті, управляти кіньми, орати і боронувати землю, косити зернові, молотити зерно тощо. Після такого практичного навчання хлопці були гарними помічниками у сім'ї.

Коли наступала пора створювати свою сім'ю, юнак вже знав, що на нього буде покладена велика відповідальність за благополуччя своєї родини. І він теж буде виховувати своїх дітей на прикладі свого виховання.

Дівчатка навпаки більше тягнулись до матері і бабусі. Мати вчила дівчат були охоронницею домашнього вогнища. Щоб цього досягти, дівчата вчилися прибирати у хаті, варити їжу, висаджувати городину, ткати, вишивати.

І коли наступала пора виходити заміж, дівчата вже знали всі премудрості сімейного облаштування, були хорошими матерями, ніжними і люблячими дружинами.

У сім'ях виховання базувалось також на народних традиціях. Обов'язковим було відзначати свята народного календаря: Різдво Христове, Новий рік, Водохрещення, Благовіщення, Великдень, Святої Трійці, Спасівку, Покрову, Здвиження.

Наприклад, до Різдва діти разом з батьками шили різні забавляльні костюми, робили маски звірів, вчили щедрівки.

Перед святом Масляної діти приймали участь у провадах зими.

Перед Великоднем діти допомагали батькам прибирати хату, подвір'я, а в ніч на Великдень йшли до церкви.

На Свято Трійці діти прикрашали кімнати зеленню, а на Свято Купала брали участь у ритуальних іграх.

В українських сім'ях діти вчилися на пісенних прикладах батька і матері. З раннього дитинства їх вчили співати українські народні пісні і танцювати.

З дитинства діти вчилися визначати погоду, прихід пір року за народними прикметами. Так, вони знали, якщо на Стрітіння (15 лютого) півень нап'ється води, то буде рання весна. Не можна було сіяти зернові до Благовіщення (7 квітня), а також починати жнива до свята Петра і Павла (12 липня).

Дітей вчили використовувати цілющі властивості трав і дерев.

Особливістю сімейного виховання в українських сім'ях було гуманне ставлення до домашніх тварин. Домашніх тварин прирівнювали до людей, називали їх ласкавими іменами. Кіт - Семен, корова - Чорнуха, півень – Петро, собака – Шарик.

Любов до братів наших менших виховувала у дітей доброзичливість, жалість, налаштовувала душу дитини на таке ж ставлення і до людей.

Прочитай і запиши прислів'я. Як ти його розумієш?

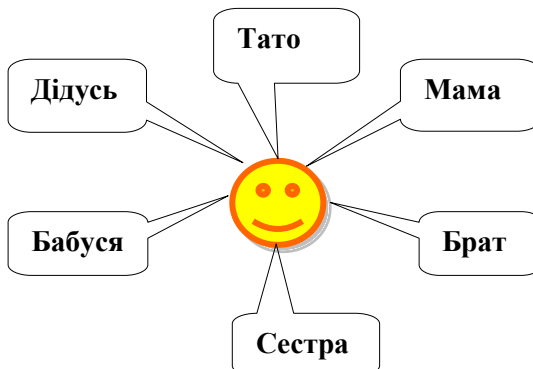
Тільки	хто	має	свій	прославляє
щастя	рід	і	той	любить

Поміркуй! Скільки разів можна прочитати слова "Дід", "Мама"?

а	м	а	м
м	а	м	а
а	Д _м	а	м
м	а	м	а

Д І Д

Запиши в середині сонечка слово, яке об'єднує слова, записані на промінцях. (Сім'я) Добери до нього синоніми.

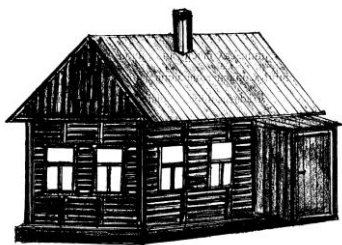
ТЕМА 2. ТВОЄ ДУХОВНЕ КОРИННЯ

Заняття 5. Українська садиба. Житло українців у минулому.

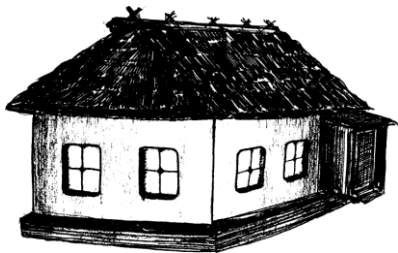
Багато тисяч років тому жителі Київщини жили в землянках і напівземлянках. В землянках було одне житлове приміщення, яке опалювалось піччю. Дим з печі піднімався по стіні, потім по стелі і виходив у вікно. В землянці завжди стіни були закінчені, і стояв запах диму. Так жити було дуже незручно, тому люди придумали вивідні димоходи і комини, конструкція яких в цілому збереглася до наших часів.

Проходили віки. Поступово набувши досвіду у будівництві люди почали зводити таке житло, яке ми називаємо українською хатою. Це була дивна конструкція: витягнута прямокутна форма, солом'яне покриття, всередині піч, світлиця.

Українські хати на Київщині мали чимало спільного, однак північ і південь нашого краю мають свої відмінності, тому і хати будувались так, щоб для їх будівництва можна було наявні будівельні матеріали – ліс, глину, соломі, очерет, лозу.

Так, на півночі Київщини, у зоні мішаних лісів хати будували із суцільного круглого або тесаного дерева, переважно із сосни, хоч іноді використовували і інші породи дерев – вільху, осику. Хати в основному будували з одним житловим приміщення. Це був **зрубний** тип української хати.

У південних районах області будували переважно хати **каркасного типу**. Будівельним матеріалом були солома, очерет, лоза. Такі хати називались "мазанками". Підлогу робили з глини.

Хату починали будувати навесні, коли місяць був повним. Цим вважалося, що багатство у хаті буде приростати. При будівництві фундаменту у його кути клали гроші з вірою, що завжди в хаті буде достаток.

Щоб прикрасити хату, обрамлення вікон і фриз розписували кольоровим орнаментом. Головним предметом всередині хати була піч. Піч у хаті будували в кутку біля входних дверей. Потім її білили і розмальовували різними узорами. По діагоналі від печі знаходився **святий кут**. Його ще називали покуттям. Це було найпочеснішим місцем у хаті, куди саджали дорогого гостя.

На святому куті сходилися лави, які стояли вздовж стін, і тут же під іконами стояв стіл – символ єдності, сімейної міцності і благополуччя, за яким збиралася вся сім'я. У святкові дні стіл накривали скатертиною. У помешканні широко використовувалися вироби домашнього вжитку – рушники з орнаментом, домоткані доріжки тощо. До печі вздовж тильної стіни прилягав дощатий настил, що слугував спальним місцем.

До свята Дмитра (8 листопада) в хату входили. Перед вселенням хату освячували. На входини запрошувалась тільки рідня.

Дайте відповіді на запитання:

1. Яким було житло наших предків у далекому минулому?
2. Чому в північних і південних регіонах Київщини будували різне житло?

3. Коли традиційно відбувались входи́ни у нове приміщення?

Розташуйте літери у правильній послідовності, прочитайте:

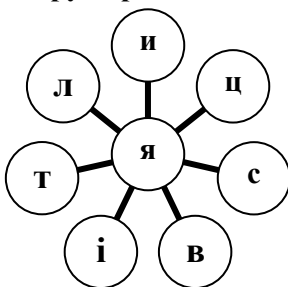
а	т	а	х	а	к	ь	с	н	ї	а	р	к	у
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

(українська хата)

(українська хата)

Творча робота в групах. Намалуйте типову українську хату північного регіону Київщини (І група) і південного (ІІ група).

Знайди першу літеру і прочитай слово:

(світлиця)

Заняття 6. Дитяча обрядова пісня. Дитячі скоромовки і забавлянки

В українських сім'ях діти виховувались на народних традиціях і обрядах. Народні обряди супроводжують дитину від дня її народження. Вперше дитина починає знайомитись з обрядами завдяки народному календарю. Народний календар – це календар народних прикмет. Цей календар найкраще запам'ятовується, бо його сторінки – це справжня скарбниця багатовікового народного досвіду, який йде з глибин народної мудрості і спостережень за природою.

Дитяча обрядова пісня виконувалась на честь знаменних подій у народному календарі. Відомо, що рік ділиться на чотири

пори року, тому і дитяча обрядова пісня була приурочена до таких подій.

Настає весна, яскравіше світить сонечко, стає тепліше, хоч ночами ще бувають приморозки. Сніг поступово тане, особливо на горбочках, течуть дзвінкоголосі струмки, горобці, які не відлітали у теплі краї, весело щебечуть, вітаючи очікуваний прихід весняного тепла. Сонечко піднімається над горизонтом все вище і вище, повітря поступово нагрівається від землі і стає тепло. На деревах бруньки перетворюються у маленькі зелененькі листочки, буйно розцвітають абрикоси, зеленіє перша травичка.

Після холодної зими, люди з нетерпінням чекали приходу теплих днів, тому з великою радістю вони вітають прихід весни, з якою вони пов'язували майбутній достаток. Тому вони виходили на лісові галявини, у поля і співали величальних пісень. Разом з дорослими вітали прихід весни і діти. Вони співали народні обрядові пісні:

Прийшла до нас весна-красна,
Чудовий квітець принесла.
Ми відчуваємо красу –
Прекрасну, зелену весну.

Такі пісні називались **веснянками**.

Поступово проходила весна і наступало жарке літо. На свято Купала разом з дорослими співали купальські обрядові пісні і діти. Вони водили хороводи навколо молоденької верби, співали і танцювали. Наприкінці літа після закінчення жнив діти разом з дорослими співали обжинкових пісень, в яких дякували Богу за добрий врожай і просили його бути до них прихильним і в майбутньому році.

Наступила зима, а з нею і Різдво Христове. У Різдвяні Свята діти співають колядки і щедрівки.

Після різдвяних свят настає Масляна із веселощами, сміхом, катанням на санчатах, іграми.

За Масляною знову чекали весни.

В ранньому дитинстві батьки тішили дітей коротенькими, веселими **забавлянками** – такими невеличкими пісеньками жартівливого змісту, що супроводжуються відповідними рухами. Через забавлянки діти знайомились з рослинами і

тваринами, явищами природи, засвоювали елементи рідної мови.

Люблять діти коротенькі римовані віршики, які називають **скоромовками**. Скоромовки легко запам'ятовуються і відтворюються дітьми. Це дозволяє їм правильно розвивати усне мовлення.

Раз, два, три, чотири, п'ять!
Вийшов зайчик погулять.
Як нам бути, що робити?
Треба зайчика зловити

Котилася торба
З високого горба,
А в тій торбі
Хліб – паляниця
З ким захочеш,
З тим поділися

Одним із видів скоромовок є **лічилки**. Діти використовували лічилки, коли грали у дитячі ігри, наприклад у „Жмурки”:

На зеленій траві сиділи:
Засць, вовк, лисиця, бобер,
Кріт, ховрах, корова, ведмідь.
Ти будеш тепер водить.

Подумайте!

1. Про які народні прикмети ви дізналися на уроках природознавства? Пригадайте їх.
2. Запитайте в бабусі чи мами, які народні прикмети вона знає. Спробуйте їх перевірити і запам'ятати.
3. Які обрядові пісні ви прочитали в підручниках з українського читання, а які знаєте самі?
4. Для чого маленьким дітям співають забавлянки? Які забавлянки знаєте ви? Чи співали ви їх своїм маленьким братикам чи сестричкам?
5. Які ви знаєте лічилки? Пригадайте їх і використайте у грі «Жмурки».

Робота в групах. Гра «А ми знаємо більше!»

Учні діляться на групи за психологічною сумісністю. Кожна група проговорює скоромовки. Виграс та, яка назве найбільше. Умова: у грі беруть участь всі члени групи.

Заняття 7. Народні звичаї та обряди

Звичай – це повсякденні правила поведінки, що склалися упродовж багатьох століть. До звичаїв можна віднести : звичай вітання, щедрування, колядування, засівання, весілля, звичай притримуватись посту, толока.

Колядування. На Різдво починалися колядки. Молодь з різдвяною зіркою у різнобарвному вбранні із співаками, музикантами, танцюристами ходила селом, виконуючи обрядові пісні. У колядках вітали господарів, їх дітей, бажали їм щастя і здоров'я, достатку в господарстві, доброго врожаю. Колядники отримувати щедрі подарунки.

Щедрування – звичай новорічних обходів 13 січня перед Новим роком, під час яких групи щедрувальників піснями славили господарів, бажали їм здоров'я й достатку в Новому році, за що отримували винагороду. Щедрування супроводжувалось музикою, танцями, обрядовими іграми з масками. Обрядових новорічних пісень – ***щедрівок*** – співали окремо господарю, господині, хлопцю, дівчині, усій родині.

Засівання – давній новорічний звичай. У перший день нового року дорослі й діти, ходили від хати до хати, засіваючи зерно і бажаючи господарям щастя, здоров'я, щедрого врожаю.

Засівальників, що ходили невеличкими групами, приймали як самих бажаних гостей. Після закінчення обряду засівання господарі пригощали засівальників яблуками, бубликами, пиріжками та іншими ласощами, часто давали й дрібні гроші.

Писанкарство – фарбування або нанесення орнаменту на курячі яйця. Оскільки яйце вважалося символом життя, воно здавна використовувалось як обрядовий атрибут. Виготовлення писанок пов'язувалося з дохристиянськими традиціями зустрічі весни, пізніше – з Великоднем.

Піст – давній звичай не вживати їжу тваринного походження напередодні великих релігійних свят. Таких великих постів у церковному календарі було чотири: Великий піст перед

Великоднем, Петрів піст (19 червня – 11 липня), Успенський піст (14 – 27 серпня), Різдвяний піст (28 листопада – 6 січня).

Був ще звичай відзначати одноденні пости у такі дні: 18 січня на Хрещенський Святвечір, 11 вересня на Усікновення глави Іоанна Предтечі, 27 вересня на свято Воздвиження Христа Господнього.

Обряди – це символічні дієства, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людей.

Розрізняють **два види обрядів** українців – сімейний і календарно-побутовий.

Сімейна обрядовість складається з обрядів весілля, народження дитини, хрестин, іменин.

Весілля – народний обряд, пов’язаний із вінчанням молодих і створенням нової сім’ї. Сватання та заручини відбувалися восени, після закінчення робіт у полі, а весілля – в період до Великого Посту. Обряд весілля складався із звичаїв сватання, заручин, дівич-вечора, викупу нареченої.

Народження дитини було великою подією у житті сім’ї. Дуже важливою складовою обряду було надання дитині імені, оскільки добре вибране ім’я забезпечувало малюку щастя і благополуччя.

Хрестини – обряд, який виконується на знак прилучення людини до Бога, християнської віри. У цьому обряді величезну роль відігравали хрещені батьки дитини – куми. Їх вибирали серед близьких родичів. Хрещені батьки шанувалися нарівні з рідними і зобов’язані були всіляко піклуватися про своїх хрещеників.

Закінчувався хрестинний обрядовий цикл святкуванням першої річниці народження дитини – “**пострижинами**”.

Іменини – це вшановування днів святих, чиї імена вони носили. Наприклад: Миколая, Володимира, Анни, Петра, Іллі тощо.

Календарно-побутові обряди пов’язані зі святкуванням початку чи закінчення певних пір року – зими, весни, літа, осені.

Зажинки – народний обряд початку жнив. Припадали вони вже на час святкування дня Петра і Павла. До цієї події хлібороби чисто зодягалися, дівчата причепурювалися

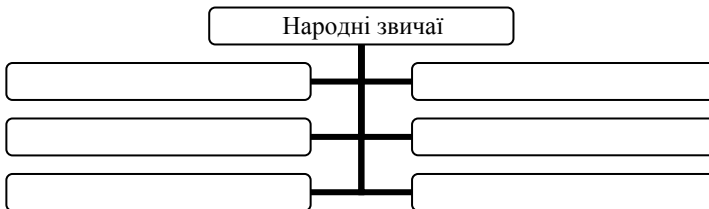
квітами.

Обжинки – народний обряд закінчення жнив. Цей обряд був більш урочистим: жниці в'язали останнього снопа і плели з колосків обжинкові вінки, їх прикрашали квітами та стрічками. Вродлива й працююча дівчина несла такий сніп і вінок до села у супроводі всіх жінок. Ця жниварська процесія обходила сільські двори, вітаючи господарів із закінченням жнив.

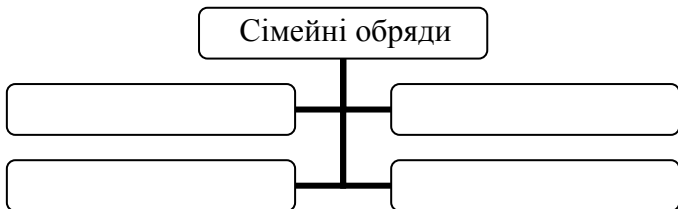
Пригадайте!

1. Які народні звичаї чи обряди ви знаєте? В яких із них ви самі брали участь?
2. Якими піснями завжди супроводжуються народні звичаї та обряди?

Заповніть схему "Народні звичаї":

Заповніть схему "Сімейна обрядовість":

Заповніть схему "Календарно-побутові обряди":

Поділіть дані поняття на дві групи – народні звичаї (І група) і народні обряди (ІІ група). Впишіть потрібні з них у клітинки кросворда „Обряди”: *пострижини, обжинки, щедрівки, хрестини, весілля, колядки, народження, засівання, зажинки.*

Заняття 8. Народні свята

Жителі Київщини упродовж року любили відзначати великі свята. До таких відносились Масляна, Купала, Зелені Свята, Святвечір, Новий рік. У такі дні обов'язково накривали святковий стіл, вшановувались предки, були поздоровлення, ходили ряджені, виконувались обрядові пісні: колядки, щедрівки, веснянки тощо.

Масляну починали святкувати за тиждень до початку Великого посту. У народі Масляна завжди була веселою порою. Вважалося, що останній, перед Великим постом тиждень, треба провести весело, бо попереду цілих 7 тижнів суворого посту.

Народна прикмета: *Якщо на Масляну іде сніг, буде врожай гречки.*

Свято Купала – одне з найголовніших старовинних народних свят, яке припадає на дні літнього сонцестояння – середину літа (7 липня). Люди вірили, що буяння природи

влітку є ознакою чарівної сили зілля, яке треба зібрати у купальську ніч, що, начебто, цвіт папороті і вода мають цілющу силу. Під час ігор на Купала палились вогнища, на яких спалювались опудала злих духів. Вважалось, що вогонь очищає навколишнє середовище від злої магії.

Зелені свята (Трійця) – свято переходу весни в літо. Свято називається так тому, що зеленню прикрашали подвір'я, хату. По всій Київщині прийнято було збирати пахучі трави і встеляти ними підлогу в хаті, особливу перевагу надавали любистку. Ним, пахучою м'ятою, шовковою травою прикрашали вікна, образи, покуть. Надворі прикрашали гілками липи та клену. Ставили гілки на воротях, стежки встеляли травою.

Різдво – свято дивне, не схоже ні на яке інше. У християн усього світу світле свято Різдва Христового має теплий, зворушливий характер, є гарним сімейним святом, пронизаним атмосферою загальної злагоди й любові. В цей день у домі панує мир, дружба, спокій і радість. Як правило, за Різдвяним столом збирається вся родина. У Святий вечір сідали за стіл після появи на небі першої зірки. Цей звичай пов'язаний з Віфлеємською зіркою, що засяяла над печерою, в якій народився Ісус Христос. На честь Віфлеємської зірки верхівку новорічної ялинки стали прикрашати зіркою. Закінчувався піст і тому на стіл виставлялася найсмачніша їжа.

На Київщині до складу страв святкового столу у Свят-вечір обов'язково входять кутя й узвар. Кутя – це головна традиційна страва. За старих часів кутю готували частіше із пшениці, рідше з ячменю. Зерна товкли в ступці, але так, щоб не роздрібнити їх, а тільки здерти з них лушпиння. Спочатку кутю готували з медом. Пізніше в кутю почали додавати запарений і розтертий мак, родзинки, а також подрібнені горіхи.

Продукти, з яких готувалася кутя, мають символічне значення. Зерно є символом воскреслого життя. Мед вважається символом здоров'я й благополуччя. А мак символізує статок у родині. Вважають, що чим смачніше й ситніше кутя, тим кращим буде врожай і добробут сім'ї.

Обов'язково був на Різдвяній вечері узвар, який готували із сушених ягід і фруктів, зварених у воді й підсолоджених медом або цукром. Наступного дня до святкового Різдвяного столу

подавалися млинці, риба, холодець, домашня ковбаса, медяники, коржі з маком і медом, пряники, печиво, тістечка. .

У Святий вечір молодь збиралася в групи, наряджалася в маски та костюми й ходила по будинках колядувати. Колядники носили із собою зображення Віфлеємської зірки і співали колядки.

Новий рік – свято, яке відзначається багатьма народами відповідно до прийнятого календаря. У більшості древніх народів святкування Нового року збігалось з початком відродження природи.

Початок Нового року на Русі і початок весни завжди збігався з весняним відродженням природи. Найімовірніше Новий рік святкували з появою нового Місяця в перші весняні дні, найближчі до весняного рівнодення, тобто до 20-х чисел березня. З прийняттям християнства на Русі було запроваджено Юліанський календар, а святкування Нового Року було встановлено на 1 березня, що за релігійними поняттями відповідало даті створення світу.

На території Московської Русі у XV столітті Новий рік було перенесено на 1 вересня у відповідності до прийнятого Візантійською церквою, а літочислення велося від дати Створення світу.

В той же час на території України і Київщини, що з 1362 року входили до складу Литви, а пізніше Польщі, початок Нового Року було встановлено з 1 січня і літочислення велося від Різдва Христового.

В 1582 році римський папа Григорій XIII ввів нову календарну систему, що одержала назву григоріанської або „новий стиль”. Православна церква визнавши неточність Юліанського календаря, однак, відмовилася переходити на Григоріанський через те, що за новим стилем християнський Великдень іноді збігається з єврейським або наступає раніше, що заборонено релігійними канонами. Таким чином тривалий час Новий Рік у православних наступав на 13 днів пізніше від католицького.

20 грудня 1700 року за указом царя Петра I Новий рік в Російській імперії почали святкувати 1 січня, причому як і раніше – за Юліанським календарем, який зберігся в Російській

імперії до 1918 року, через що Новий рік на землях, що входили до її складу, не збігався із західноєвропейським.

В 1918 році декретом Радянського уряду на території Росії було проведено перехід на Григоріанський календар і Новий Рік знов почав співпадати з європейським. Проте деякі православні церкви, у тому числі російська, відмовились переходити на новий стиль, внаслідок чого усі церковні свята, а також Новий рік святкується за старим стилем, в результаті чого утворився такий незвичайний парадокс, як **старий Новий рік**. Як додаткове свято, старий Новий рік і понині святкується в Росії, Україні, Білорусі, Сербії, Чорногорії.

Новий рік – одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят. На відміну від Різдва і Хрещення цей день не мав важливого значення в релігійному календарі, тому в обрядовості Нового року майже не помітно релігійних мотивів.

Подумайте! Дайте відповіді на запитання:

1. З чим пов'язане святкування Масляної?
2. В які часи зародилось свято Купала?
3. Чому Трійцю називають ще Зеленими Святами?
4. Які страви подають до святкового столу на Свят-вечір у вашій родині?
5. Чому в Україні і на Київщині двічі святкують Новий рік?

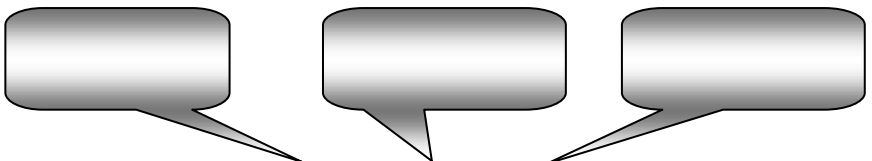
Творча робота в групах:

I група. Запитайте в старших членів вашої родини, як у давнину відзначали свята Масляну, Купала, Зелені Свята. Запишіть розповідь.

II група. Вивчіть декілька купальських пісень, колядок, щедрівок, використовуючи підручники з українського народознавства та розповіді ваших бабусь чи дідусів.

III група. Підготуйте ілюстрації на тему: „Святкування Різдва (Трійці, ...) у моєму селі (місті)”.

Індивідуальна робота. Заповни схему "Народні свята ".

Заняття 9. Воздвиження. Храмове свято

Воздвиження Хреста Господнього – одне з найбільших релігійних свят. Корені свята походять з IV століття нашої ери. Свято пов'язане з подією, що сталася біля двох тисяч років тому. Римський імператор Костянтин відправив до Єрусалима свою матір Олену, щоб вона знайшла хрест, на якому стратили Ісуса Христа. Було дійсно знайдено три хрести, а щоб визначити який з них є Хрестом Господнім один із христів поклали біля хворої жінки, і сталося чудо – вона зцілилась.. Чудотворного хреста підняли на гору (воздвигли), щоб усі могли його побачити. Відтоді це свято щороку православна церква відзначає 27-го вересня. Це свято є одним із головних.

Нині ми не можемо побачити Хрест цілим. Частини його роздавались для освячення по всьому світу. Є частини Хреста і в Києві: у Софійському та Володимирському соборах. Найбільша частина Хреста і донині знаходиться в Єрусалимі, у храмі Воскресіння.

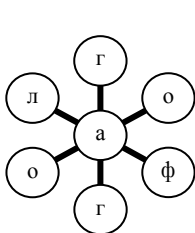
Воздвиження вважається одним з найзагадковіших осінніх свят. За народними звичаями, „від Здвиження земля движеться ближче до зими”; відтоді й починаються холодні дні із заморозками, інеєм вранці, густими туманами. Плазуни, жаби ховаються під землю на зимовий відпочинок, птахи відлітають у теплі краї. В цей день гадюки, відчуваючи наближення скорой зими, вилазять на лісові доріжки, гріються в останніх сонячних променях, стають дуже дратівливими. Тому змії повзають довкола, гризуться між собою, кидаються під колеса, нападають на людей. Ось чому в цей день дуже небезпечно ходити в ліс. В давнину батьки забороняли дітям ходити цього дня до лісу.

Зі святом Воздвиження пов'язують також масовий відліт птахів. Як географічне явище свято Воздвиження пов'язане з осіннім рівноденням і знаменує час, коли Земля обігрівається Сонцем рівномірно – північна і південна півкулі. Поступово Сонце переходить у південну півкулю і на одному полюсів півроку панує день, а на другому панує ніч.

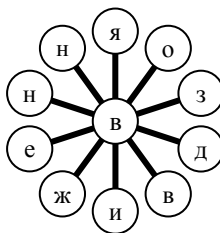
Зі страв на Здвиження готують галушки з часником, випікають коржі у вигляді хрестів, пригощаються медом. Після Воздвиження знімають зимові сорти яблук і зрізають капусту.

Свято Воздвиження називають і медовим Спасом, оскільки воно збігається з другим збором меду, який традиційно освячується у храмах. Цей день – храмове свято в Києво-Печерській Лаврі у церкві на честь Воздвиження Хреста Господнього.

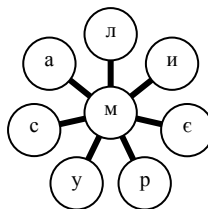
Прочитайте зашифровані слова. Що вони означають? Для більш точного розуміння значення цих слів скористайтесь тлумачним словником.

(Голгофа)

(Воздвиження)

(Єрусалим)

Храмове свято (храм) – свято на вшанування Святого чи Євангельської події, на пошану яких названо місцеву церкву.

На Київщині це Преображенський Собор, названий на честь Преображення Господнього, церква Марії Магдалини у Білій Церкві, Іллінська церква у Чорнобилі. Церкви на честь Покрови у селах Пархомівна Володарського району, Кожанка Фастівського району, Креничі Обухівського району, Сулимівка Баришівського району, у місті Фастові. У с. Антонівка Ставищенського району знаходиться церква Різдва Богородиці. Церкви на честь Святого Миколая побудовані у

Білій Церкві, Василькові. У Богуславі і с. Бушеве Рокитнянського району побудовані церкви на честь Святої Трійці. На честь Вознесіння Господнього у м. Переяславі-Хмельницькому побудований монастир, Михайлівська церква в честь Святого Миколая. У Василькові діє собор побудований на честь Святих Феодосія і Антонія.

У 16 - 17 ст. улюбленими були храмові свята, які влаштовувались братствами. При спільних трапезах ченці обговорювали питання побудови шкіл, церковних видань, питання церковно-релігійного життя.

Під час Храмових свят люди жертвували церквам великі гроші, на які будувались нові храми, школи, лікарні. Найбільше Храмових свят відбувалося восени: на Іллю, Першу і Другу Пречисту, на Покрову тощо..

І тепер Храмові свята відбуваються у всіх церквах, де вшановують Святих чи Євангельську подію. На Храмові свята, залежно від значення святого і самої церкви, приїжджають завжди багато віруючих. У цей день віруючі сповідалися і причащалися, а після Богослужіння відбувався спільний обід, на якому один одного частували, їм співали кобзарі, велися веселі розмови. Інколи одночасно з Храмовим святом відбувалися і ярмарки.

На Київщині Храмові свята користуються великою пошаною.
Колективна робота. Зробіть схему, яка відтворить, коли і в яких населених пунктах Київщини відбуваються храмові свята.

Дайте відповіді на запитання:

1. Чому свято Воздвиження є одним із найбільших християнських свят?
2. Які існують легенди щодо свята Воздвиження?
3. Чи святкують Воздвиження у вашій сім'ї?

4. З якими змінами у природі пов'язують у народі свято Воздвиження?
5. Що таке храмове свято?
6. Подумайте і розкажіть, як святкують храмове свято в вашому населеному пункті. В честь якого свята чи святого воно святкується?

Заняття 10. Зимові дитячі розваги

Зима... Чудова пора року, коли пухнастий сніг падає на дерева, кущі, тріщить під ногами на тротуарах, сільських доріжках, лісових галявинах. Діти дуже люблять справжню зиму, адже в цю пору року можна влаштовувати чудові дитячі розваги.

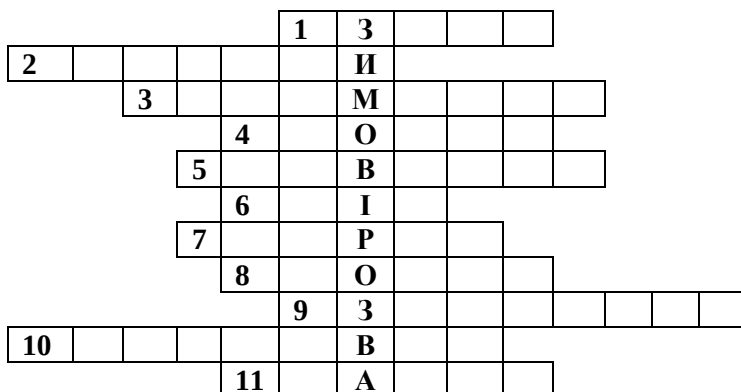
Що може бути кращого, ніж катання на санчатах, коли ти злітаєш на великій швидкості з гірки, коли вітер свище в вухах.

Чудово можна відпочити і розважитись зимою, якщо зробити лижний похід в ліс, покататись на ковзанах.

Коли випадає глибокий, пухнастий сніг і температура повітря коливається на рівні нуля градусів, можна розважатись, ліплячи снігову бабу або грати у сніжки, будувати снігові фортеці.

Робота в парах. Розгадайте кросворд «Зимові розваги», вписавши зашифровані слова у його клітинки:

з - - а, с - - - и, т - - - - н, м - - - з, к - - - - и, л - д, г - - а,
х - - - д, з - - - - ь, с - - - - к, с - - - и, г - а, л - - і.

	12	Г		
13		И		

Доповніть схему „Зимові розваги”

Заняття 11. Зимові свята

Зима. Прекрасна пора року, коли природа завмерла в очікуванні майбутньої весни, коли сніг вкриває землю, зігріваючи її від сильних морозів. Саме на зиму припадають одні з головних християнських свят, так шанованих в нашим народом.

Зимові свята починалися 4 грудня зі свята **Введення**.

Коли Марії, майбутній матері Ісуса Христа виповнилось три роки, батьки привели її до церкви, щоб присвятити її служінню Господу Богу. З тих пір цей день вважається **Днем Введення Пресвятої Богородиці**.

На Введення кожен приводив у церкву своїх малолітніх дітей. На Введення мами вперше починали заплітати коси у маленьких дівчаток. Після Введення мами починали привчати дівчину до рукоділля. На Введення діти вчили нові молитви.

У народі вважалось, що в цей день літо вводилося у зиму. **Свято Введення в зиму** фенологічний день початку зими. Цей день показував, чи буде наступний рік посушливим чи дощовим,

чи можна сподіватись на високий врожай. Це велике свято.

Ще одним зимовим святом було свято **Катерини**, яке відзначали 7 грудня. Вважалося, що Катерина допомагає дівчатам знайти нареченого, відвертає хвороби, наговори тощо, тобто вона є покровителькою жіночої долі. В цей день особливо було шанувати батьків, допомагати старим, поститись, не лаятись.

13 грудня – Свято Андрія Первозванного.

Андрій був першим, хто прослідкував за Христом і прийняв його віру. Як апостол він ніс слово Христа на землю України. Вважається, що Андрій дійшов до Дніпрових круч і благословив їх.

У ніч з 12 на 13 грудня дівчата ворожили собі на долю, тому що вірили, що на Андрія всі ворожіння збуваються.

19 грудня - Свято Миколая. Вважалося, що цей святий є захисником усіх бідних і знедолених. Свято Миколая відзначали особливо урочисто. Та найбільше його вшановували діти, для яких він був почесним охоронцем. Вручаючи кожному окремо гостинець, святий Миколай згадував усе те добре, що зробила дитина протягом року, і соромив за нечемні вчинки. Якщо в ці три дні буде іній – то це на урожай озимих культур. У ці три дні буває пік морозів.

7 січня - Різдво - зимове свято, корені якого знаходяться в далекому язичницькому минулому нашого народу. Наші предки знали, що цей день - найкоротший у році, коли Сонце дуже низько стоїть над землею і на кілька днів ніби завмирає на одному місці. Люди своїми магічними заклинаннями і діями хотіли допомогти Сонцю повернути на літо. Після того, як було прийнято християнство, це язичницьке свято злилося з народженням Ісуса Христа.

6 січня всі чекали появи на небі першої зірки, поява якої символізує народження Ісуса Христа. Перед початком Святої вечері хазяї годували домашніх тварин – корів, свиней, овець, курей, собак.

На святковий стіл ставили не менше дванадцяти пісних страв – кутю, горох, борщ з грибами, голубці, капусту, вареники, рибу, коржі з маком, квасолу, кашу, пиріжки, узвар. Дванадцять страв, тому що у Ісуса було дванадцять учнів-апостолів.

Сім'я сідала за святковий стіл, господар читав молитву „Отче наш”. Після молитви всі спочатку коштують кутю, зварену із пшениці, тому що пшениця зіграла головну роль у спасінні Ісуса Христа.

Історія спасіння така. Коли Марія тікала від царя Ірода з малою дитиною, вона побачила Василя, який сів пшеницю. Вона йому каже, що сьогодні пшеницю посієш, а завтра будеш жати. На другий день Василя привели до Ірода, який спитав, чи не бачив він матері з дитиною. Василь сказав, що бачив, коли сів пшеницю. Ірод підрахував, що від сіяння до жнив пройшло багато часу і значить їх не впіймати.

В цей день діти носили “вечерю” своїм близьким - хрещеним, бабусям і дідусям.

Після Святої вечері на столі залишали всі страви, тому що нібито душі померлих прийдуть вночі вечеряти.

7 січня члени сім'ї йшли в церкву, після чого розговлялись, тобто починали їсти м'ясну їжу. В цей день починались колядки. Хлопці і дівчата з різдвяною зіркою ходили по селу, заходили в хати, співали. Господарі повинні були щедро обдаровувати ряджених, в основному калачами, пирогами, цукерками та іншими харчами.

Потім, 8 січня молоді люди влаштовували вечорниці, куди зносились зібрані харчі для веселого застілля.

13–14 січня українці відмічали Новий рік за старим стилем. У ці дні люди ходили по дворах і співали щедрівки. Дехто переодягався козою, яка символізувала добробут. В хаті посипали зерном пшениці, тому що вірили, що слова “Сію, вію, посіваю, з Новим роком вас вітаю” і пшениця – це начебто магічне закликання на майбутній врожай.

19 січня завершувалися різдвяні і новорічні свята - святом **Водохрещення**. На замерзлих водоймах вирубували ополонку у вигляді хреста, священник опускав у воду хрест і тільки після цього вода вважалась освяченою. 19 січня всі йшли до освяченої ополонки, набирали воду і освячували всі кути будинку. Це вважався великий оберіг від злиднів, недоброго слова, заздрощів.

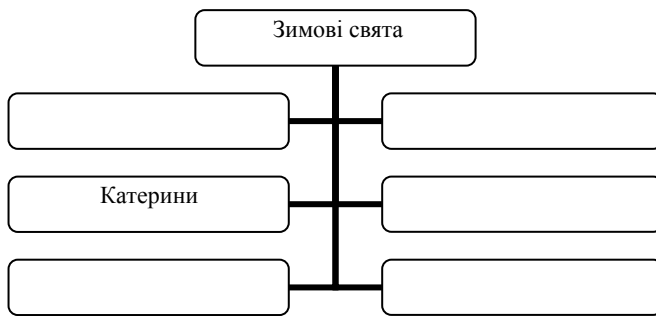
Віруючі набирали воду і потім довго її зберігали, приписуючи такій воді чудодійні властивості. Водою лікували будь-які хвороби. Від хвороб також лікувались, купаючись в ополонці. Освячена вода стояла роками і не псувалась.

Вважається, що від Водохрещення вода цілий тиждень жива і цілюща, це – вода від Бога..

Пригадайте!

1. Яке із зимових свят вам найбільше запам'яталося? Розкажіть про нього.
2. Хто з вас писав листа Святому Миколаю? Чи збулися ваші побажання? Чому, як ви вважаєте?
3. Які легенди про зимові свята ви читали? Перекажіть їх.

Доповніть схему «Зимові свята»:

Підготуйте малюнок на одну з тем:

- «Освячення води на річці»;
- «Різдво в моєму місті (селі)»;
- «В ніч на Миколая».

Заняття 12. Весняні свята

Кожна людина має свою улюблену пору року. У одного – красне літо, у другого – золотава осінь, у третього – біла зима. Мабуть найбільшу радість всім нам приносить ще одна пора року – прекрасна весна.

Наступає перший весняний місяць – березень. Поступово тане сніг, утворюючи калюжі талої води, на горбочках парують під сонцем прогалини розмерзлої землі. Де-не-де потрошку проростає зелена травичка. Прикметою приходу весни був приліт з теплих країв вівсянок – найперших перелітних птахів.

Календарна весна співпадала зі святом **Євдокії – 14 березня**. По цьому дню дивились, якою буде весна. Часто на свято Євдокії була надзвичайно перемінлива погода. То світить сонце, то закружляє лапатий сніг, потім піде рясний дощ – і знову світить сонце. Звичайно, у березні, коли зима не хоче поступатись весні, йде боротьба останнього зимового місяця з першим весняним. Перед святом не можна було ходити в ліс по дрова, але можна було витягти пару відер картоплі для посадки. У який день була Євдокія, у той же день треба починати садити картоплю. Вважалось, що садити треба в жіночі дні – середу, п'ятницю, суботу.

22 березня – Сорок Святих. Якщо цього дня дружно тане сніг – буде багато трави. У цей день варили 40 вареників. Дівчата ходили на поле закликати весну.

Справжній прихід весни вважався на свято **Олексія – 30 березня**. Цей день так і називали в народі – **Теплого Олексія**. Особливим пошанівком користувався цей день у пасічників. На Теплому Олексі діставали вулики. Вважалось, якщо цей день сонячний – рік буде медовий. Вважалось, яка погода на Олексія, така буде і на Паску, і на першу половину квітня. У цей день кидали у річку жменю вівса – щоб риба гарно ловилась.

Остаточним утвердженням весни вважалось **Благовіщення**, котре припадає на **7 квітня**. Вважається, що в цей день ангели сповістили Марію, що у неї народиться Син Божий. За народними уявленнями, лише після Благовіщення можна було розпочинати польові роботи. У народі це свято було Благовіщенням на весну. Гарна погода на Благовіщення – гарний урожай. Коли гроза в цей день – на тепле літо, на гарний урожай горіхів.

У березні починали заготовляти кленовий та березовий соки.

Квітень найкращий місяць весни. Повністю одягаються в зелень ліси, галявини, луки. З'являються перші весняні квіти.

У квітні – на початку травня відбувається найбільше християнське свято – **Великдень**.

Свято Великодня тісно пов'язане з місячним календарем. Відомо, що кожні 7 днів міняються фази Місяця. 21 березня Сонце знаходиться над екватором – наступає день весняного рівнодення. Коли після весняного рівнодення 21 березня наступає перший повний Місяць, то в цей час наступає

Великдень.

Свято Великодня було і є улюбленим і найвизначнішим весняним святом. І в той же час – Великдень – найбільше християнське свято.

Великодню передують 7 тижнів Великого посту, коли суворо дотримуються заборони на вживання м'ясних і молочних страв, всіляких розваг.

Останній тиждень перед Великоднем називають Чистим або Вербним. У ці дні очищають, прибирають усе в господарстві, прикрашають хату витинанками, вивішують найкращі святкові рушники. Саме на Вербній неділі готували писанки – яйця, прикрашені орнаментом, навідміну від крашанок, забарвлених в один колір. Взагалі червоний колір яйця, за християнськими переказами, – символ крові, пролитої Христом за гріхи людські. Протягом Вербної неділі випікали обрядові хліби – паски.

У Київщині Великдень святкується дуже гарно. Ще в суботу вже все готове: писанки написані, крашанки пофарбовані, паски напечені, ковбаси нажарені і все стоїть в гарному кошику, щоб нести святити у Великодню ніч.

Настає великодня ніч. У церкві, прикрашеній святковими рушниками, килимами, заповненій пасками, писанками – святкова служба.

Лампадки чи свічки горять в кожній хаті. У великодню ніч колись не лягали спати і не роздягалися: Бог роздає щастя тим, хто не спить цілу ніч і день.

Як тільки задзвонять дзвони, люди у святковому вбрані рушають до церкви. У руках – запалені свічки, кошики з пасками, крашанками, ковбасою, салом, сіллю, маком, пшоном, сиром.

Священник святить паску, крашанки і все, що кожна людина принесла до церкви. Після освячення всі поспішають додому. Увійшовши до хати із свяченою паскою на руках, переступаючи поріг, тричі промовляють: „Христос воскрес!” і сідають за святковий стіл. В цей день прийнято вітатись одним з одним словами: „Христос воскрес”, а відповіддю буде „Воістину воскрес!”

Люди влаштовували великодні гуляння, молодіжні ігри, танці, розваги.

Великодні свята завершувалися поминальними днями - Радунцею.

Обряди і ритуали великоднього циклу мали християнську і язичницьку основу – воскресіння Ісуса Христа і пробудження природи.

У травні природа постає у всій своїй красі – повсюди буяє зелень, рясно цвітуть плодові дерева, кущі. Із далеких країв прилетіли пташки, наповнюючи своїм гомоном навколишні ліси і луки.

6 травня – Юрїїв день. До Юрія треба було посадити всі культури.

22 травня – Микола літній. Прийшов Миколай – коней випасай. На Миколу дощовито – влітку буде гарне жито.

27 травня – Сидір-Огірочник. За ніч не висохла мокра ганчірка – добре для огірків. Прилетять стрижі – принесуть тепло.

28 травня – Пахом Бокогрій. На Пахома тепло – все літо тепле.

31 травня – Федот Вівсяник. Якщо вже встигло розпуститись листя на ясенах, чекайте літа сухого.

Завершувався весняний обрядовий цикл важливим церковним святом – **Вознесінням**. Воно припадає на сороковий день після Христового Воскресіння.

Знайдіть першу літеру і прочитайте слово:

Е

Н

Ь

Д

К

И

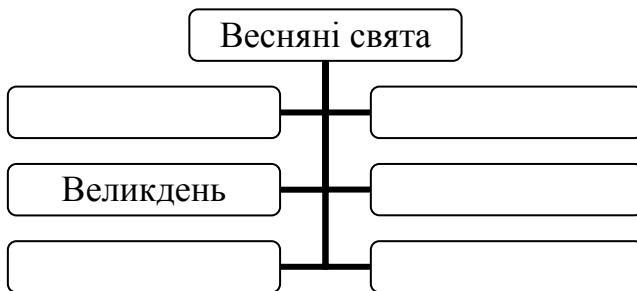
„Великдень”

В

Е

Л

Доповніть таблицю „Весняні свята”:

Пригадайте або прочитайте в підручниках з українського народознавства народні прикмети, які припадають на період весни.

Запишіть їх. А потім перевірте! Адже в народі ще й кажуть: «Прикметі вір, але й сам перевір».

Заняття 13. Красне літечко. Літні народні прикмети та свята

Наступило красне літечко. Як прекрасно пройтись вранці по вологій від роси траві, відчуваючи, як твоє тіло наповнюється силою природи, як ти вдихаєш і відчуваєш аромат духмяних квітів, яких так багато в червні. Поля вкриті червоними маками, що колишуться під повільним вітром, наче хвилі на неозорім морі.

Червень нам дає цілу низку народних прикмет, пов'язаних з вирощуванням врожаю.

21 травня **Свято Івана Богослова**. За народним календарем, це був останній день для весняної сівби ярих зернових культур.

У червні відзначали Свято Трійці або Зелені Свята.

Свято Трійці або **Зелені свята** не мають точно визначеної дати, а випадають через сім тижнів після Великодня. На **Зелені свята** хату і двір прикрашали зеленими гілками верби, липи, клена. Підлогу застеляли гілочками м'яти, любистку, чебрецю.

3 червня – Свято Олени. В цей день можна було висаджувати пізні овочі. Вважалося, що після Олени вже не буде приморозків.

11 червня – Свято Феодосії. Люди помічали, що після Феодосії починали колоситися зернові культури.

14 червня – Свято Харитона. Якщо на Харитона буде сонячно, то буде гарно наливалось колосся.

16 червня – Свято Луки. Якщо на Луку буде йти дощ, то в цей рік буде врожай грибів.

22 червня – Свято Кирила. Люди помічали – зацвіла липа – то буде на тепле й сонячне літо.

25 червня – Свято Онопрія. Це останній термін посівів гречки.

Найтепліший місяць літа – липень – вважається періодом збирання ягід і грибів. На початку липня починається масова косовиця трав, тому що кожен селянин хотів якнайшвидше заготовити сіно для домашньої худоби, щоб раніше почати жнива зернових культур.

Липневі народні прикмети:

2 липня – Свято Мефодія. Люди помічали: якщо на Мефодія іде дощ, то він може йти з перервами 40 днів і важко буде робити косовицю, а пізніше починати жнива.

6 липня – Горпини Купальної. Вважалось, що цей день найкращий для заготівлі лікарських трав.

7 липня - Свято Івана Купала – день літнього сонцевороту і співпадає зі святом народження Івана Хрестителя. Відзначалось у період підготовки до збору врожаю. Святкували його ще наші прашури-язичники, вшановуючи Дажбога – бога Сонця. Це свято продовжує залишатись одним з найбільш поширених і улюблених народних свят.

12 липня – Петра і Павла. Цей день пов'язаний з літнім сонцестоянням. Після закінчення Петрового посту люди відмічали святих апостолів Петра й Павла. До свята прибирали садибу, підбілювали та підфарбовували хату, вішали чисті рушники. До церковної служби йшли з квітами й віночками, окрасою яких були червоні маки. Вважалось, що після цього свята можна починати жнива зернових.

15 липня – Свято Фотія. Вважалось, що до цього дня можна закінчувати косовицю трав.

21 липня – Свято Прокопа. Цей день вважався початком жнив у селянських господарствах.

Серпень – останній місяць красною літешка. Цей місяць здавна пов'язаний із збиранням зернових культур. Сама гаряча пора жнив.

2 серпня – Свято Іллі. У цей день намагалися не працювати, особливо в полі, щоб не накликати на себе біди. Після Іллі вже заборонялося купатися в річках і озерах.

14 серпня – Свято Маковея, Першого Спаса (Медовий Спас) - одне з важливих осінніх свят. У цей день святити квіти і трави, мак, колоски, які на Різдво використовувались для приготування куті. Вдома пекли пироги і коржі з маком. Освячені на Маковея квіти й трави зберігали за іконами як ритуальне зілля. Освячений у церкві мак використовували для охорони житла, худоби, двору від усякої нечистої сили. У деяких селах Київщини на Маковея встановлювали високі хрести, прикрашаючи їх квітами й головками маку.

19 серпня – Свято Преображення Господнього, Другого Спаса (Яблучний Спас). Це свято було своєрідним підсумком роботи селянина на землі. В цей день в церквах освячували яблука, груші, мед, квіти, городні рослини, пироги, зілля. Вважалося великим гріхом починати їсти яблука до Спаса. Після служби в церкві люди пригощали один одного пирогами та фруктами, особливо дітей і людей похилого віку.

Вважалося, що на Спаса літо зустрічається з осінню. Цієї пори у природі вже відчувалися перші ознаки наближення осінніх холодів.

28 серпня – Свято Успіння Пресвятої Богородиці, Перша Пречиста (Хлібний Спас). Після цього свята дівчата починали готувались до весіль, які припадали на пору збирання овочів, фруктів, меду, всього того, що дарувала людям щедра осінь.

"Обжинки" – свято завершення збору врожаю, багате піснями та стародавніми ритуалами.

Зapiшіть текст, доповнюючи його ознаками літа:

Надійшло ... літешко. ... сонце ... стоїть над горизонтом. Небо – ..., неначе В садах і лугах бувають ... трави. В лісі чується ... спів пташок, галявини вкриті ... квітами. Повітря ... ,
....

Робота в групах. Виконайте творчі завдання:

I група. Підготуйте словесний малюнок літнього вечора.

II група. Пригадайте і розкажіть прислів'я і приказки про літню пору.

III група. Прочитайте вірші, в яких описується природа влітку.

Доповніть таблицю "Літні свята":

Літні свята	
Маковєя	

Заняття 14. Осінні свята

Закінчується красне літечко і починається осінь. Це пора року, коли селянин підводить підсумки року: був він врожайним чи ні. Тому й осінні свята були приуроченими до завершення збору врожаю. Із середини вересня починають масово відлітати у теплі краї птахи.

14 вересня – Свято Семена. Цей день вважався початком справжньої осені, тому до 14 вересня селяни мали закінчити сіяти озимі культури. З цього дня починається бабине літо, відлітають ластівки у далекі теплі краї.

21 вересня – Свято Різдва Пресвятої Богородиці. У народі його називають **Другою пречистою**. До нього колись пекли калачі, готували різні страви, влаштовували гостини. Дівчата цього дня до сходу сонця молилися до Богородиці з проханням подати їм добрих і багатих женихів. Вважалося, що з цього дня можна засилати сватів.

27 вересня – Свято Воздвиження Святого Хреста – одне із найбільших церковних свят. Воно відзначається на честь підняття (воздвиження) Святого Чудотворного Хреста. У давнину люди не ходили в ліс, бо боялись нападу гадюк, які, за

народним повір'ям, збираються у великі кубла і можуть покусати. Після Здвиження плазуни лаштуються на зимову сплячку. Вважається, що в цей день останні птахи відлітають у теплі краї.

Починається **жовтень** – один із найкращих осінніх місяців. Листя на деревах пожовкло і вони стоять наче обсіпані жовто-червоним золотом. Ще трапляються теплі дні, але вночі можуть бути заморозки.

1 жовтня – **Свято Ярини**. За багаторічними спостереженнями на Ярину відлітають журавлі.

9 жовтня – **Свято Івана Богослова**. Селяни до цього дня завершували всі польові роботи.

14 жовтня – **Свято Покрови Святої Богородиці**. З цього дня починалася пора осінніх весіль. З Покрови починали справляти вечорниці, котрі тривали до Великодня, і гуляли весілля, які тривали до Різдвяного посту.

На Покрову опадає листя з дерев, бувають заморозки і сніг. Люди помітили, що за станом погоди на Покрову можна спрогнозувати характер наступної зими. Так, якщо в цей день вітер дує з півночі – то зима може бути дуже холодною, а якщо з півдня – зима буде лагідна.

Народні прикмети на жовтень

Якщо до середини жовтня не осипалося з беріз листя – сніг ляже пізно.

Якщо вдень випав сніг, він швидко розтане, а вночі – наступить відлига.

Сова кричить – до холоду.

Грім у жовтні – на малосніжну, м'яку й коротку зиму.

Листопад – останній місяць осені. Вже з дерев опадає останнє листя, ліс стає незатишним, природа поступово готується до зими. Селяни могли дати собі перепочинок, тому що сільськогосподарський рік був вдалим і можна повеселитись, відгуляти весілля.

4 листопада – **Свято Казанської Божої Матері**. За прикметами з цього дня починались морози.

8 листопада – **Свято Дмитра**. В народі вважали, що святий Дмитро завершує землеробський рік, замикає землю і приводить зиму. Він же тримав у себе ключі до весни, коли передавав їх

святому Юрієві. Це свято аграрного календаря. З цього дня тварин вже не виганяють на пасовиська.

14 листопада – Свято Кузьми і Дем'яна. В цей день зустрічали зиму.

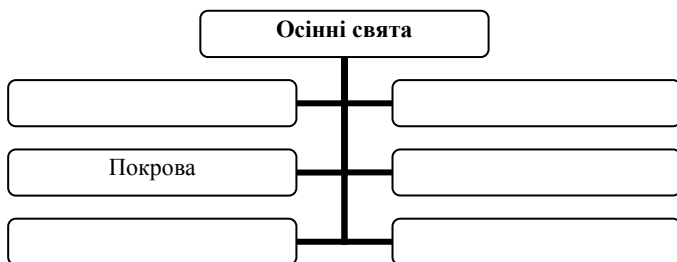
21 листопада – Михайла. Вважалось, що після Михайла наступають сильні морози і земля покривається снігом. В цей день зустрічали зиму.

27 листопада – Пилипа. У цей вечір, напередодні пилипівського посту, готують смачну обрядову вечерю: борщ, пиріжки, вареники, смажать м'ясо, птицю. До батьків приходять вечеряти дочки із зятями, запрошують кумів і односельчан.

З 28 листопада – Пилипівський піст. Якщо в цей день лежить сніг, то долежить аж до весни..

**Пригадайте, які ви знаєте народні прикмети про осінь.
Доберіть прислів'я і приказки про осінню пору. Чого вони нас навчають?**

Доповніть таблицю "Осінні свята":

Напишіть казку на одну з тем:

«Тихо осінь ходить гаєм ...»;

«Чому засувувала золота берізка?»

«Подорож маленької пташинки».

Прочитайте назви осінніх свят у буквену лабіринті:

М	П	О	К	Р	О	В	А	А	Я
Г	И	Ф	І	В	А	П	О	Л	Р
А	Й	Х	Я	Ч	С	М	И	Т	И
Р	Ц	Г	А	Ю	Б	Т	И	С	Н
Т	У	Р	В	Й	Ї	Х	З	Н	И

Ь	К	Л	П	И	Л	И	П	А	Н
С	Е	Л	А	К	Г	А	Х	З	Г
Ч	Н	Б	В	С	Е	М	Е	Н	А
Д	М	И	Т	Р	А	І	А	П	Р
Д	С	Т	Б	Ч	Ц	Н	Х	В	Ї

Заняття 15. Народні звичаї та обряди, пов'язані з обробітком землі. Хліборобські обряди сівби

Земля – основне джерело існування селянської сім'ї, тому люди дуже вірили і враховували народні звичаї та обряди, що пов'язані з обробітком землі. Вони знали, що не можна не враховувати багатий народний досвід, народний календар щодо вирощування сільськогосподарських культур.

"Як посієш – так і пожнеш", – говорить народне прислів'я.

Тому хлібороби дуже ретельно притримувались народних звичаїв і вірувань при підготовці до весняної сівби.

Сівба – це свято для селян. Вони знали, що від гарного врожаю залежить достаток сім'ї. Тому вірили, що вищі сили можуть допомогти швидко посіяти і зберегти врожай. Тому наші предки ніколи не сіяли в суботу і понеділок, у перший тиждень після Великодня і під молодий місяць; ніколи не позичали посівного матеріалу до закінчення сівби; під час посівної забороняли членам сім'ї будь-що виносити з дому; зернові культури сіяли після сівби городніх.

Хлібороби ретельно притримувались строків посівів різних культур. Так, ярі зернові культури починали сіяти не раніше 7 квітня, після свята Благовіщення. Першим сіяли ячмінь, потім овес. А от бобові культури сіяли тоді, коли земля ще не зовсім прогрілась.

В Київщині вирощували жито, овес, ячмінь, пшеницю. З городніх культур сіяли цибулю, капусту, часник, буряк, моркву, а пізніше на городах жителів Київщини з'являється картопля й кукурудза, завезені з американського континенту. Сіяли наші предки і льон.

Селяни традиційно притримувались народних обрядів і звичаїв сівби зернових культур. Так, існували хліборобські обряди для весняної і осінньої сівби, яка починалась після свята Благовіщення (7 квітня). Притримуючись хліборобського обряду весняної сівби, селянин на перший виїзд в поле одягав чистий одяг, що символізувало початок сівби як народного свята. Священною водою кропили плуги, борони, заступи, худобу, землю.

До того ж селяни вірили в різні ***прикмети***, що стосувались сівби:

- у перший день сівби не можна було палити у печі;
- гроза, коли на деревах ще не виросло листя – до неврожаю;
- не можна було сіяти в дощову погоду;
- ярі культури не сіяли на “вербному тижні”, а також коли настав молодий місяць.

Після Свята Благовіщення сіяли **ярі культури**. Селяни розраховували, що упродовж літа ці культури виростуть та

дозріють, і наприкінці літа можна збирати врожай.. У цю пору року сіяли яру пшеницю, овес, ячмінь, гречку, просо, жито, горох, пізніше – садили картоплю й кукурудзу.

Першими сіяли ячмінь і овес, тому що вони стійкі до низьких температур. Потім – пшеницю, горох, яре жито. Після цвітіння яблунь садили картоплю. Просо садили після прильоту жука – хруща. А льон сіяли аж після свята Олени (3 червня), коли люди знали, що вже не буде приморозків. На Івана Купала закінчувалась сівба.

Озимі культури (озиму пшеницю, озиме жито) сіяли не пізніше вересня. Розрахунок був такий: восени зерно зійде, зимою буде покрите шаром снігу, весною і літом наступного року молоді паростком будуть рости й дозрівати. Сіючи озимі культури, селяни сподівались на сніжну зиму, тоді під шаром снігу паростки будуть збережені.

Подумайте!

1. Які невідомі раніше городні культури вирощують зараз?
2. Які ви знаєте правила обробітку культурних рослин?
3. Які народні прикмети відомі вам щодо посіву сільськогосподарських рослин?

Складіть тематичну павутинку до слова «посівна»:

Як ви допомагаєте своїм батькам вирощувати городні культури?

Заняття 16. Хліборобські обряди збирання врожаю.

Обжинкові пісні

Багатовіковий досвід виробив у людей позитивне ставлення до народних обрядів і звичаїв, що були пов'язані із збиранням урожаю. Якщо врожай був багатий, то люди вважали, що це завдяки тому, що вони притримувались неписаних народних звичаїв і обрядів.

Якщо ж урожай був не такий, на який розраховували, вони шукали причини в недотриманні таких обрядів. Ніхто навіть і не думав, що це може бути пов'язане з погодними умовами.

Щоб не прогнівити вищі сили, люди не працювали у

християнські свята, у тому числі і під час жнив. Жнива починались після свята Петра і Павла (12 липня). Це були так звані “зажинки” або початок жнив. Під час жнив, коли приходили свята Прокопія (21 липня) і Іллі (2 серпня) на полях також не працювали.

У день початку “зажинок” чоловіки і жінки, як і весною перед початком сівби, одягали чистий одяг. Після скосу першого снопа його несли додому і ставили на найпочеснішому місці.

Закінчувались жнива “обжинками”. Це було справжнє хліборобське свято. Жінки одягали вінки із колосків, співали величальні пісні, вітали односельців із закінченням жнив. Женців запрошували на вечерю й пригощали різноманітними стравами.

Останній сніп заносили в хату на почесне місце, де він стояв до Різдва Христового. Люди дуже вірили в вищі сили, задовбрювали їх, тому що самі були безсилі перед невідомими силами природи.

В цілому хліборобські обряди збирання врожаю мали на меті подякувати небесним силам, християнським святам за багатий урожай і не прогнівити Бога, щоб і наступний рік був таким же щедрим.

Обжинкові пісні. У липні-серпні для хліборобів наступала напружена пора збирання врожаю – жнива. Напружена праця повинна мати певний результат: у сім’ї має бути хліб і його повинно вистачити на весь рік. Якщо погода була сприятливою, зерно не перестояло, то хліб треба було зібрати вчасно, інакше можуть піти дощі, переспіле зерно почне сипатись, і частина врожаю буде втрачена. Тому пора збирання врожаю була найвідповідальнішою у їхньому житті

Люди розуміли, що доля врожаю залежить також від сил природи, побоюючись яких, селянин був вимушений звертатись до магічних заклинань, ритуальних дій, щоб умилоствити надлюдські сили. Тому під час жнив співали пісень.

Жниварські пісні українців відображають урочисту, відповідальну пору в житті хлібороба – збирання врожаю.

Своєрідність таких пісень у тому, що в них існує прямий зв’язок з працею хлібороба. У цих піснях звучить похвала пшеничному полю, врожаю, сонцю, господарям, женцям. У

жниварських піснях оспівували женців, їх тяжку працю, прославлявся вінок, символ урожаю.

Пісні поділялися на **зажинкові**, що виконуються до початку роботи, **жнивні** – виконувались під час збирання врожаю, та **обжинкові**, що співались по закінченню жнив.

У зажинковому обряді головним було приготування першого снопа. Його треба було нажати обов'язково із середини ниви. Прикрашений стрічками й квітами зажинковий сніп кожного дня стояв на полі, де працювали женці, і символізував межу, до якої вони мали жати. Після жнив перший сніп урочисто ставили у світлиці на покуті.

Жали і співали жнивні пісні переважно жінки. Пісні звеличували, хліборобську працю, величали господаря, уславлювали женців. У піснях оспівувалось побажання на добру працю, щоб женці були здоровими і господар був багатим.

Під час жнив ніякі обряди не виконувалися, тому що жнива – це щоденна важка, виснажлива праця і не було можливостей марно витратити час. Щоб не осипалося зерно, жінки виходили жати навіть опівночі. Чоловіки, незважаючи на спеку, косили зернові цілий день.

Наприкінці жнив виконувалися обжинкові пісні. В них найглибше оспівувалась праця хлібороба, тому що обжинкові пісні знаменували собою закінчення тривалої, важкої праці, радсть від зібраного врожаю.

Після закінчення жнив вже можна було виконувати обряди вшанування високого врожаю.

Женці залишали на ниві кущ жита, який називали „бородою”, підв'язували його, нагинали колоски на схід сонця до землі. „Бороду” прикрашали польовими квітами і червоними стрічками. Потім женці висловлювали побажання доброго врожаю в наступному році та залишали „спасову бороду” до початку оранки.

Обжинковий обряд супроводжувався піснями. У цих піснях прославляється важка праця хлібороба на зерновій ниві.

Робота в парах. Розгадайте кросворд "Хліб":

1. Частина конячої попряжки, що одягається на шию коня. (Хомут)
2. Знаряддя для оранки землі. (Плуг)

3. Старовинне знаряддя для обмолоту зерна. (Щіп)
4. Знаряддя для боронування землі. (Борона)

Заняття 17. Релігійні традиції та погляди населення Київщини

Вірування жителів Київщини формувались упродовж довгого історичного періоду.

Так, у період дуже далекої давнини люди не могли пояснити незрозумілих їм явищ природи – грому, блискавки, повеней, буревіїв, суховіїв та інших природних явищ.

Сильний страх явищами у природі, приводили до небу, вогню, вітру, блискавці, деревам, приписувались можливості.

х	л	і	б

перед незрозумілими слабкість людини поклоніння Сонцю, дощу, грому, темряві, яким надприродні

Так наші предки у дохристиянські часи почали створювати собі багатьох богів і вірити в них.

Традиційні первісні вірування наших предків називають язичництвом, тобто первісною релігією, заснованою на віруванні у багатьох богів, добрих і злих духів.

Язичницькими богами, яким поклонялись люди були:

Перун – бог блискавки й грому;

Дажбог – бог Сонця, світла й добра.

Сварог – бог неба. Він навчив людей кувати метал;

Жива – богиня життя. Принесла перше зерно жита людям;

Дана – богиня води;

Коляда – богиня неба, мати Сонця;

Купало – бог врожайності, родючості;
Лель – бог кохання і бджолярства;
Мара – богиня зла, темної ночі;
Макоша – богиня родючості, мистецтва, рукоділля;
Стрибог – бог вітрів, дощу, вогню, світла.
Велес – бог багатства, пасовищ, худоби;
Берегиня – богиня, захисниця людей;
Лада – богиня любові, краси, гармонії життя;
Ярило – бог Сонця, заступник трударів, хліборобів-сіячів.

Наші передки вірили також у духів: лісовиків, водяників, домовиків, мавок, русалок. Жителі Київщини мали численні обрядові свята, пов'язані зі змінами пір року.

Язичники молились найчастіше у священних гаях, які заміняли їм храми, біля цілющих джерел і обожнюваних дерев. У священних гаях заборонялось рубати дерева, рвати квіти, ловити птахів.

Особливо шанувались у язичників ліси. Культ дерева був пов'язаний з образом дерева-захисника. Під деревом молились, їли, відпочивали, помирали. За деревами ховалися від ворогів. Рослини, що несли в собі часточку плідної сили природи, були мовби гарантом віри людей перед невідомими і ворожими силами природи. Особливо шанувався дуб, бо він вважався житлом божества і йому навіть приносили жертви.

Носіями релігійних знань у слов'ян були жреці – волхви. Вони володіли глибокими астрономічними, медичними, математичними знаннями, мовами. Виступивши проти прийняття християнства, волхви покинули територію, де жили слов'яни, і пішли на північ у ліси. Подальша їх доля невідома.

З прийняттям християнства у 988 році язичницькі боги були заборонені. Поступово Київська Русь почала налагоджувати економічні і політичні зв'язки з країнами Західної Європи і входити в сім'ю європейських народів.

Проїшли віки. Християнство і тепер відіграє дуже важливу роль у духовному житті українців.

Більшість населення Київщини є християнами і сповідує православ'я. Християнство вважає людину творінням Бога. Головною метою вчення Ісуса Христа – є бажання допомогти людям стати гідними свого Спасителя, відповідати йому у помислах та діяннях.

Християнство виробило морально-етичні норми, яким відповідають Десять Божих заповідей. Ці заповіді окреслюють систему моральних цінностей, якими повинні користуватися люди у своїх вчинках. За межами цих морально-етичних норм – гріхопадіння. Організацію релігійного життя здійснює церква.

На початку 90-х років XX століття в українській православній церкві відбувся розкол. Тому не дивно, що в теперішній час існує кілька православних церков різних конфесій. Від того, як будуть складатись відносини між конфесіями залежить злагода, мир, спокій в українському суспільстві.

Запитання:

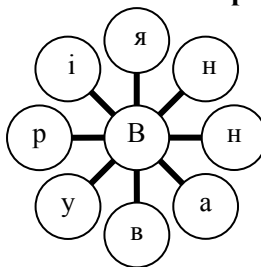
1. Як називалась дохристиянська релігія наших предків?
2. Кому поклонялись язичники?
3. Як називали носіїв релігійних знань у слов'ян?

Доповніть схему „У що вірили наші предки?“:

Робота в групах.

I група. Прочитай слово, починаючи з літери у центрі:

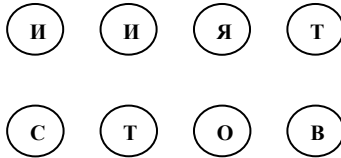

(Вірування)

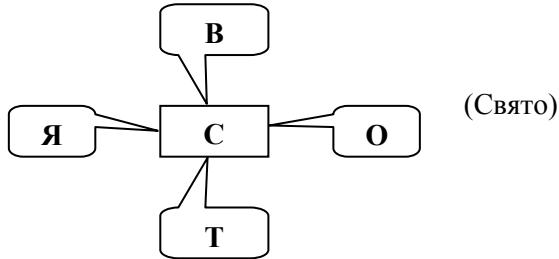
II група. Знайди першу літеру і прочитай слово :

(Християнство)

III група. Складіть літери і прочитайте слово:

Заняття 18. Відображення краси рідної природи засобами літератури й мистецтва

Мальовнича Київська земля. Багато українських письменників в своїх творах створили прекрасні образи природи нашого краю. До таких майстрів пера відносяться Тарас Шевченко, Іван Нечуй-Левицький, Микола Гоголь, Олександр Довженко, Ліна Костенко та інші.

Кожен українець знає всім відомі рядки – художні пейзажі Дніпра "Чудовий Дніпро в тиху погоду" і "Рече та стогне Дніпр широкий". Створили їх у 30-х роках ХІХ століття два молоді геніальні українці - Микола Гоголь і Тарас Шевченко. Закоханість обох художників у найбільшу річку своєї Батьківщини була такою великою, що завдяки їхньому поетичному змалюванню вона відразу стала символом матері -України.

Микола Васильович Гоголь «Чудовий Дніпро» із повісті «Страшна помста»

"Чудовий Дніпро у тиху погоду, коли вільно і плавно мчать його води. Дивишся і не знаєш іде чи не йде його велика широчінь, і здається, неначе блакитний дзеркальний шлях без міри в ширину, без кінців в довжину плине і в'ється по зеленому світу. Не кожен птах долетить до середини Дніпра. Величний, йому немає рівної

річки у світі. Чудовий Дніпро в тиху погоду, коли засинають і люди, і звірі, і птахи. Зорі горять, світять над водою і всі разом відображаються у Дніпрі. Синій, синій ходить він плавним розливом і серед ночі і серед дня і видно його так далеко, наскільки може бачити людське око. Коли ж підуть горами сині хмари, чорний ліс захитається до коренів, дуби тріщать і блискавка – страшний тоді Дніпро! Водяні вали гримлять, б'ючись об гори, з блиском і гуркотом відбігають назад і плачуть вдалині."

В цій же повісті Микола Гоголь пише:

"Чудово глянути з середини Дніпра на високі гори, на широкі луки, на зелені ліси! Гори ті – не гори: підніжжя у них немає, знизу як і зверху, гостра вершина і під ними і над ними високе небо. Ті ліси, що стоять на горбах, не ліси: то волосся, яке поросло на косматій голові лісового діда. Під нею в воді миється борода, і під бородою і над волоссям високе небо. Ті луки – не луки: то зелений пояс, що перепоясав посередині кругле небо, і в верхній половині і в нижній половині прогулюється місяць".

Тарас Григорович Шевченко «Рече та стогне Дніпр широкий»

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.

Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

Іван Нечуй –Левицький в своїй повісті "Микола Джеря" у всій красі описує прекрасну природу півдня Київщини, природу сьгоднішніх Сквирського і Тетіївського районів, хоча він говорить про Васильківщину

(у XIX столітті Васильківський повіт охоплював територію півдня Київщини.)

"Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тече по Васильківщині невеличка річка Роставиця. Серед долини зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло в вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця висока біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь.

По обидва береги Раставиці через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, не одгороджені тинами. Один город одділяється од другого тільки рядком верб або межами. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село.

От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки.

Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Роставиця, неначе передражнює старших. А там далі вона повилась між високими вербами та лозами, що обступили її стіною з обох боків. Он верби одступились од берега і розсипались купами на зеленій траві. Скрізь по обидві боки Роставиці на покаті стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспинались та заглядають, поверх бадилля кукурудзи на річку; там далі набігли над річку високі коноплі і залили берег своїм гострим важким духом. В одному місці розрослись чималі вишняки, а далі од берега коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні, розкидавши своє гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного города вгніздилась прездорова, стара, широка та гілляста дика груша, розклала своє гілля трохи не при землі на буряки та картоплю. Соняшники заплутались своїми жовтими головами в гіллі.

Серед села Раставиця входить в широкий ставок. Кругом ставка знов осокори та верби: то стоять рівною стіною, то збились ніби в прездоровий круглий стовп, то пішли берегом наче вирізаною зверху в зубчики оборкою.

На ставу ніби плаває маленький острівець з високими старими тополями та осоками. На греблі знов у два рядки видивляються в воді дуже старі, товсті, дуплиністі верби, вкриваючи гіллям здоровий питель.

Нижче од ставка Роставиця знов повилася між зеленими левадами та вербами, а далі сховалась в дубовий ліс та й уткнула в Рось.

Усі вулиці в Вербівці ніби зумисне обсажені високими вербами: то поросли вербові кілки тинів. Усе село наче в розкішних алеях. Як залле Вербівку літнє палке сонце, як засипле її зверху золотом та сріблом сонячне марево, то вся кучерява долина здається залитою буйними зеленими морськими хвилями, що десь набігли з моря, й залили й затопили долину, й скам'яніли, піднявшись високо вгору. Дивишся й не надивишся, дишеш і не на дишешся тим гарячим та пахучим повітрям"

Олександр Довженко у повісті «Зачарована Десна» описує річку Десна, яка прорікає по території Київщини і впадає в Дніпро неподалік від Києва.

«Благословенна будь, моя незаймана дівиця Десно, що, згадуючи тебе вже много літ, я завжди добрішав, почував себе невичерпно багатим і щедрим. Так багато дала ти мені подарунків на все життя. Далека краса моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, що ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах».

«Прокидаюсь на березі Десни під дубом. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса! Лози, висип, кручі, ліс — все блищить і сяє на сонці. Стрибаю з кручі в пісок до Десни, миюся, п'ю воду. Вода ласкава, солодка. П'ю ще раз, убрівши по коліна і витягнувши шию, як лошак, потім стрибаю на кручу і гайда по сінокосу. І вже я не ходжу, а тільки літаю, ледве торкаючись луку. Вбігаю в ліс — гриби. У лози — ожина. В кущі — горіхи. В озері воду скаламучу — риба.»

Прочитайте зашифровані слова:

л	і	с	е	л	о	с	о	к	о	р	і	ч	к	а	г	р	у	с
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Знайдіть у буквеному лабіринті назви дерев – символів України:

Попрацюйте самостійно!

1. Чи траплялися вам описи природи в творах місцевих письменників, які ви читали?
2. Спробуйте намалювати подані вище описи природи.
3. Опишіть свій найулюбленіший куточок природи.

Заняття 19. Відображення національних рис населення засобами літератури й мистецтва

Українцям,
народові,
національні
ментальність,
нас від інших
Ментальність
особливо
формувався
християнства і впровадження писемності.

щ	ю	о	п	о	к	м
с	д	т	я	л	і	й
б	а	т	ц	р	я	з
р	е	в	о	а	н	х
м	с	и	ю	к	и	в
ф	у	ц	н	а	л	е
ш	г	а	б	о	н	д

як і кожному
характерні
риси,
які відрізняють
націй.
українців
швидко
після прийняття

Українці – люди чуттєві, емоційні, сімейні, переважає щире кохання до своєї дружини, родини.

Українці – люди свободолюбиві і, в той же час, у них є прояви індивідуалізму.

Українці – люди неспокійні, рухливі, здатні сприймати все нове і прогресивне.

Українці – надзвичайно працьовитий народ, люблять обробляти землю.

Тісний зв'язок з природою сформував в українців мрійливість, чуттєвість, романтичність.

Найяскравішою рисою особистості українця є незвичайний, таємничий контакт із духом рідної землі. Відомо, що вся стародавня культура українців зростала на культі землі і хліборобської праці. Хліборобство було для українців єдиною надією, мрією, ідеалом їхнього життя.

Для українця символом родини й родинного життя є власна оселя.

Національні риси населення досить глибоко відображені в українській літературі і мистецтві.

Багатющим джерелом для пізнання національного характеру українського народу є творчість українських письменників-класиків, зокрема, І.Нечуя-Левицького.

Така риса характеру, як чуттєвість, мрійність чудово описана в повісті “Кайдашева сім'я”. “Молодий парубок сидів на возі і навіть не поганяв волів. Він задивився на річку, на зелені верби над водою..., дивився на річку і співав пісні” В цьому уривку відчуття краси природи людиною є виявом ліричності, багатством його душі. Глибоке відчуття краси природи українського села вказує на зв'язок українця з землею.

Найбільш відомими українськими письменниками XVIII ст. були Григорій Сковорода та Іван Котляревський. Останній написав знамениту поему “Енеїда”, в якій у гумористичній формі відобразив яскравий народний побут українців.

Геній української літератури Тарас Шевченко відобразив у своїх віршах, поемах душу українського народу, його емоційність, героїзм. Його твори – це спів красі української природі, кохання між людьми.

Твори Леоніда Глібова розкривають велич його, як поета – байкаря та носія національного духу українців.

У доробці поета Степана Руданського – балади, ліричні вірші, поеми, байки, приказки, переспіви тощо. В його творах відчувається невичерпне джерело мудрості й досвіду, глибокої думки й дотепного слова, нев'яучого українського народного гумору.

В XIX ст. й інші українські письменники і поети в своїх творах показували ментальність українського народу.

У XX ст. українська література збагатилася творами Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олеса Гончара, Михайла Стельмаха та інших.

Великий доробок у висвітлення національних рис народу внесли письменники і поети Київщини. Серед них Ліна Костенко, Іван Драч, Володимир Малик, Андрій Малишко, Павло Мовчан.

В області заснована обласна літературна премія ім. Григорія Косинки. Ця нагорода присуджується щорічно за кращий художній чи літературно-критичний твір, що утверджує українську національну ідею, ідеали гуманізму та високі духовні цінності, є внеском у національне культурне відродження і становлення державності.

Лауреатами обласної премії є письменники:

Кравчук Микола Іванович за збірку новел останніх років (2001); Опанасенко Ніна Петрівна за збірку поезій "Квітка-ломикамінь" (2002).

Ще за часів Київської Русі талант українського народу яскраво проявлявся в живопису. Першими живописними творами були ікони – релігійні картини. Але українські художники навіть в іконах розкривали складний духовний світ людини, її побут та розваги.

У XVII- XVIII ст. в Україні створюється багато картин народного живопису, характерною рисою яких є декоративність, широта барв, широке використання елементів українського народного орнаменту.

На Київщині розвиток образотворчого мистецтва XIX – початку XX століття пов'язаний з іменами Якова Нікітіна, Григорія Лапченка, Луки Долинського, Володимира Кричевського, Миколи Хрусталенка, Олександра Міщенка, які працювали в стилі портретного живопису, показуючи у своїх творах характерні риси і української ментальності.

Сошенко Іван Максимович, художник і педагог, родом з Богуслава на Київщині, один з найближчих друзів Тараса Шевченка, в своїх творах відтворював національні риси українців.

У ХХ столітті художники Київщини створили низку творів, які відтворюють нашу українську дійсність, показують характерні типи наших співвітчизників, їх уподобання і смаки. Серед них А. Середа із села Шкарівка Білоцерківського району, К. Трохименко із села Суцана Кагарлицького району, М. Бойко із села Шамраївка Сквирського району тощо. Прославили своїми щедрим талантом українську землю ще багато інших художників-живописців та скульпторів.

Музичне мистецтво Київщини – яскрава, самобутня неповторна сторінка музичної культури України, що органічною складовою увійшла у світову духовну спадщину.

Основу музичного мистецтва Київщини складає пісенна творчість. За жанрами це думи, балади, соціально-побутові пісні, жартівливо-танцювальні і обрядові пісні, пісні любовної лірики тощо. Зміст пісень відтворює духовність народу, показує характерні національні риси, притаманні нашому народу: свободолобність, чуттєвість, емоційність, рухливість.

Мотиви визвольної боротьби, свободи притаманні творчості кобзарів.

На Київщині розквіту кобзарського мистецтва сприяла виконавська діяльність митців:

П.І. Тищенко (1903 р.), родом із с. Дениси, Переяслав-Хмельницького району;

Г.В. Явтухович (1927р.) - народився в с. Пищики Сквирського району;

А.М. Бобир (1915 р.) - народився в с. Нечипорівка Яготинського району;

П.В. Носач (1890–1966 рр.) народився в с. Бовкун Таращанського району;

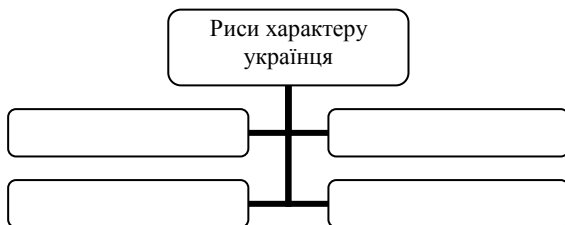
Н.Є. Павленко (1932 р.) - с. Черевки Згурівського району;

Н.Д. Писаренко (1937 р.) - народилася м. Фастів;

О.А. Маркевич родом із с. Лук'янівка Таращанського району.

На весь світ пролунали ліричні голоси сучасного тріо бандуристів “Дніпряночка” у складі Ю. Гамової, В. Пархоменко, Е. Пилипенко-Миронюк із Сквирщини, які звеличили українську народну пісню на професійній сцені.

Заповніть схему „Риси характеру українця”:

(Емоційність, індивідуалізм, прагнення до свободи, сприйняття нового)

Будьте дослідниками!

Поспілкуйтеся зі старшими членами своєї родини, сусідами, знайомими і дізнайтеся, чи є у вашому селі (місті) митці, які у своїх творах відображали національні особливості українського народу.

Створіть книгу Слави, до якої увійдуть їхні імена.

Візьміть участь у виставці «Народні творці нашого села (міста)».

ТЕМА 3. МІЙ НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ

Заняття 20. Особливості природи в даному населеному пункті

Вивчаючи особливості природи населеного пункту необхідно звернути увагу на таку специфіку проведення даного заняття.

По-перше: Україна, Київська область і відповідно свій район і населений пункт розташовані в північній півкулі, у помірному кліматичному поясі. Виходячи із таких посилай, можна говорити про особливості природи в своїй місцевості.

Характеризувати природні особливості потрібно за відповідним планом, тому що кожний компонент природи тісно пов'язаний із всіма іншими.

Особливості природи Вашого населеного пункту треба вивчати за планом:

I. Геологічна будова

Розповісти учням про внутрішню будову Землі, що наша планета складається із ядра, мантії і літосфери або земної кори. Потім сказати, що верхній, самий тоненький шар Землі – це земна кора. Її товщина коливається від 35 до 65 км. Земна кора на материках утворює стійкі ділянки, які називаються платформами. Платформа складається із 2-х шарів: нижнього гранітно-базальтового (фундамент) і верхнього із м'яких порід (чохол). Україна, Київська область, населений пункт розташовані на Східноєвропейській платформі. У південно-західній частині Київщини фундамент платформи виходить на поверхню, утворюючи так званий Український щит.

Розповісти учням, яке це має значення для пошуку корисних копалин. Якщо неподалік є виходи кристалічного щита, то в даному регіоні в основному треба шукати рудні корисні копалини (руди чорних і кольорових металів). Якщо фундамент заглиблений під чохол, що в цьому районі вірогідніше всього будуть знайдені паливні корисні копалини (нафта, газ).

II. Корисні копалини

Можна провести з учнями екскурсію по території населеного пункту або за межами його. Доручити школярам зібрати якнайбільше різних камінців. Учні зберуть багато згарків граніту, базальту, піску, глини тощо. Потім у школі разом із дітьми перебрати весь зібраний матеріал, відсортувати його і використовувати на уроках як наочність.

III. Клімат

Рекомендуємо провести з учнями бесіду про пори року в нашому краї. Потім учні коротко охарактеризують кожен пору року. Треба дати учням визначення клімату і чим він відрізняється від погоди.

Погода – стан нижнього шару атмосфери в даному місці і в даний час. Погода може змінюватись кілька раз упродовж доби.

Клімат – повторюваність різних типів погоди упродовж багатьох століть і навіть тисячоліть.

Характеризувати клімат своєї місцевості можна за такими показниками:

- а) Середня температура липня (найтеплішого місяця);
- б) Середня температура січня (найхолоднішого місяця);
- в) Середня кількість опадів за рік (в мм);
- г) Переважаючий напрям вітрів;

д) Повітряні маси, які впливають на формування клімату: атлантичні, арктичні, тропічні, континентальні помірні.

За всіма показниками, тип клімату нашої місцевості – помірно-континентальний.

В кінці розказати про значення клімату для господарства свого краю.

IV. Внутрішні води

Орієнтовний план характеристики річки:

1. Звідки бере початок річка (витік)?
2. Яка довжина річки (визначити за масштабом)?
3. Куди річка впадає (гирло)?
4. Праві притоки річки.
5. Ліві притоки річки.
6. Чим живиться річка (дощами, снігом, таненням льоду)?

Здійснити екскурсію з учнями на місцеву водойму. Пояснити учням, що до внутрішніх вод відносяться річки, озера, болота, підземні води. Визначити разом з учнями, чим живляться названі типи внутрішніх вод, як використовуються внутрішні води у господарській діяльності? Пояснити учням, чому рівнинна річка тече не прямо, а в'ється наче змійка (тому що уклін рівнинної річки незначний, і щоб мати можливість текти, річка меандрує, обходить підвищення).

Треба навчити учнів визначати правий і лівий береги річки (стали обличчям за течією, то права рука покаже правий берег, а ліва – лівий берег).

Швидкість течії можна визначити так: поставити два кілочки біля зрізу води на відстані 1 метра один від одного. Потім кинути сірник біля кілка, який стоїть вище за течією і за допомогою секундної стрілки годинника засікти час, за який сірник пропливе відстань у 1 метр. Потім ці цифри перевести у кілометри.

Визначити ґрунтовий покрив своєї місцевості можна під час екскурсії. Вкопати у землі неглибоку ямку, визначити товщину ґрунту, подивитись, які комахи, землерийні тварини, черв'яки живуть у ґрунті (вони є фактором ґрунтоутворення), визначити склад материнської породи (пісок, глина тощо).

VI. Рослинність

Вивчення рослин свого краю можна здійснити під час навчальної екскурсії. Учитель повинен пояснити учням мету

екскурсії, необхідність збирання рослин для гербарію, наказати школярам необхідність берегти рослини, які занесені до Червоної Книги України.

VII. Тваринний світ

Провести бесіду під час проведення навчальної екскурсії і визначити, які тварини нашого краю відносяться до класу ссавців, птахів, плазунів, риб. Далі визначити, які тварини занесені до Червоної Книги України.

VIII. Природні комплекси

Пояснити учням, що наша планета нерівномірно нагрівається Сонцем через свою кулясту форму. Тому на Землі утворюються природні зони, які мають своєрідний рослинний і тваринний світ. Київська область входить в межі двох природних зон: на півночі до широти Києва – зона мішаних лісів або Полісся, на південь від Києва – зона Лісостепу.

Природним комплексом може бути будь яка природна територія. В природному комплексі знаходяться у взаємодії і взаємозв'язку такі компоненти природи, як клімат, ґрунти, вода, рослинний і тваринний світ.

Для північної частини території області характерні масиви хвойних і змішаних лісів, значні площі різнотравно-злакових луків і заболочені ділянки. На півдні переважають широколистяні ліси (дуб, граб, ясен, вільха, липа), кущі й луки. Ваш населений пункт може бути розташований або в північній, або в південній частинах області. Відповідно до цього треба говорити про характерні риси природної зони свого краю.

План характеристики природної зони

1. Географічне положення.
2. Геологічна будова.
3. Рельєф.
4. Кліматичні умови.
5. Внутрішні води.
6. Ґрунти.
7. Рослинність.
8. Тваринний світ.

Доповнити схему:

1. Перша весняна квітка (підсніжник).
2. Отруйний гриб (мухомор).
3. Лісовий горіх (ліщина).
4. Листяне дерево (вільха).
5. Хвойне дерево (сосна).
6. Хижий звір (лисиця).
7. Новорічне дерево (ялина).

[illegible]

1. Дерево, яке цвіте у липні (липа).
2. Тварина, яка відкидає хвіст (ящірка).
3. Листяне дерево (ясен).
4. Дерево, яке цвіте пухом (тополя).
5. Щебетливий птах (синиця).
6. Дрібний хижак (тхір).
7. Дерево – символ України (верба).
8. Гірка рослина (полін).

		1	Л			
2			И			
	3		С			
	4		О			

	5	С					
	6	Т					
7		Е					
	8	П					

Заняття 21. Природні умови: рельєф, клімат

Рельєф Київщини

Відомо, що земна поверхня нерівна. Вона складається із величезних океанічних западин і ділянок суходолу – материків. Але і їх поверхня неоднорідна: в одних місцях вона вирівняна, в інших – піднімаються гори, є ділянки знижені і, навпаки, підвищені. Сукупність усіх нерівностей земної поверхні називають рельєфом. Основними формами рельєфу Землі є гори і рівнини. Гори бувають різними за висотою: низькі (до 1000 м), середні (1000-2000 м) і високі (понад 2000 м). Рівнини теж поділяються за висотою: низовини (до 200 м), височини (200-500 м) та плоскогір'я (понад 500 м). На фізичній карті різними кольорами зображені форми рельєфу: гори - коричневим, височини - жовтим (оранжевим), низовини - зеленим, западини морів і океанів - блакитним та синім.

Рельєф Київщини — це горбиста рівнина із загальним нахилом до долини Дніпра. За характером рельєфу вона ділиться на три частини. Північна частина зайнята Поліською низиною (найвища її висота — до 198 м). Лівобережжя займає Придніпровська низина. Південно-західна частина зайнята Придніпровською височиною — найбільш підвищеною частиною області з абсолютними висотами до 273 м.

В Київській області переважаючими формами рельєфу є низовини і височини.: на Лівобережжі - Придніпровська низовина, на Правобережжі в північній частині міста - Поліська низовина, в південній - Придніпровська височина.

Вивчаючи рельєф своєї місцевості, бажано зробити екскурсію на околиці населеного пункту і визначить, які форми рельєфу переважають у вашій місцевості (низовина, височина) та провести бесіду з учнями визначення різних форм рельєфу.

Разом з учнями з'ясуйте значення рельєфу для сільського господарства, будівництва промислових об'єктів, доріг.

Клімат Київщини

Клімат Київщини помірно-континентальний, м'який, з достатнім зволоженням. Середня температура січня — 6° С, липня — +19,5° С. Тривалість вегетаційного періоду 198-204 дні. За рік на території області випадає 500— 600 мм опадів, головним чином влітку.

У центрі області середня температура повітря найтеплішого місяця (липня) становить 19,5 град., найхолоднішого (січня) (-6 град). Бувають роки, коли температура відхиляється від цього рівня.

Опадів випадає досить багато - 600 мм на рік. Найбільше опадів випадає в теплу пору року, коли над нашою територією дмуть вологі західні вітри. Найменше – взимку, коли панують сухі, холодні східні та південно-східні вітри.

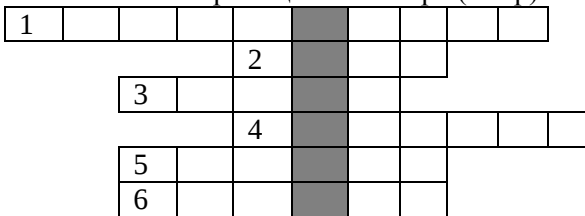
Початком осені вважають день, коли добові температури становлять менше 10 град., (29 вересня - 7 жовтня). Перша половина осені суха і тепла, особливо вересень. Цей період називають бабиним літом. Похмура з дощами погода настає в кінці жовтня. Закінчується осінь 19-25 листопада.

Початок зими визначається зниженням середньої добової температури повітря нижче 0 град. Зима досить тривала, але порівняно тепла. Часто буває похмура погода. Стійкий сніговий покрив встановлюється в грудні. Сніг лежить в середньому 90-95 днів. Середня висота снігового покриву 15-20 см. Зимою часто надходить тепле повітря з моря, що призводить до відлиг, під час яких температура повітря іноді підвищується до 5-10 град. У ці періоди може випадати мокрий сніг або дощ і утворюватись ожеледь чи льодова кірка. Значне зниження температури зимою пояснюється, насамперед, приходом холодного повітря з півночі та сходу. Через це окремі роки відзначаються суворими зимами. Мінімальна температура, яка була зареєстрована в Києві, -35 град. За початок весни береться дата перевищення середньодобової температури повітря 0 град. (15-20 березня), кінець настає 15-20 травня. Весна продовжується біля двох місяців. Літо починається в кінці травня, коли середньодобова температура повітря більше 15 град., і закінчується на початку вересня. Воно тепле і вологе.

Середні місячні температури всіх літніх місяців перевищують 18 град., максимальні температури в липні і серпні досягають 39 град.. Характерними для області є літні зливи і грози. На Київщині погодні умови сприятливі для життя людей, вирощування різноманітних сільськогосподарських культур, роботи транспорту тощо.

Робота в парах. Розгадайте кросворд, знайдіть ключове слово:

1. Природний електричний розряд (блискавка).
2. Тверда вода (лід).
3. Оподи у вигляді кристалів (сніг).
4. Дуже мілкий дощ (морось).
5. Скупчення туману у повітрі (хмара).
6. Переміщення повітря (вітер).

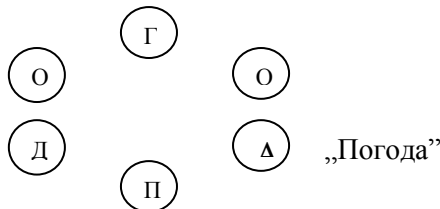

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання:

1. „Сичі в гаю перекликались, та ясен раз у раз скрипів”, співали жаби у болоті; кусалися комарі; гарно клювала риба. Усі ці ознаки передбачають наближення....

а) канікул; б) ясної погоди; в) осені; г) дощу; д) нічого не передбачають.

Розташуйте літери у правильній послідовності і прочитайте слово:

Заняття 22. Природні багатства: корисні копалини, внутрішні води

Серед розмаїття природи України особливе місце займають природні багатства Київщини. В області сприятливі кліматичні умови, поєднання різних рослинних угруповань, наявність численних водних об'єктів, а також джерел мінеральних вод. Край багатий культурно-історичними пам'ятками, які визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону.

Корисні копалини

Багато предметів, що нас оточують, створені з мінералів та гірських порід. Усі мінерали і гірські породи, які людина використовує для своїх потреб, називають корисними копалинами. З корисними копалинами Київщині не дуже пощастило. Тут розробляються переважно мінеральні будівельні матеріали: граніти, гнейси, каолін, глини, кварцові піски.

Уздовж правого берега Дніпра, поблизу с. Корчувате, залягають мергелі. З них виготовляють найміцнішу будівельну цеглу, яка після випалу набуває світло-жовтого забарвлення.

В районі міста Буча є піски, які широко використовуються для виробництва скла. Значну цінність становлять глини як сировина для керамічних виробів (район Василькова).

Поклади торфу є в долинах річок Здвиж, Ірпінь, Трубіж та в інших місцях. Його запаси досить великі. Більш як 280 торфовищ вміщують 1,3 млрд. куб. м. торфу. Торф використовується як паливо, добриво в сільському господарстві і сировина в хімічній промисловості. Поклади бурого вугілля (під Вишгородом) незначні, тому промислове добування не здійснюється.

Родовища залізної руди представлені болотними рудами, використовуються вони для виготовлення фарб. Зустрічаються невеликі родовища бурштину в районі с. Нові Петрівці Вишгородського району.

В районі м. Березань, Ірпеня, Миронівському районі є мінеральна вода. Видобування корисних копалин часто пов'язане з порушенням поверхневих шарів Землі. У місцях видобування торфу виникають заболочені ділянки, непридатні для сільського господарства, у кар'єрах, де добувається пісок, природна поверхня настільки змінена, що нагадує краєвид Місяця. Площа таких техногенних пустирів, так званих бедлендів, за останні роки дуже зросла. Щоб відтворити

родючість порушених земель і повернути їх для використання, потрібно провести значну роботу. Найдоцільніше використовувати такі землі для створення лісопарків, а також для садівництва та будівництва, під водойми.

У порівнянні з величезними мінеральними ресурсами всієї України підземні багатства Київщини досить скромні і не можуть повністю забезпечити господарство області, тому багато сировини завозиться з інших районів.

Робота в парах. Розгадайте кросворд, знайдіть ключове слово:

1. Порода осадового походження (крейда).
2. Органічне паливо (торф).
3. Будівельний матеріал (пісок).
4. Магматична тверда порода (граніт).
5. Осадова водонепроникна порода (глина).
6. Застигла соснова смола (бурштин).
7. Осадова порода (вапняк).
8. Тверда осадова порода (пісковик).

						1	К	р	е	й	д	а
					2	т	О	р	ф			
					3	П	і	с	о	к		
			4	г	р	А	н	і	т			
				5	г	Л	и	н	а			
	6	б	у	р	ш	т	И	н				
			7	в	а	п	Н	я	к			
8	п	і	с	к	о	в	и	к				

Внутрішні води

Київщина має густу річкову мережу (177 річок завдовжки понад 10 км кожна). Найважливіша водна артерія — Дніпро (довжина його в межах області — 246 км), його головні притоки – Прип'ять, Тетерів, Ірпінь, Рось (праві); Десна і Трубів (ліві). На території області розташоване Київське водосховище і частина Канівського водосховища (обидва створені на Дніпрі). А взагалі в області налічується 13 водосховищ і понад 2000 озер.

Дніпро - найбільша річка України, загальна довжина його - 2201 км (у межах України вона становить 981 км). Починається найбільша річка України в Росії. Там з болота витікає Дніпро маленьким струмком. Далі він тече по території Білорусі та України і впадає в Чорне море. Тече Дніпро по широкій долині. Русло звивисте. Ширина Дніпра в межах Києва - 400-600 м, глибина -6-12 м, на мілководних ділянках - 4-5 м. Найбільші притоки: Прип'ять (вона майже подвоює кількість води в Дніпрі), Тетерів, Ірпінь, Десна.

Живлення змішане: снігове, дощове та підземними водами. Повінь настає весною, коли тануть сніги.

Велике значення мають малі річки. Наче густе блакитне мереживо, пронизують вони нашу землю, збираючи воду з великої площі і несучи її до великих рік. Без малих річок не можливе існування й великих. Разом з тим їм не надається належної уваги. Вирубання дерев і чагарників вздовж берегів, скидання неочищених стоків промислових підприємств завдають малим річкам значної шкоди. Малі річки Київської області мають дійсно незначну протяжність: Бучанка, Растваця, Унава, Уж, Тетерів, Супій, Трубіж, Росавка, Здвиж тощо.

Сьогоднішній Дніпро невтомно працює, примушуючи обертатись турбіни Київської ГЕС, зрошуючи землі своєю водою, несучи на своїх хвилях пасажирські і вантажні річкові судна. Дніпро і його притока Десна є основними джерелами питної води для міста. Вода в Дніпрі м'яка і вважається однією з кращих питних вод, якби не сильне забруднення її стічними водами.

В Київській області є майже всі типи вод суходолу, крім льодовиків. Це озера, болота, підземні води, штучні (створені людиною) водойми та канали.

Озеро - це природна заглибина на суходолі, заповнена водою. Найбільше озер біля Києва. Це так звані заплавні озера. Під час повені вони затоплюються водами Дніпра і площа їх значно збільшується. Найбільші за площею Вирлиця, Радунка і Тельбин. Відомі також Біле, Василькове, Лукове, Синякове, Вузьке, Довге, Синє. Озера використовуються для спортивної риболовлі та відпочинку.

Болото – надмірно зволожена ділянка земної поверхні, в якій утворюється торф. Заболочені ділянки поширені на околицях Києва в долинах річок Дніпра, Ірпеня, на дні балок та струмків. Заболочуванню сприяє рівнинний рельєф та погодні умови Київщини. Багато боліт в Переяслав-Хмельницькому районі.

Найбільшою штучною водоймою є Київське та північна частина Канівського водосховища. Київське водосховище створене у 1964-1966 роках після спорудження Київської ГЕС. Це великі водойми. Наприклад, площа водосховища більша за площу Києва: довжина -110 км, ширина до 12 км. Недаремно водосховище називають морем.

Використовуються водосховища для потреб електроенергетики, рибного господарства, водопостачання, як місце відпочинку. Разом з тим, створення водосховищ викликає ряд негативних явищ: „цвітіння води”, розмивання водою берегів, підтоплення прилеглих територій.

Зміна температури води у водосховищі, зменшення швидкості течії, в порівнянні з річкою, наявність значних мілин призвело до сильного розвитку в них синьо-зелених водорослей.

Відмирання водорослей супроводжується поглинанням кисню і виділенням у воду отруйних речовин, тому часто буває замор риби. Значної шкоди водосховищу завдала катастрофа на Чорнобильській АЕС, що спричинила цілий ряд проблем, пов'язаних з використанням його для господарських потреб.

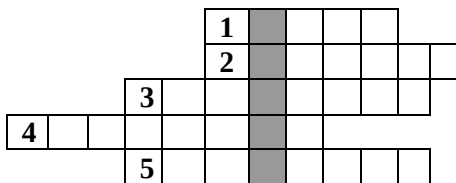
Підземні води ті, що знаходяться у верхній частині земної поверхні внаслідок просочування туди дощових та талих вод. Вони заповнюють проміжки в пісках і гальці, тріщини та пустоти під землею. Ближче до поверхні лежать ґрунтові води. На території області вони залягають порівняно неглибоко: від 1 до 20 м і більше.

В області налічується понад 500 джерел мінеральних вод різноманітного типу: радонові, азотні, азотно-метанові та ін. В рекреаційних цілях використовуються і річки: Десна, Рось, Стугна, Тетерів та інші, русла яких пролягають по території Київщини.

Робота в парах. Розгадайте кросворд:

1. Найбільша річка, на якій стоїть місто Біла Церква (Рось).
2. Річка і місто з однаковою назвою (Ірпінь).

3. Притока річки Ірпінь (Бучанка).
4. Притока річки Рось (Протока).
5. Найбільша притока Дніпра (Прип'ять).

Вставте пропущені літери, щоб утворилось слово:

Д_____А (Десна)
 Р_____Я (Раставиця)
 Т_____Ж (Трубіж)
 У_____А (Унава)
 Р_____Ь (Рось)
 У_____ (Уж)
 Т_____В (Тетерів)
 С_____Й (Супій)
 З_____Ж (Здвиж)
 П_____Ь (Прип'ять)

Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання:

1. Вода з Дніпра може потрапити до Середземного моря, бо існує таке явище, як: а) кругообіг води; б) розчинення; в) водоспад; г) потоп; д) земне тяжіння.
2. Про яку річку йде мова: бере початок на території України, більшою частиною протікає по території Білорусі, впадає в Дніпро на території України, є найбільшою правою притокою Дніпра.

Заняття 23. Ґрунти, рослинний і тваринний світ Київщини

Ґрунти

Відомо, що ґрунт – це пухкий шар, який вкриває земну поверхню і на ньому ростуть трави, кущі, дерева. На піску, глині, граніті рослини не ростуть. Ґрунт має певну особливість, яка відрізняє його від гірських порід, родючість.

Родючість – це здатність забезпечувати рослини необхідними їм для життя поживними речовинами. Тепер зрозуміло, чому

грунт називають особливим природним утворенням. Родючість ґрунту залежить від кількості в ньому перегною – решток рослин і тварин. Перегній надає ґрунту темного забарвлення.

Він утворюється століттями. При густому рослинному покриві й за сприятливих умов для утворення шару ґрунту завтовшки 20 см потрібно від 200 до 700 років.

З чого ж утворюється ґрунт? Можна подати таку спрощену формулу ґрунту: **(гірські породи + перегній + вода + повітря) х час = ґрунт**.

Утворення ґрунтів відбувається за різних природних умов.

Навіть в межах одного міста ґрунти досить різноманітні. Так, у північній, північно-західній та західній частинах Київської області утворились дерново-підзолисті (кольору золи) ґрунти. Вони досить бідні на поживні речовини, тому що мають незначний вміст перегною.

В південній і східній частинах області ґрунти цілком інші – сірі лісові. Островами поширені чорноземні ґрунти, які є дуже родючими. У заплаві Дніпра на піщаних відкладах переважають піщані ґрунти, їх родючість низька. Як бачимо, майже кожна назва ґрунту несе в собі визначення кольору. **(Визначте за цією ознакою найродючіші ґрунти).**

Характер ґрунтового покриву і ґрунтоутворення в значній мірі залежить від господарської діяльності людини.

Неправильним обробітком людина сприяє таким природним руйнівним процесам, як видування верхнього родючого шару ґрунту, змивання його зливами, утворення ярів. Надмірне внесення мінеральних добрив, використання отрутохімікатів для боротьби зі шкідниками сільськогосподарських культур призводить до забруднення ґрунту.

Аварія на Чорнобильській АЕС призвела до радіоактивного забруднення ґрунтів на значній площі. Використання їх тепер неможливе. Руйнування ґрунтів вітром поширене там, де немає перешкод сильним вітрам і де відсутній рослинний покрив. Таке руйнування спостерігається і на піщаних ґрунтах. Залежно від швидкості вітер видуває різної величини частинки і переносить їх на значну відстань.

Руйнування водою відбувається внаслідок змивання й вимивання частин ґрунту опадами, талими та проточними водами. Щоб запобігти руйнуванню водними потоками ґрунтів

на схилах, їх розорюють упоперек. На крутосхилах насаджують ліси або сади, які їх надійно захищають.

Ґрунти – це наше багатство, треба вміло ними користуватися і охороняти від виснаження та забруднення.

Рослинність

Наша рідна Київщина має неабияке різномайття рослинних ресурсів. Якщо подивитись на карту області, то можна побачити низку лісових масивів на півночі нашого краю. Це так зване Полісся. Чудові мішані ліси, які простягаються від кордонів з Білоруссю до самого Києва.

Зайшовши в такий ліс, бачиш, як навкруги тебе з'являються величезні дуби, стрункі сосни, красиві дерева вільхи і осики, ліщина, кущі калини, горобини. У підліску знаходиш ягоди чорниці, ожини, малини. Смакові якості лісових ягід відмінні. Господині варять з них духмяне варення, яке дуже цілюще.

Першими в кінці червня дозрівають суниці. Їх збирають в суху погоду, тому що вкриті росою ягоди швидко псуються. Ягоди дуже смачні і пахучі, мають у своєму складі вітаміни А, В, С, цукор. Сухі ягоди – добрий потогінний засіб, сировина для кондитерської промисловості.

У липні дозрівають чорниці. Це маленькі кущики висотою від 15 до 40 см. Ягоди кулькоподібні, чорного кольору. М'якоть дуже соковита, червонувато-фіолетова, смак приємний, кислуватий. Ягоди чорниць вміщують речовини, що позитивно впливають на зір.

Майже одночасно з чорницями досягає лісова малина, ягоди якої дуже корисні. Вони використовуються при лікуванні простудних захворювань.

Лісовий горіх або ліщина, чудове дерево, плоди якого теж є предметом лісового промислу. Які смачні цукерки в шоколаді із лісовим горіхом!

А скільки грибів! Головний із грибів – білий. Він ховається у траві, не хоче швидко здаватись, бере вас на витримку. Треба походити довгенько, щоб назбирати цих „королівських грибів”. Зате скільки маслюків! Особливо це помітно у молодих соснових посадках. Пругкі, невеличкі грибочки. яких ти знаходиш неймовірну кількість і твій кошик заповнюється дуже швидко.

Під великими деревами знаходиш цілі сімейства лисичок, таких смачних і рудих, які не можна сплутати з іншими грибами. Любителі лісових дарів можуть знайти опеньки, зеленки – такі смачні у засоленому вигляді.

Зайшовши у масив сосен бачиш, що на всіх деревах зроблені надрізи і підвішені металеві воронки. Це лісники збирають соснову смолу, яку називають живицею, і з якої виготовляють скипидар, каніфоль. Смолу використовують також при виготовленні гуми, паперу, фарб, лаків, фотоплівки. Каніфоль додається в мило для створення піни.

Соснові ліси – доволі унікальні групи рослин, адже вони є джерелом кисню, це джерело чудової лісової аптеки. Сосни затримують велику кількість пилу з повітря. Тому в сосновому лісі дихається досить легко. Повітря тут надзвичайно цілюще, тому санаторії, будинки відпочинку розташовують саме в таких соснових лісах.

З хвої сосни виготовляють вітамінні напої, мікстури для лікування легеневих захворювань, хвойний екстракт для ванн, зубну пасту тощо. Досить великі лікувальні властивості мають соснові бруньки.

Самим міцним деревом в лісах Київщини вважається дуб, який добре захищає водойми, повітря, землю від забруднення і розмиву. Його деревина використовують в будівництві житла, виробництві надзвичайно красивих і міцних меблів, паркету.

Росте в мішаних лісах Київщини береза, яка милує око своєю красою, тендітністю. Дуже цінується у людей знаменитий березовий сік, про цілющі його властивості ходять легенди. Березові дрова напрочу калорійні, тому місцеві жителі широко їх використовують для опалення будинків.

У мішаних лісах Полісся росте осика – світлолюбне дерево, вибагливе до ґрунтів. Як і береза, осика першою починає заселяти вільні лісові галявини. Осика напрочуд живуче дерево. Якщо зрубати велике дерево, то від живих коренів, що залишились в землі, енергійно починають рости молоді осики. З деревини осики виготовляють сірники.

Зустрічається в лісах і вільха, яка добре росте на вологих ґрунтах і заплавах річок. Вільха буває чорною і сірою. Сіра вільха має добре розгалужену кореневу систему, тому вона використовується для укріплення берегів річок.

Розповсюджена в наших лісах липа, деревина якої надзвичайно м'яка, тому з неї колись робили миски, ложки. Надзвичайно корисний від простуди липовий чай і липовий мед.

По берегах водойм в лісах Київщині можна побачити вербу, яка вважається священним деревом. Так, під час вербного тижня перед Великоднем у церквах освячують вербові гілочки. Верба, в якій накопичуються весняні соки, за повір'ям, передає людям силу, здоров'я і красу.

Південніше Києва мішані ліси поступаються місцем лісостепу. Тут стає тепліше, випадає менша кількість опадів, тому частково утворюється степова рослинність, через що ліси чередуються з степовими ділянками. Ліси тут переважають широколистяні у складі яких дуб, в'яз, граб, осика, осокір, верба, липа, клен, береза. Подекуди зустрічаються соснові ліси. На схилах балок збереглися ділянки лукових степів, де ростуть типчак, тонконіг, пирій, горицвіт. Ділянки із степовою рослинністю тепер всі розорані і використовуються під посіви сільськогосподарських культур.

Особливу рекреаційну цінність мають лісові масиви навколо Києва, а також на сході та півдні області.

Тваринний світ

Тварини – це справжнє царство, до якого належать сотні тисяч їх видів. Це ящірки і жуки, пташки і метелики, вовки і лосі, бобри і риби тощо.

Цікавий і загадковий світ тварин. Протягом всього життя людина живе поруч з ними. Різні тварини живуть у повітрі, на землі, у воді.

В Київській області тваринний світ досить різноманітний. На півночі в Поліссі переважно мешкають тварини, що пристосувались до життя в соснових та мішаних лісах, болотах.

Серед хижаків у Поліссі зустрічаються вовки, лисиці. Переважно на півночі області поширені борсук і куниця.

З парнокопитних тут можна зустріти дикого кабана та лося. Серед цих тварин особливо вирізняється лось, який поїдає багато рослинної їжі.

У лісах багато гризунів. До них належить найбільший з гризунів – бобер, а також білка, заєць-русак, лісові миші, чорні пацюки, кроти. Ці гризуни часто зустрічаються і в лісостеповій природній зоні.

Надзвичайно різноманітним є царство лісових птахів. До них відносять тетерука, зозулю, дятла, сову. Всі вони живляться по-різному. Тетерук – бруньками дерев і хвоєю, а сова – хижий птах, нападає на мишей. Вона полює вночі і має дуже гострий зір.

Тут можна зустріти зеленого дятла, ворону, зозулю, куріпку, рябчика, дрозда, перепела, грака.

З плазунів живуть вужі, гадюки, ящірки, мідянки.

У луках і болотах Полісся живуть дикі гуси, качки, чаплі.

У річках та озерах водяться лящі, судаки, щуки, окуні, коропи, карасі, мешканці річкового дна – соми. У водоймах багато моллюсків. Моллюски – це санітари річок та озер, які очищають воду від гниючих решток рослин.

На поверхні водойм знаходять собі їжу чимало птахів.

У лісостеповій зоні Київщини більшість тварин пристосувались до життя на відкритих просторах. Тут можна зустріти степового тхора, степових мишей, сірого хом'ячка, прудку ящірку.

Численними на півдні області є птахи. Такі птахи, як перепілка і жайворонок, мало помітні серед трав'янистої рослинності, їхній основний захист – забарвлення, яке подібне до оточуючих рослин.

Найулюбленішими у народі є білі лелеки. Прилітають вони до нас у другій половині березня. Живляться жабами, мишами, комахами.

Не менш улюбленими птахами є ластівки, які знищують багато шкідливих комах. Найчисленнішими є горобці, сороки, синиці, качки, дятли.

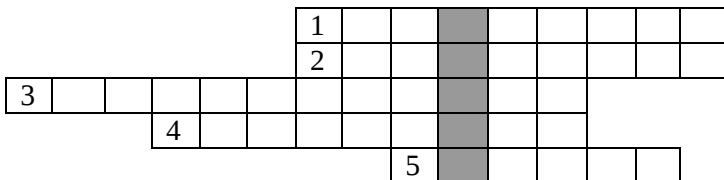
В теперішній час гостро постала проблема захисту тварин від повного винищення. Вирішення цієї проблеми спонукало створення так званої Червоної книги, куди заносяться зникаючі види тваринного світу Київщини.

До тварин, що занесені до Червоної книги можна віднести кажанів, що розповсюджені в більшості регіонів Київщини, степового тхора, хижого орла, сірого журавля.

До Червоної книги занесені навіть деякі види метеликів.

Індивідуальна робота. Розгадайте кросворд, знайдіть ключове слово:

1. Материнська порода (суглинок).
2. Найродючіший ґрунт (чорнозем).
3. Складова ґрунтоутворення (температура).
4. Верхня родюча частина ґрунту (перегній).
5. Одна із складових ґрунтоутворення (трава).

Тестові завдання:

1. Про яку тварину йдеться: пропускає через себе ґрунт; прискорює гниття решток тварин та рослин; допомагає проникненню в ґрунт води й повітря; вилазить із ґрунту на поверхню перед дощем?
 - а) про крота; б) про ящірку; в) про дощового черв'яка; г) про вужа; д) про мишу.
2. Квітки цієї рослини – нічний притулок для багатьох комахок. Квіти не закриваються на ніч, мають просторий купол, повернутий донизу. Яка це рослина?
 - а) тюльпан; б) дзвоники; в) кульбаба; г) яблуня; д) ромашка.
3. Щоб швидше гоївся поранений під час походу палець, ми можемо прикласти до рани листочок ...:
 - а) полину; б) подорожника; в) липи; г) конвалії; д) малини.
4. Які з цих грибів їстівні?
 - а) мухомор; б) трутовик; в) маслюк; г) біла поганка; д) опеньок.
5. Група туристів без компаса заблукала в лісі. Один з туристів згадав, що зорієнтуватися допоможе мох на стовбурах дерев. З якого боку дерева переважно росте мох?
 - а) з північного; б) зі східного; в) з південного; г) із західного; д) мох росте навколо стовбура.
6. Яка рослина, що росте в Київщині, є отруйною для людей і тварин?
 - а) подорожник; б) ромашка; в) блекота; г) полин; д) кульбаба.
7. Яку з рослин Київщини занесено до „Червоної книги України”?
 - а) кульбабу; б) кропиву; в) троянду; г) волошку; д) підсніжник.

8. Індик потрапив до Європи після того, як Колумб відкрив Америку. А яку рослину завезено до нас звідти?:
а) огірок; б) капусту; в) вишню; г) жито; д) картоплю.
9. За легендою, у ніч на Івана Купала, якщо знайти квітку папороті, то можна збагатитись. Але я вважаю, що...
а) папороть цвіте в інший час;
б) папороть не цвіте зовсім;
в) потрібно шукати квітку кропиви;
г) папороть цвіте саме в цей час;
д) збагатитись можна іншим шляхом.
10. Кого з цих тварин можна назвати звіром?:
а) kota; б) вовка; в) жабу; г) лелеку; д) гадюку.
11. У якої тварини навіть малята вусаті?:
а) у голуба; б) у вужа; в) у зайця; г) у жаби; д) у горобця.
12. На карті Київської області є багато географічних назв, які вказують на те, що в цій місцевості зустрічаються чи раніше зустрічалися певні тварини чи рослини. Яка з географічних назв на це не вказує?:
а) річка Тетерів; б) річка Уж; в) село Музичі; г) смт Козин;
д) село Калинівка.
13. У птахів, на відміну від інших тварин, є ...:
а) крила; б) дзьоб; в) лапи; г) хвіст; д) пір'я.
14. Що вибере голодний їжачок?:
а) яблучко; б) грибочок; в) черв'ячка; г) грушку; д) горішок.
15. Зозуля дуже корисна для лісів, тому що вона має добрий апетит та...:
а) поїдає і тим самим регулює кількість дрібних птахів;
б) поїдає гусінь шовкопряда, яку не їдять інші птахи;
в) поїдає велику кількість шкідливих гризунів;
г) поїдає і при цьому розносить насіння дерев;
д) харчується кусючими осами.
16. Хто подорожує на ниточці?:
а) мурашки; б) павуки; в) жаби; г) слимаки; д) гусінь.
17. Сліди якої тварини не знайдеш узимку?:
а) білки; б) лисиці; в) їжака; г) вовка; д) зайця.
18. Які пташки відлітають від нас навесні, а восени повертаються?:
а) горобці; б) голуби; в) снігурі; г) сороки; д) шпаки.
19. Що найстрашніше для птахів узимку?:

а) голод; б) холод; в) залишитися поза зграєю; г) залишитися без гнізда; д) їм ніщо не страшно.

Робота в групах. Поміркуйте! Які літери загубились?

I група:

- а л и н -

- р о п и в -

- л ю к в -

- о н ю ш и н -

- р у ш и н -

- с и к -

- с о к -

- ж и н -

- е р е - -

- у -

- у з и - -

- р у с л и - -

- а г - -

- р у с н и - -

II група:

- у н и - - (куниця)

- і н - (кінь)

- о р о - (короп)

- о р о - - (сорока)

- у р - - (курка)

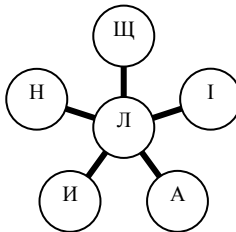
- а ж - - (їжак)

- р і - (кріт)

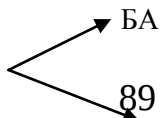
- о м - - (комар)

Прочитайте слово, починаючи з літери у центрі:

„Ліщина”

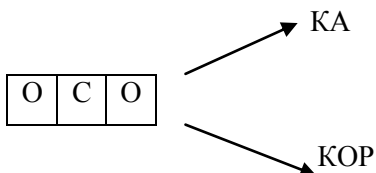

Прочитайте назви рослин на схемах:

В	Е	Р
---	---	---

ЕС

Розгадайте чайнворд:

(У чайнворді остання літера попереднього слова збігається з першою літерою наступного слова).

Хвойне дерево								Плодове дерево									
с	о	с	н	а	к	а	ц	і	я	б	л	у	н	я	с	е	н
				Колюче дерево									Листяне дерево				

Заняття 24. Красиви, створені людиною

Серед розмаїття прекрасної і самобутньої природи Київщини вирізняються краєвиди, що створені людьми, або їх ще називають антропогенними.

Звичайно, краєвиди бувають різні: індустріальні, міські, сільськогосподарські, природні.

Індустріальні краєвиди вражають своєю могутністю промислових підприємств, які вирізняються на фоні природних краєвидів. Під'їжджаючи до Білої Церкви, вже здаля бачиш величезні труби і градирні Білоцерківської ТЕЦ, шинного заводу „Росава”, які створюють індустріальний пейзаж міста.

Міський краєвид Білої Церкви особливо вражає, коли під'їжджаєш до міста зі сторони Рокитного. Багатопверхові будинки, широкі вулиці, які тягнуться на кілометри створюють образ міста-велетня.

Подібні краєвиди завжди виникають, коли в'їжджаєш до Броварів, Борисполя, Яготина, Вишневого, Боярки, Василькова, Вишгорода та інших міст Київщини.

Сільськогосподарські краєвиди теж створюються людьми і вони є наслідком праці людей на землі. Особливо красиві такі краєвиди влітку, коли бачиш неозорі поля золотавої пшениці, зелений колір буякових полів, сонячні барви високих соняшників тощо.

Проте природні краєвиди, які створили люди, є найбільш вражаючим дійством втручання людини у природу. Треба відзначити, що таке втручання є найбільш позитивним щодо збереження природи Київської області.

Значна увага приділяється благоустрою лісів і створенню „зелених зон” на території Броварського, Бориспільського, півночі Обухівського, Васильківського, сходу Макарівського та Бородянського, півдня Вишгородського та на всій території Києво-Святошинського районів.

Які ж природні краєвиди створили люди на землі Київщини? Відповідь буде однозначною – парки, заповідники, заказники.

Парки Київщини

Серед багатой культурної спадщини Київщини значне місце належить паркам. Природні умови Київщини сприяли розвитку

садово-паркової архітектури. На території Київщини налічується біля 140 унікальних куточків природи загальнодержавного та місцевого значення площею більше 30 тис. гектарів. Серед них є рукотворні ландшафтні території, унікальні своєю красою і своєрідністю.

Першим серед рівних є дендрологічний парк „Олександрія”».

Перлина Білої Церкви – пам'ятник ландшафтно-пейзажного парку XVIII – XIX століть – дендропарк «Олександрія» площею 211 гектарів. Історія парку починається з того часу, коли гетьман Франциск Ксаверій Браницький одержав від польського короля у довічне спадкове володіння велику територію на Білоцерківщині.

Браницький оселився тут і у 1793 році почав будувати великий розкішний парк, який пізніше назвав ім'ям своєї дружини Олександри. На його будівництво і облаштування було витрачено понад 4 млн. крб. золотом, не враховуючи дармової сили кріпаків.

Парк створювався за планом і під безпосереднім керівництвом відомого тоді в Росії і за кордоном архітектора-паркобудівника Мюффо, який будував його в ландшафтному стилі, чому сприяли дубовий ліс, рельєф місцевості та річка Рось.

На території парку налічується понад 1300 видів і форм рослин, у тому числі понад 600 видів рідкісних і екзотичних дерев і кущів з різних куточків земної кулі.

Сонячні галявини і тіністі алеї, штучні озера і водоспади, архітектурні споруди рідкісної краси, павільйони, що з'єднані між собою зеленими тунелями з грабів зі штучно вигнутими кронами, нагадують про народних умільців, які створили це диво.

За своїм плануванням, архітектурою, красою ансамблю будинків і декоративних споруд парк є одним із найкращих на Україні. Його першим архітектором був Мюффо, надалі – Д.Ботані, садівником – Август Станге зі Львова.

Історія парку тісно пов'язана з історією Білої Церкви, в якій у різні часи зупинялись і проживали видатні російські поети Олександр Пушкін, Михайло Державін, великий український поет Тарас Шевченко, польський письменник Адам Міцкевич, сотні інших видатних людей минулого і нинішнього

століть. В 1824 році парк відвідували керівники Південного товариства декабристів П.І. Пестель, С.І. Муравйов-Апостол, М.П.Бестужев-Рюмін.

Згурівський дендропарк

Парк був заснований у XIX столітті графом Кочубеєм. На сьогодні в парку налічується близько 150 видів дерев, які були завезені з Європи, Азії, Америки (дуб, липа, осика, явір, ясен, ліщина, сосна звичайна та ін.) Є екзотичні види – ялина канадська, смерека бальзамована, ялина єврейська, туя, бархатний амур, клен сріблястий та ін.

На території парку знаходиться могила графа Кочубея.

Площа парку приблизно 300 га.

Кагарлицький парк

Парк був задуманий як модель земної кулі в мініатюрі. Тут був створений ставочок – саджалка з острівцем, на який можна було дістатися поромом. Вони символізували “океан” та “материк”, були тут “протока”, “затока” і “півострів”.

Сюди приїжджали Микола Гоголь, Леся Українка, Василь Капніст.

Площа парку 32 га. Створений парк наприкінці XVIII століття.

Сулимівський парк (Бориспільський район)

В XVI столітті гетьман українського козацтва Іван Сулима заклав церкву. Коли у 1622 році церкву побудували, то біля неї почали садити дерева, кількість їх постійно зростала, так і утворився цей чудовий парк. В основі флори парку – дуб, ялина, береза та інші породи дерев.

На території парку можна побачити скіфську кам’яну бабу. Площа парку 16, 7 га.

Ташанський парк (Переяслав-Хмельницький район)

Заснував парк князь Горчаков, у кінці XVIII століття. Чітких меж між окультуреними і дикими ділянками рослин не було, тому окремі галявини плавно переходили в альпійські луки, квітники, ліс. У парку було закладені три ставки. Береги ставків укріплювались каменем, в них водились карасі, коропи, щуки, соми.

Досі він залишається чарівним куточком природи і цікавою пам’яткою.

Площа парку 144 га.

Яготинський парк

В кінці XVIII століття граф Розумовський побудував палац і почав створювати парк. Рослини були завезені з Європи, Азії, Америки.

На території парку в колишньому палаці сьогодні розташована картинна галерея відомих українських художників. В парку бували Микола Гоголь, Федір Глінка, Гребінка, тричі приїздив Шевченко. В парку стоять пам'ятники народній художниці Катерині Білокур, письменнику Миколі Гоголю.

В парку існує єдина в Київській області алея пам'яті героям-землякам, яким двічі присвоєно звання Герой Великої Вітчизняної війни.

Площа парку 120 га.

До краєвидів, створених людиною в Київській області можна віднести і заповідні території. Ці природоохоронні території створені з метою охорони зникаючих видів рослин і тварин. Зокрема:

Іллінський гідрологічний заказник у Поліському районі;

Дніпровсько-Деснянський ландшафтний заказник у Вишгородському районі;

Лісовий заказник **“Жуків хутір”** у Києво-Святошинському районі;

Заліське лісопромислове господарство Броварського району;

Дніпровсько-Тетерівське лісопромислове господарство Вишгородського району;

Орнітологічний заказник **“Жорнівський”** Києво-Святошинського району;

Усівський гідрологічний заказник Згурівського району;

Ржищівський ландшафтний заказник;

Лісовий заказник **“Дзвінківський”** Васильківського району;

Прекрасна природа Київщини приваблює до себе тисячі відпочиваючих з усіх куточків області і України.

Заняття 25. Пам'ятки природи, історії

Київщина багата на пам'ятки природи.

Одним з них є Романівське болото розташоване в долині струмка Любка (права притока річки Ірпінь). Болото унікальне тим, що тут росте береза низька та пальчатокорінник, занесені до Червоної книги України. Крім поширених різних видів осок та очерету, тут зустрічаються синюха голуба – цінна лікарська

рослина, журавлина болотна, вовче тіло – дуже рідкісні для Полісся види. Є поселення бобрів.

В Ірпені росте дуже старий дуб. Біля заповідного місця - 700-літнього дуба любила відпочивати Леся Українка, бували тут Михайло Лисенко, Панас Мирний, Іван Карпенко-Карий, Олександр Купрін.

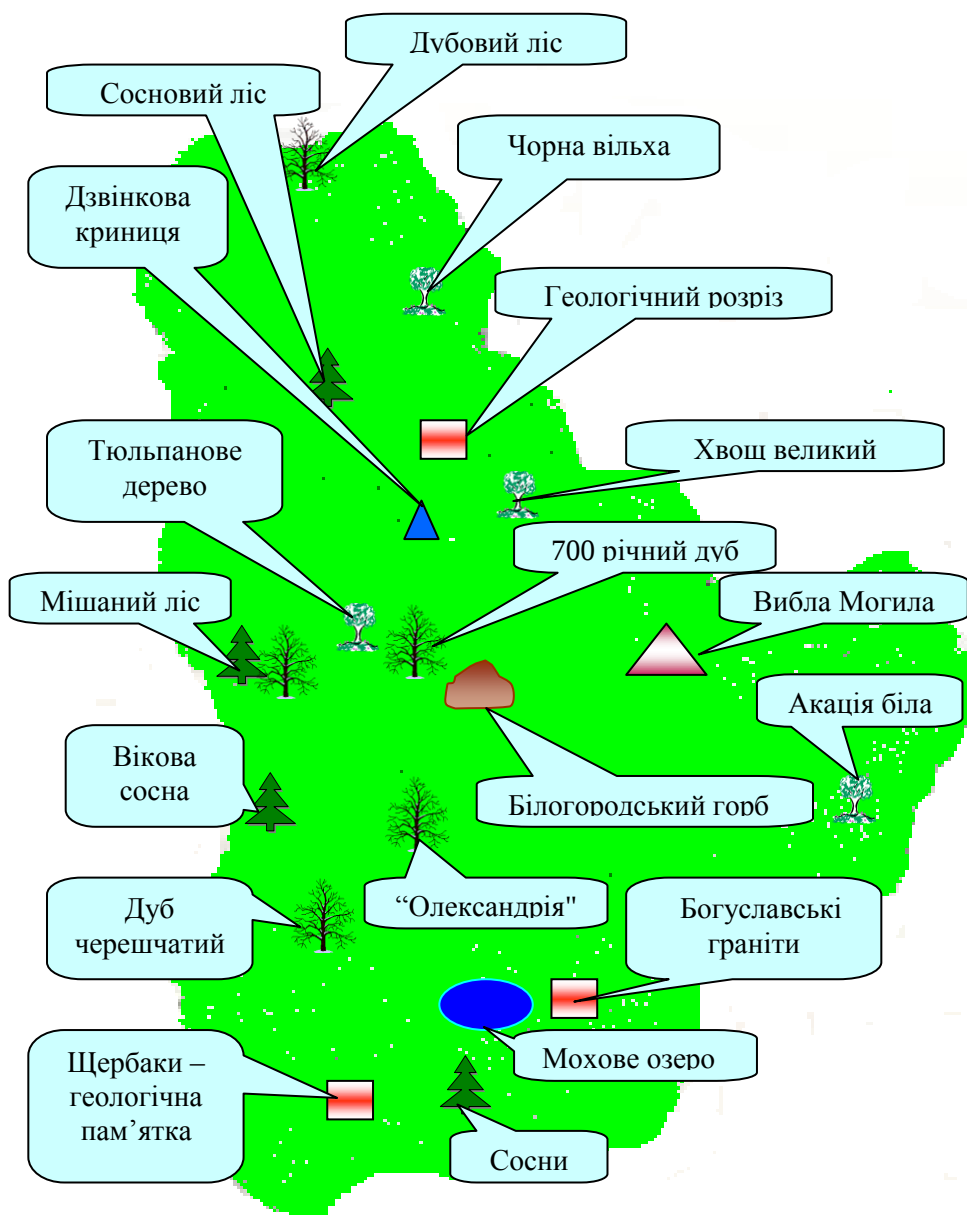
В селі Межигір'я Вишгородського району є відома місцевим жителям Дзвінкова криниця. Названа вона так тому, що за легендою, межигірськими монахами було створено систему дзвінків, які під ударами стікаючих з гори струмків, давали приємний на слух звук, а вода славиться лікувальними властивостями.

Вибла Могила – археологічна пам'ятка решток великого скіфського кургану, яка розташована неподалік від с. Семенівка Баришівського району Київської області. Вибла Могила є найвищим місцем в окрузі на відстані 30-40 км (132 м над рівнем моря). Свою назву отримала від урочища Вибла Могила.

Крім того, в Київській області налічується багато інших пам'яток природи.

Пам'ятки природи на карті Київської області

1. Дубові насадження – північ Іванківського району.
2. Сосново-дубові ліси – захід Бородянського району.
3. Соснові ліси – Володарський район.
4. Щербакі - геологічна пам'ятка – Володарський район.
5. Мохове озеро — перлина Таращанського району.
6. Відслонення гранітів - м. Богуслав .
7. Акація біла – Переяслав-Хмельницький район.
8. Тюльпанове дерево – смт Ворзель.
9. Хвощ великий – Вишгородський район.
10. Новопетрівський геологічний розріз – Вишгородський район.

11. Білогородський горб – Києво-Святошинський район.

12. Дзвінкова криниця в Межигір'ї гідрологічна пам'ятка, Вишгородський район.
13. Вікова сосна – Фастівський район.
14. Ділянки сосни звичайної – Іванівський район.
15. 700-річний дуб – м.Ірпінь.
16. Чорновільхові насадження – на берегах р.Прип'ять - північ Іванівського району.
17. Дендропарк „Олександрія” - м.Біла Церква.
18. Дуб черешчатий – Фастівський район.
19. Вибла Могила – археологічна пам'ятка решток великого скіфського кургану - Баришівський район.

Історичні пам'ятки Київщини

Київщина – край, багатий на історичні пам'ятки.

Під час багаторічних розкопок виявлено і зібрано кілька тисяч кісток мамонта, різних предметів та знарядь праці з каменю і кістки, рогу і бурштину, гірського кришталю, граніту, кварциту і пісковика. На території Київщини залишила сліди одна з прадавніх цивілізацій – легендарна трипільська культура. Про найдавніший період історії Київщини свідчать залишки стоянки первісних людей кінця кам'яного віку – палеоліту (близько 12 тис. років тому) в с. Добраничівці Яготинського району.

Відкриття трипільської культури належить археологу, чеху за походженням, Вікентію Хвойці, який у 1893 р. виявив поблизу с. Трипілля стародавнє поселення. Носії цієї цивілізації населяли наприкінці V-III тис. до н. е. величезні території Наддніпрянщини. Розквіт трипільської культури припадає на період між 3500 і 2700 рр. до н. е.

Ранні поселення трипільців склалися з кількох десятків жител і господарських споруд, розташованих рядами або колами; їх споруджували на зручних для оборони, важкодоступних місцях: на берегах річок, схилах долин.

Жили трипільці в глинобитних наземних і напівземлянкових будівлях з дерев'яним каркасом. У трипільських будинках було кілька кімнат, де були глиняні печі, зберігався керамічний посуд, кам'яні та кістяні знаряддя праці. Трипільська культура мала яскраво виявлений землеробський характер. Трипільці вирощували пшеницю, ячмінь, просо, жито, бобові, тощо. Для

обробітку землі використовували мотику з кам'яним або роговим наконечником. Землю зорювали дерев'яним ралом, застосовуючи робочу силу волів. Крім землеробства, трипільці займалися скотарством.

До найвизначніших історичних пам'яток Київщини в I тисячолітті н. е. належить черняхівська культура, що дістала назву від с. Черняхова Кагарлицького району. Відкрив її знову-таки Вікентій Хвойка.

Серед предметів черняхівської культури, знайдених на Київщині, привертають увагу керамічна чаша з Черняхова і глек з могильника с. Ромашки Рокитнянського району із зображеннями слов'янського календаря.

Відомі на Київщині й найрізноманітніші археологічні пам'ятки давнини. Це – залишки древніх поселень в селах Житні Гори Рокитнянського району, Дибинці Богуславського, Ходосівка та Хотів Києво-Святошинського, кургани цього періоду біля Фастівця Фастівського і Мар'янівки Васильківського районів. Майже на 800 км простяглися полями та лісами, здебільшого над річками, Змієві вали. Загадкова назва, вражаючі розміри. Ширина їх основи – від 8 до 20 м; висота в окремих місцях, як наприклад, біля с. Іванковичі Васильківського району, сягає 10 м. Ким і коли вони насипані, в науці й досі не поставлено остаточної крапки. Одна гіпотеза – у I тисячолітті до н. е. для захисту від войовничих кочівників; інша – в період Київської Русі князем Володимиром.

Багато на Київщині пам'яток періоду Київської Русі. І не випадково, адже, власне, центр однієї з наймогутніших держав Європи збігався з межами сучасної Київської області. Цим періодом датуються утворення значних населених пунктів нашого краю – Білої Церкви, Борисполя, Василькова, Переяслава-Хмельницького, Ржищева, Баришівки, Бородянки, Володарки, Вишгорода, Кагарлика, Тетієва, Чорнобиля і понад 20 сіл. серед яких Білогородка – славетне в минулому місто Білгород. Найбільше літописних населених пунктів в Обухівському районі — Трипілля, Витачів, Козин, Германівка, Халеп'я, Старі Безрадічі.

З пам'яток періоду Київської Русі неабиякий інтерес становлять городище та залишки фундаментів і стін величнього

храму перших руських святих Бориса і Гліба (XI - XII ст.) в м. Вишгороді.

Залишки споруд періоду Київської Русі найбільше виявлено в Переяславі-Хмельницькому. Серед них найвизначніша архітектурна будівля кінця XI ст. – Михайлівський собор. За розмірами й багатством внутрішнього оздоблення його порівнюють із Софією Київською.

Монголо-татарська навала та більш ніж столітнє його завоювання, постійні наскоки татар, інших нападників завдавали великої шкоди нашій землі, перетворювали квітучі міста й поселення на суцільні руїни.

Та незнищеним був дух народу. І тільки наставало відносно затишшя, як життя починало відроджуватися, і знову зачаровувала майстерність зодчих, будівельників.

Свідченням цього є найдавніші дерев'яні споруди – церкви, що збереглися і діють, Онуфріївська (1706 р.) у Липовому Скитку Васильківського району, Миколаївська (1730 р.) у Синяві Рокитнянського, Олександра Невського (1748 р.) у с. Дубівці Тарашанського, Покровська (1629 р.) у с. Сулимівці Бориспільського районів, дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці (1784 р.) в с. Тулинцях Миронівського району.

Гармонією і виразністю форм вражають пам'ятки архітектури XVIII – першої половини XIX ст. – собори і храми, палаци, садибні будинки в Білій Церкві, Переяславі-Хмельницькому, Яготині, Нещерові Обухівського, Хохітві Богуславського, Томашівці Фастівського районів. Перлиною архітектури вважають собор Антонія і Феодосія у Василькові видатний витвір уславленого будівничого Степана Ковніра, уродженця с. Гвоздова Васильківського району.

Реставрується пам'ятка архітектури XIX ст. всеукраїнського значення – Свято-Троїцька церква в селі Рудому Володарського району. Найбільша святиня храму ікона Божої Матері, датується XVIII ст.

Привертає увагу жителів області чудовий ансамбль споруд Покровської церкви (1907 р.), зведений за проектом академіка архітектури Володимира Покровського в с. Пархомівка Володарського району. Його особлива цінність – два портали, прикрашені мозаїкою, виконаною за ескізами відомого художника, письменника, громадського діяча, який очолював

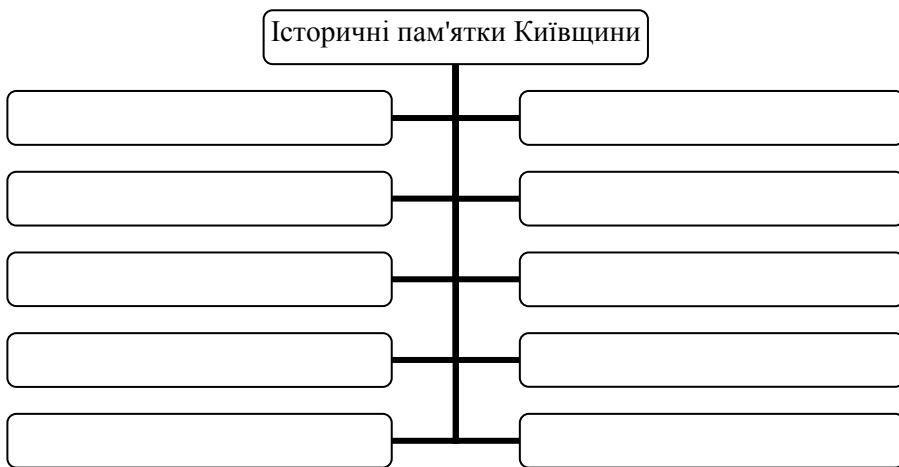
світовий рух за збереження культурної спадщини, – Миколи Реріха.

Меморіальний музей-садиба народної художниці Катерини Білокур

У мальовничому куточку Київщини в с.Богданівка Яготинського району знаходиться унікальна пам'ятка культури – Меморіальний музей-садиба народної художниці Катерини Білокур.

Меморіал включає в себе хату-музей та садибу, де ростуть дерева – сучасники художниці, де встановлено прекрасну паркову скульптуру Катерини Власівни на повний зріст. В експозиції представлені меморіальні речі родини Білокур: численні фотоматеріали та документи, натягнуті на підрамники заґрунтовані та затоновані полотна, мольберт, саморобні пензлі, бібліотека.

Завдання: Доповнити схему

Заняття 26. Найвідоміші архітектурні споруди Київщини

Землі Київщини мають давню історію. І якщо Київ вважають серцем України, то Київщину можна величати її душею.

Цікавою на архітектурні споруди є наш край. Різноманітні пам'ятки: церкви, костели, палаци – цього вдосталь на Київщині. Чого варті Переяслав, Біла Церква, Васильків. Долина Росі з кам'яними млинами та дерев'яними церквами. Сулимівка із

склепами родини славного гетьмана Івана Сулими. Пархомівка з мозаїками виконаними за ескізами Реріха. А історія, а археологія... Змієві вали, трипільці, Дніпро.

З пам'яток давнини в населених пунктах області з княжих часів збереглися залишки фундаменту величного храму Святих Бориса і Гліба (XI ст.) у м. Вишгород,

Церква Дванадцяти Апостолів (XII ст.) у с. Білогородка,

Єпископській палац (XI ст.), Єпископські Ворота (XI ст.), Церква Володимира Мономаха (XI ст.), Воскресенська Церква (XI ст.), Спаська (XII ст.) в м. Переяслав-Хмельницький.

Найдавніші дерев'яні споруди – церкви середньовіччя збереглися і діють: Онуфрійвська (1705 рік) в Липовому Скипі Васильківського району, Миколаївська (1730 рік) в Синяві Рокитнянського району, Мурована Покровська (1629 рік) с. Сулимівці Бориспільського району.

Чудовою гармонією і виразністю вражають пам'ятки архітектури XVIII – першої половини XIX ст. – собори і храми, палаци, садівні будинки у м. Біла Церква, м. Переяслав-Хмельницький, м. Яготин, с. Нещерові Обухівського району, с. Хохівці Богуславського району, с. Томашівці Фастівського району.

Перлиною архітектури називають собор Антонія і Феодосія у м. Василькові.

Гордістю жителів Київщини є чудовий ансамбль споруд Покровської Церкви (1907 рік), зведений за проектом академіка архітектури Володимира Покровського у **с. Пархомівці Володарського району**. Його особлива цінність - два портали, прикрашені мозаїкою виконаною за ескізами Реріха.

Скарбницею Київщини можна назвати **Переяслав-Хмельницький** – одне з найстаріших міст Київської області. В ньому розташований Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав".

Площа заповідника – 3050 га. До його складу входять території м. Переяслава-Хмельницького, його околиць та Переяслав-Хмельницького району, навколо яких визначені охоронні зони.

Найбільш цікавими пам'ятками археології є: поселення трипільської культури в м. Переяславі-Хмельницькому,

унікальний комплекс пам'яток трипільської культури, епохи бронзи, скіфського часу, зарубинецької і черняхівської культур.

Серед пам'яток архітектури вирізняються унікальні, що мають національну цінність: Вознесенський собор 1696-1700 рр., дзвіниця Вознесенського монастиря 1776 р., Переяславський колегіум 1753 р., Михайлівська церква 1666 р. В заповідній зоні знаходяться археологічні пам'ятки : Єпископські ворота XI ст., Єпископський палац XI ст., Спаська церква XI ст., церква св. Федора XI ст., Успенська церква XII ст.

У складі заповідника 26 тематичних музеїв різних профілів: історичні, археологічні, літературні, етнографічні, технічні.

Біла Церква – найбільше місто області, розташоване на берегах річки Рось та Протоки в південно-західній частині області. Місто відоме своїми архітектурними пам'ятками, серед яких Свято-Микільська церква (закладена в 1706 році), Преображенський собор, Церква Святої Марії Магдалини, Костел, Торгові ряди(1809-1814 рр.) та ін.

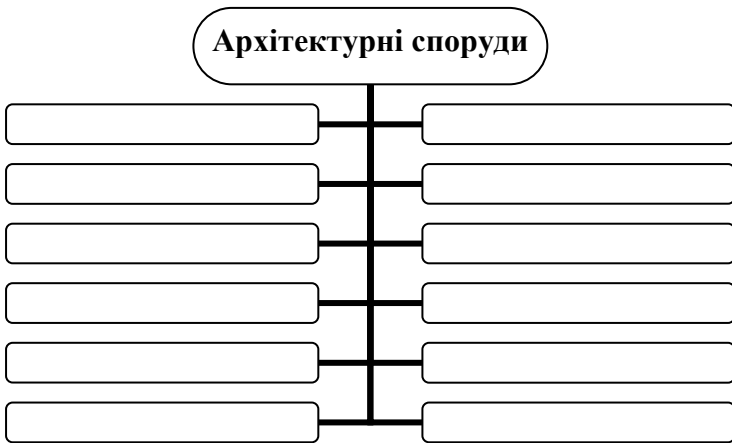
На території Київської області знаходиться 6 пам'яток садово-паркового мистецтва XVI – XIX ст.: Згурівський, Яготинський, Ташанський, Кагарлицький, Сулимівський парки. Особливо відомий дендрологічний парк “Олександрія” (XVIII – XIX ст.) – зразок пейзажного парку, найкращий та найцікавіший в Київській області, який знаходиться в м. Біла Церква.

Нинішня Київщина налічує біля 6000 пам'яток культурної спадщини, зокрема, більше 1190 пам'яток різних епох – давніх поселень, городищ, могильників, курганів, змійових валів, місць битв та історичних подій, що входять до значних прошарків історії, які впродовж тисячоліть створювали підвалини сучасної цивілізації на території області. Серед них давнє святилище Дівич Гора, давньоруські міста Треполь та Халеп'є (XI-XIII ст. н.е.), пам'ятки трипільської та черняхівської культури у Трипіллі, кургани бронзового віку (2 тис. до н.е.), пам'ятки I тисячоліття н.е. (поселення, ремісничі центри, могильники, культові пам'ятки) у Обухові, Змійові вали – визначна археологічна пам'ятка давньоруського часу (X-XI ст.) у Великій Вільшанці.

Перлиною архітектурної спадщини є давньоруське місто Васильків, закладене за часів Володимира Великого.

Таким чином, знайомство з архітектурною спадщиною Київщини дає можливість побувати в історичному минулому часів держави Київської Русі, періоду національно-визвольної боротьби українського народу XVII ст.; відвідати архітектурні пам'ятки різних епох і стилів; музеї, де зібрано цінні колекції творів мистецтва, місця пов'язані з життям і творчістю видатних діячів історії, науки та культури; меморіальні комплекси та пам'ятки другої світової війни.

Доповніть схему:

ТЕМА 4. МІЙ РІДНИЙ КРАЙ

Заняття 27. Ми живемо в Україні. З чого починається Україна?

Ми живемо в Україні, чудовій державі, що розташована в Центральній Європі і межує з сімома сусідніми державами – Росією, Білоруссю, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою.

Наша держава зовсім недавно (у 1991 році) стала незалежною.

І за площею Україна не маленька держава – 603,7 тисяч кв. км. З заходу на схід вона простягається більше ніж на 1200 км., а з півночі на південь майже на 900 км.

Щоб проїхати Україною поїздом від Луганська до Ужгорода, треба витратити майже добу часу.

Україна майже у 3 рази більша за Білорусь, у 2 рази більша за Польщу, у 6 разів більша за Молдову. А взагалі немає в Європі більшої за площею держави ніж Україна. Тільки Росія більша за Україну.

Україна – густонаселена держава. В ній проживає більше 46 мільйонів людей і за цим показником ми лише поступаємось Росії, Німеччині, Франції, Великій Британії, Італії.

Столицею України є місто Київ, якому вже більше 1500 років.

Україна славиться своїми літаками „АН”, авіаційними двигунами, космічними ракетами, тепловозами, танками, вугіллям, металом, пшеницею, цукром, олією тощо.

Крім великої нашої держава, кожна людина має свою малу батьківщину.

Батьківщина починається з рідної землі. Батьківщина – це наш рідний край, наша Україна. Це земля, на якій ми народилися, наші батьки, дідусі й бабусі, де поховані наші предки. Тому вона для нас свята. Батьківщина – це найдорожче, найсвітліше, найрідніше, найкраще місце на землі, все те, що ми найбільше любимо і шануємо.

Батьківщина, як і мама, одна, найрідніша. Вони для людини – як два крила у птаха, що дані для польоту. Батьківщина для нас починається з мами, яка народжує дитину.

Батьківщина починається також із дужих батьківських рук, готових завжди підтримати, з мудрого батькового слова. Мати й батько – найдорожчі для нас люди.

Батьки... Все життя вони піклуються про нас, навіть тоді, коли ми вже дорослі, бажають нам добра і щастя, сподіваються, що ми будемо жити гідно серед людей і творити добро. Слово «Батьківщина» бере початок від слова „батьки”.

Батьківщина починається з рідної хати. Українська хата – це колиска нашого народу, де творилася його журлива й оптимістична доля. Тому й уявляється українська хата

величезною, де долівка – земля, стіни – гори і ліси, а стеля – небо з зірками.

У цій хаті народжувались люди, вік вікували і помирали, щоб поступитися місцем прийдешнім поколінням. У ній корінь нашого роду, все довічне, як життя, святе, як мамина пісня. Той корінь – то наші предки, наша історія, наше минуле, без якого немає майбутнього.

Батьківщина починається з родини. У кожній українській родині найголовнішими були ідеали добра і справедливості. Родина до родини – складається народ України.

Українці мають усі підстави пишатися тим, що їхня Батьківщина має славні періоди історії, справді легендарних героїв, мужньо пережила найважчі випробування і не скорилася. Довгим і тернистим був шлях до омріяної волі. І ось збулось. 24 серпня 1991 року Україну проголошено незалежною демократичною державою. Відроджується і мова, і культура, і традиції.

Подумайте!

2. Якими іншими словами можна назвати Україну? (Батьківщина, Вітчизна, рідна земля, рідний край).
3. У якій ягоді заховане зернятко, схоже на маленьке серце? (У калині).
4. Які рослини – символи України ви знаєте? (Верба та калина).
5. Що людина найбільше хвалить та любить і не може жити без нього? (Хліб).

Склади і прочитай прислів'я:

За рідний край
Кожному мила
Де рідний край,

своя сторона
там і рай
життя віддай

Продовж міркування:

Батьківщина – це ...

Любити Батьківщину – означає ...

Я пишаюся своєю країною, тому що ...

Заняття 28. Київ – столиця України та обласний центр

Є міста, яким судилася скромна доля; є й такі міста, слава яких живе в віках. Певно, не знайти на землі куточка, де б люди не чули про Київ.

Ступіть на київську землю, пройдіть широкими вулицями і площами, гляньте з високої кручі на величну ріку, вдихніть на повні груди духмяний аромат бульварів і садів, – і ви мовите не одне добре слово про Київ.

Не тільки на папері пишеться історія. Тому, хто вміє бути уважним, її повідає каміння старих і нових кварталів. Той, хто вміє бачити, помітить її сліди на стінах заводських корпусів. Той, хто вміє слухати, почує в шелесті дерев шурхіт стародавніх літописів.

Історія будь-якого древнього і великого міста, починається з легенди. Київ заснували три брати – Кий, Щек і Хорив та сестра їхня Либідь, чії імена залишились у назві столиці України, а також річки, що тече колишньою околицею.

Як будь-яке древнє і велике місто, Київ розташований на горбах, і горбів цих можна налічити сім.

Про Київ можна сказати, що він вічний як столиця Римської імперії, чудесний, як Константинополь, священний, як Єрусалим.

Літописець розповідає, що в 882 році новгородський князь Олег з військовою дружиною спустився на човнах униз по Дніпру до Києва і вимовив: Бути тут місту руському!

Східнослов'янські племена об'єдналися в єдину древньоруську державу. Столицею цієї могутньої держави став Київ.

Поступово Київ розростався. Нові захисні вали вирости навколо міста. В південній частині вала закладено Золоті ворота, в центрі споруджено чудесну Київську Софію, над Дніпром побудовані Києво-Печерська лавра і Видубицький монастир.

З кінця XIX століття над стрімкими дніпровськими кручами, в оточенні замріяних дерев височить двадцятиметровий пам'ятник князю Володимирі, хрестителю Русі.

Київ росте, стає одним з найбільших міст Європи, центром ремесла, торгівлі і культури. Близько 300 років Київ був столицею стародавньої Русі.

Та поступово феодалні війни розхитали Київську Русь, вона розпалась на ряд окремих частин, а Київ став столицею одного тільки Київського князівства.

З 1240 року на ціле століття був закований Київ у татарські кайдани. Але зруйнований, сплюндрований чужинцями він вистояв і ніколи не корився ворогові.

Пізніше місто гнобили литовські феодали, краяли кримські татари, знущалася польська шляхта, але Київ піднімав своїх людей на праведний бій, щоразу оновленим поставав над руїнами.

Пізніше, через сімсот років, коли на місто кинула своє військо гітлерівська потвора, Київ знову показав світові, якою силою налита рідна земля, що вистояла у важких випробуваннях війни.

Сьогодні Київ – найбільший адміністративний, науковий, культурний центр України, столиця молодій незалежній Україні.

Місто має свій герб та прапор.

Київ – один із найбільших індустріальних центрів України. Широкого розвитку набули тут точне приладобудування, машинобудівна, хімічна, електротехнічна, текстильна, взуттєва, харчова та багато інших галузей промисловості. Всім відомі київські літаки, магнітофони, телевізори, фотоапарати, мотоцикли, екскаватори, верстати, шовкові тканини, шкіряне взуття, кондитерські вироби тощо.

Товари з київською маркою подорожують по всьому світу, і не дивуйтеся, якщо зустрінете їх далеко від міста, де вони з'явилися на світ.

Київ – один із найбільших наукових і навчальних центрів України. Імена вчених Академії наук України, науково-дослідних інститутів таких, як авіаконструктор Олег Антонов, вчений в галузі електрозварювання Борис Патон, хірург Микола Амосов та інші відомі далеко за межами нашої держави.

Київ визначний центр культури. Приїхавши в місто можна відвідати Національний театр опери і балету ім. Т.Г.Шевченка,

Академічний український театр ім. Івана Франка, театр російської драми ім. Лесі Українки. київський цирк тощо.

Не буде повного уявлення про Київ, якщо не сказати про його зелені скарби. Пройтись алеями парків, завітати в ботанічні сади, подивитись на дніпровські схили, постояти під розлогим київським каштаном, відпочити в одному із приміських лісів, що взяли місто в зелені обійми, – і ви зрозумієте, чому про київські сади, каштани поети складають пісні і поеми.

Будьте дослідниками!

Скориставшись енциклопедичною літературою, виконайте тестові завдання:

1. Ви вирушили у подорож на повітряній кулі з Білої Церкви до Києва. Який вітер буде для вас попутним?

а) західний; б) південний; в) східний; г) північний; д) південно-західний.

2. Який відомий пам'ятник Києва розташований на перетині паралелі та меридіана?

а) Золоті ворота; б) Богдану Хмельницькому; в) Лесі Українки; г) Тарасу Шевченку; д) усі пам'ятники Києва.

3. У якому напрямку необхідно рухатися Вінні-Пуху і його друзям, які знаходяться у Києві, щоб найкоротшим шляхом потрапити у Яготин?

а) на південь; б) на північ; в) на захід; г) на схід; д) на південний схід.

4. У якому із перерахованих міст у 1892 році першим з'явився трамвай?

а) Москві; б) Санкт-Петербурзі; в) Києві; г) Мінську; д) Одесі.

Прочитайте зашифроване слово:

И	В	К	Ї
---	---	---	---

Відповісти на питання вікторини:

1. Як називається центральна вулиця Києва? (Хрещатик)

2. Як берегах якої річки стоїть Київ? (Дніпро)

3. Яку назву носить популярний футбольний клуб міста? (Динамо)

4. Яких дерев найбільше в Києві? (каштанів)
5. Скільки станцій метро в Києві? (45)
6. Скільки мостів з'єднують береги Дніпра в Києві? (7)
7. Як називалась урочиста брама древнього Києва? (Золоті ворота)
8. Як називається найстаріша архітектурна споруда Києва? (Софіївський собор)
9. Який київський князь запровадив християнство на Русі? (Володимир)
10. Яким знаменитим українцем стоять пам'ятники в Києві? (Тарасу Шевченку, Лесі Українки, Богдану Хмельницькому)

Заняття 29. Мос місто, село (район)

Своє місто, район можна вивчати за типовим планом.

План

характеристики населеного пункту

I. Географічне положення:

Щоб знайти у місті людину, необхідно знати її адресу. Географічне положення об'єкта (держави, міста, села, річки, озера, гір, рівнин тощо) – це його своєрідна адреса, саме з її визначення і починається вивчення будь-якої території.

Географічне положення – це місцезнаходження відносно екватора, материків, морів та океанів, інших природних об'єктів. Україна розташована в північній півкулі відносно екватора, на материку Євразія, у Східній Європі. На півдні вона омивається Чорним та Азовським морями. Це найбільша за площею країна Європи. Могутній Дніпро несе свої води через всю Україну, перетинаючи її з півночі на південь.

Київська область розташована у північній частині України, на межі мішаних лісів і лісостепу, в середній течії Дніпра, на обох його берегах і має зручне географічне положення. Площа Київської області становить 28,1 тис. кв. км. За цим показником область посідає шосте місце в Україні.

Характеристику географічного положення свого населеного пункту можна здійснити за такими запитаннями:

а) В якій частині Київської області розташований населений пункт?

б) Які населені пункти розташовані навколо вашого?

в) Яке розташування населеного пункту щодо транспортних магістралей? (поблизу, далеко, проходять через населений пункт)

г) Як далеко від населеного пункту розташований Київ? Яке це має значення для жителів населеного пункту?

д) Чи вигідно розташований населений пункт щодо обласного центру? (щодо поїздки на роботу, на навчання, екскурсії тощо)

е) Дати оцінку вигідності чи не вигідності географічного положення вашого населеного пункту (щодо природних умов, розвитку економіки, розвитку туризму)

II. Природні умови населеного пункту:

а) Клімат:

- тип клімату;
- середні температури січня;
- температури липня;
- переважаючий напрям вітрів;
- середньорічна кількість опадів;
- вплив кліматичних умов на господарську спеціалізацію міста, села;

б) Типи ґрунтів, їх походження:

- дерново-підзолисті;
- сірі лісові;
- чорноземи;
- вплив ґрунтів на господарську спеціалізацію міста, села;

в) Внутрішні води:

річки, озера, болота, їх вплив на розвиток господарства міста, села;

г) Рослинний світ

вплив рослинності на господарську спеціалізацію населеного пункту;

д) Тваринний світ

його значення для розвитку населеного пункту.

III. Населення міст:

- кількість населення;
- національний склад;

- густота населення;
- рівень міграцій;
- професійний склад;
- віковий склад;
- рівень зайнятості населення у виробничій і невиробничій сферах.

IV. Господарство:

а) Промисловість:

- основні підприємства міста, їх спеціалізація;
- інвестиції у промислові об'єкти населеного пункту;

б) Сільське господарство:

основні сільськогосподарські підприємства, їх спеціалізація;

в) Транспорт:

- види транспорту;
- головні напрямки перевезень.

V. Експортна і імпортна спрямованість господарства населеного пункту

Розташуйте літери у правильній послідовності, прочитайте слово:

И В А О Ї Т Н В К З Щ С О В И Н

Знайдіть п'ять міст Київської області в буквеному лабіринті:

А	Б	М	О	П	С	І
У	О	Ь	Н	І	П	Р
И	Р	И	Ф	Г	В	З
С	П	І	Л	Ь	И	А
Б	Е	Н	Ь	Д	Ш	Ч
Л	Р	А	Щ	О	Г	У
Т	Е	З	Н	Р	О	Б

(Ірпінь, Бориспіль, Березань, Буча, Вишгород)

У незаповнені клітинки вписати назви районів і міст Київщини, які починаються з літери „Б”:

Заняття 30. Охорона навколишнього середовища. Рослини та тварини, що охороняються

Земля дідів і прадідів наших, наша Київщина. На ній жили і вирости наші батьки, на ній зробили свої перші кроки і ми. На ній зростають нові покоління людей. Люди на цих землях жили споконвіку. У кожного з нас залишився у серці добрий куточок, де минуло дитинство: зелена левада, луки з пахучою скошеною травою, сонячний сосновий бір або тінявий гай з суничними галявинами, широке поле, де так легко й солодко дихати, стежина, обабіч якої ростуть волошки і маки, і по якій, здається, не ідеш, а летиш, неначе птах.

Найпалкішу любов до рідного краю, найбільшу насолоду і радість, викликає у нас спілкування з природою. Вона завжди чарувала і чарує, хвилювала і хвилює людину. Шепіт голубої води, зелених дібров і березових гаїв, спів дзвінкоголосих пташок, запах і розмаїття квітів – усе це ні з чим незрівнянна краса рідної землі, дорога серцю наша рідна Природа.

Б	а	р	и	ш	і	в	с	ь	к	и	й			
	р	о	в	а	р	с	ь	к	и	й				
	о	р	и	с	п	і	л	ь	с	ь	к	и	й	
	і	л	о	ц	е	р	к	і	в	с	ь	к	и	й
	о	г	у	с	л	а	в	с	ь	к	и	й		
	о	р	о	д	я	н	с	ь	к	и	й			
	е	р	е	з	а	н	ь							
	о	я	р	к	а									

Для того, щоб зберегти нащадкам красу рідної природи, не дати її знищити, у Київській області у різні часи були створені природоохоронні території.

Серед найбільших природних об'єктів, створених людиною, слід назвати державні заповідні лісомисливські господарства: **Заліське**, що у Броварському районі та **Дніпровсько-Тетерівське** на території Вишгородського та Іванівського районів.

У цих лісопромислових господарствах охороняються представники поліської фауни: лось, свиня дика, лисиця,

енотовидний собака, бобер, видра, куріпка сіра, бекас, лелека чорний, орлан-білохвіст, зміїд.

Дзвінківський заказник у Васильківському районі і заказник **"Жуків хутір"** у Києво-Святошинському районі є природоохоронними територіями, в яких охороняються вікові сосново-дубові ліси, а також лілія лісова, любка двулисна, плаун колючий, що занесені до Червоної книги.

Серед орнітологічних заказників виділяється **Жорнівський** у Києво-Святошинському районі. Тут охороняється лісовий масив з унікальною колекцією диких чапель.

Іллінський заказник у Поліському районі є гідрологічним. Тут охороняється болотно-лісовий масив долини річки Іллі. Тут ростуть реліктові види – любка дволиста, папороть „страусове перо", а з тварин – чорний лелека, зміїд.

Усівський гідрологічно-ландшафтний заказник у Баришівському районі є місцем охорони болотяного масиву у заплаві річки Супій.

У **Дніпровсько-Деснянському** заказнику, що у Вишгородському районі під охороною знаходиться болотний масив лівобережжя Полісся. Серед реліктових видів тварин тут живуть сова вухата, шуліка рудий, журавель сірий. Серед рослин – латаття сніжно-біле, пухирник малий.

Біля Дніпра розташований **Ржищівський** ландшафтний заказник, що у Кагарлицькому районі. Тут під охороною знаходяться ділянки правого берега Дніпра з глибокорозчленованими крутими схилами, що вкриті мішаними лісами.

Сучасною формою природоохоронної діяльності є створення природних парків і парків пам'яток садово-паркового мистецтва.

В Білоцерківському районі функціонує дендрологічний парк **„Олександрія"** та **Томилівський** парк. Композиційною основою цих об'єктів став лісостеповий ландшафт, що утворили дубовий ліс у поєднанні з галявинами, луками та водними об'єктами.

Серед пам'яток садово-паркового мистецтва треба відмітити Згурівський парк та Кагарлицький парк, засновані у ХІХ столітті.

До районів з високим рівнем розвитку природоохоронної діяльності належать Броварський, Білоцерківський, Васильківський, Вишгородський, Києво-Святошинський

райони, на території яких розташовані відомі всім природоохоронні об'єкти.

Нині до складу природно-заповідного фонду Київщини входять 14 заповідників, 2 пам'ятки природи, 1 дендрологічний парк, 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

У цілому на початок 2008 року природно-заповідний фонд Київщини налічував 150 територій загальною площею близько 33 тис. гектарів, що становить лише 1,2 відсотка від загальної площі області. І хоч Київщина відноситься до регіонів, багатих на ліси, природно-заповідний фонд у ній незначний.

Указом Президента України від 13 серпня 2007 року оголошено загальнозоологічним заповідником загальнодержавного значення „**Чорнобильський спеціальний**”. Він має площу 48870 гектарів. Головна мета його – створення і збереження унікальних властивостей лісових насаджень Київського Полісся, вивчення природних процесів і явищ, які тут відбуваються, та вирішення питань екологічної безпеки.

Великої шкоди навколишньому середовищу надають люди, які знищують рідкісні види квіткових рослин заради свого збагачення. Як наслідок, зникають популяції і цілі види рослин. Найкрасивіші творіння природи виявилися найкрихітнішими ланками живого світу. Ще 20 років тому на території Київщини росло 85 видів рослин, занесених до Червоної книги.

На початку ХХІ століття четверта частина з них зникла. За останніх 30 років до 30 видів рослин із широко розповсюджених перейшли до розряду рідкісних і зникаючих. Серед них опинилися підсніжники, крокуси, сон, білоцвіт весняний і практично всі первоцвіти. Ведмежу цибулю (черемшу), яку зривають як харчову рослину ще до цвітіння, теж довелося занести до Червоної книги України.

Учні повинні щоденно показувати приклад дбайливого ставлення до природи, займатися озелененням класу, школи, не засмічувати і очищати наш струмочок, дбати про благоустрій, слідкувати за мурашниками, не руйнувати пташині гнізда, вчасно зупинити того, хто нищить природу.

Треба серцем сприйняти довколишню красу і оберігати її, дбати, щоб ніколи не змовкав хор травневого ранку, вічно шуміли над нами величезні дуби, ніжним рожевим квітом

веселилися яблуні, співали чарівні пісні солов'ї, бо Природа – це казка, яку можна прочитати лише серцем!

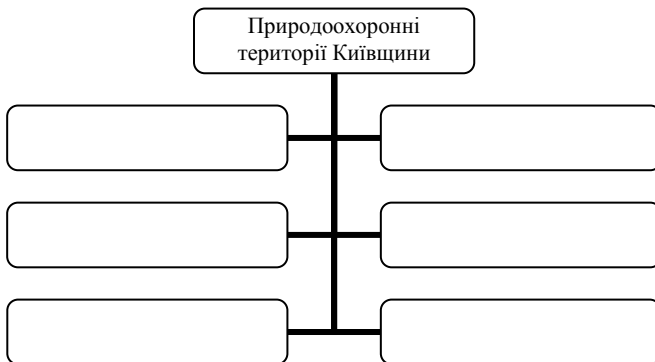
Індивідуальна робота. Виконайте тестові завдання:

1. Що з переліченого не спричинить лісову пожежу?
а) залишені вогнища; б) незагашений сірник; в) кинутий недопалок; г) тліючі пижі мисливців; д) забутий папір.
2. Цю речовину називають „сік життя”. Без неї не звариш ні борщу, ні каші, ні компоту. Яка це речовина?
а) масло; б) олія; в) вода; г) сіль; д) оцет.
3. Чому червень оголошено „місяцем тиші”?
а) школярі здають екзамени;
б) птахи і звірі турбуються про малят;
в) у червні буває найменше грозових днів;
г) багато людей їдуть на відпочинок;
д) правильної відповіді немає.

Запиши назви рідкісних рослин Київщини до таблиці:

Дерева	Кущі	Трав'янисті рослини
Ясен	Папороть	Підсніжник
В'яз	Крушина	Конвалія
Модрина	Калина	Ожина
...	...	...

Доповни схему "Природоохоронні території Київщини":

Склади екологічну казку на одну із тем:

“Чому скрипить могутній ясен?”;

“Розмова тендітних конвалій”;

“Засумувала над водою червона калина”;

“Чому підсніжники найсміливіші?”;

“Загадкові квіти папороті”.

ТЕМА 5. ВІДОМІ ЛЮДИ НАШОГО КРАЮ

Заняття 31. Історичні особи – твої земляки.

Київська земля явила світові таких визначних державних діячів, як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Іван Мазепа, талановитого етнографа і поета Павла Чубинського, Катерину Білокур, Марію Приймаченко, Архипа Люлька, Івана Драча, Івана Козловського, Ліну Костенко, Павла Поповича

Князь Володимир. Небагато імен в історії можуть порівнятися з ім'ям святого рівноапостольного Володимира, хрестителя Русі, котрий на віки вперед визначив духовну долю

нашої держави і нашого православного народу. Святий князь Володимир був сином Київського князя Святослава. Він розширив межі Київської держави від Балтійського до Чорного морів.

У 988 році завдяки наполегливості князя Володимира, Київська Русь прийняла християнство.

Русь залучалася до більш передової християнської культури і цивілізації, увійшла в сім'ю християнських народів Європи. Після прийняття хрещення святий великий князь Володимир внутрішньо перемінився, він став новою людиною, став прикладом лагідної і жалісливої любові до ближніх.

Піклуючись про бідних, князь Володимир незабаром здобув всенародну любов і отримав в народі ласкаве прізвисько „Володимир-Красне Сонечко”.

При святому рівноапостольному великому князі Володимирі Київська Русь досягла розквіту і її вплив розповсюдився далеко за її межі.

У 1888 році на березі Дніпра, недалеко від місця Хрещення руського народу, був встановлений пам'ятник святому рівноапостольному князю Володимиру – один з багатьох монументів, присвячених просвітителю нашого народу.

Люлька Архип Михайлович ([1908](#) – 1984) народився у в с. [Саварка](#) Богуславського району [Київської області](#).. Конструктор авіаційних двигунів. У 1937-1939 створив

конструкцію першого в СРСР турбореактивного двигуна (ТРД). Архип Михайлович був піонером у розробці турбореактивних двигунів для надзвукової авіації. Під його керівництвом створюється спеціальне КБ, яке нині носить його ім'я. Ним створені десятки потужних авіаційних двигунів, які широко використовуються у сучасних винищувачах і бомбардувальниках, у тому числі і на СУ-27.

Григорівич Дмитро Павлович, визнаний авіаконструктор, народився 1883 року в Києві. Вчився в Київському політехнічному інституті. Він

зацікавився морськими літаками, які здійснюють посадку не на поплавки, а прямо на днище фюзеляжу, так званими літаючими човнами. Перший свій літак він побудував у 1916 році. За своє коротке життя він створив кілька десятків зразків літаючих човнів, які довгий час використовувались у військовій та цивільній авіації. Всі його літаки мали позначення М-3, М-4, М-5, М-9 тощо.

**Сікорський Ігор Іванович
(1889-1972)** – видатний

авіаконструктор літаючих
човнів і гелікоптерів.

Народився в Києві. Закінчив

Київській політехнічний інститут. У 1911 році на літаку власної конструкції С-6 встановив світовий рекорд швидкості. У 1913 році прийшло всесвітнє визнання за збудовані перші успішні багатомоторні літаки “Руський Витязь” та ”Ілля Муромець”.

Після подій 1917 року емігрував в США, де заснував свою літакобудівну компанію. У 1939 році створив перший у світі гелікоптер.

Йому належить пріоритет у створенні гелікоптерів усіх типів, рівних яким немає у жодній країні світу. І якому не знайшлося місця на нашій землі, тому він змушений був присвятити свій талант Америці.

Попович Павло Романович

– льотчик – космонавт СРСР
№4. Народився у 1930 році в
м. Узині Білоцерківського

району Київської області. У 1962 році вперше в світі
здійснив груповий політ на космічному кораблі

«Восток-4». Вдруге полетів у космос в 1974 році на кораблі
«Союз». Двічі Герой Радянського Союзу.

Чубинський Павло Платонович

(1839-1884) – видатний український
етнограф, фольклорист. Народився в
с. Хурті на Бориспільщині. Закінчив
юридичний факультет

Петербурзького університету. У 1863 році в
журналі “Зоря” був опублікований вірш поета “Ще не вмерла
Україна”, який згодом став державним гімном України. Був
організатором наукової експедиції у південно-західні регіони
України. Вивчав природу, життя і побут населення Полісся,
Поділля, Волині. Нагороджений золотою і двома срібними
медалями імператорського російського географічного

товариства.

Катерина Білокур народилася у селі Богданівка Яготинського району, творчість якої – унікальне явище в образотворчому мистецтві. Неосвічена селянка самотужки, без будь-якої допомоги сягнула вершин світової образотворчості. Перші роботи – „Квіти за тином”(1935), „Квіти”(1936) визначили неповторне творче обличчя майстрині, її унікальну індивідуальність.

Квіти художниця писала завжди з натури, нерідко поєднуючи в одній картині весняні та осінні квіти. Була творцем пейзажів і портретів.

Катерина Білокур – член Спілки художників України, нагороджена орденом "Знак пошани", Їй присвоєно звання Народного художника України.

Твори Катерини Білокур регулярно експонують на виставках у Полтаві, Києві, Москві та інших містах.

Марія Приймаченко (1908 - 1997)

Народилася майбутня народна художниця в селі Болотня Іванківського району на Київщині в

сім'ї мистецьки обдарованих людей, від яких вона перейняла вміння створювати чудові орнаментальні полотна. Народна художниця України, лауреат Державної премії України ім.. Т.Г. Шевченка Марія Приймаченко своєю творчістю відкрила оригінальну сторінку самобутнього мистецтва світової культури. Її виставки з великим успіхом експонувалися у Франції, Канаді, Польщі, Росії, Німеччині та багатьох інших країнах світу. У 1937 році на всесвітній виставці в Парижі Марія Приймаченко отримала золоту медаль, здивувавши своїми картинами мистецький світ...

Костенко Ліна Василівна.

Костенко Ліна Василівна народилася 19 березня 1930р. в місті Ржищеві на Київщині в родині вчителів.

В літературу Л. Костенко приходить у 1957 році збіркою «Проміння землі». На сьогодні Ліна Костенко авторка близько десяти поетичних книг, серед яких найвідоміші: «Мандрівка серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), «Вибране» (1989) тощо. Перу письменниці належить історичний роман у віршах «Маруся Чурай» (1979), за який вона удостоєна Державної премії ім. Т. Г. Шевченка.

Доповни схему "Видатні люди Київщини":

Заняття 32. Історичні особи козацької доби

Київщина є Батьківщиною видатних людей, які жили і творили в період розцвіту козацтва в історії України.

Гетьман Іван Мазепа.

Іван Мазепа народився в 1639 році в с. Мазепинці Білоцерківського району в заможній сім'ї.

Мазепа одержав змістовну на той час освіту. Він учився в Києво-Могилянській академії і в Падуйському університеті в Італії, володів кількома мовами.

З 1687 до 1709 р. він стояв біля керма Української Гетьманської держави, самостійність якої всіляко обмежував російський царизм.

Жодного українського гетьмана не славили так сучасники, як Мазепу. Нікому з гетьманів України не було присвячено стільки віршів, поем і драм.

Мазепа був визначним державним діячем і політиком, полководцем і поетом, у поезії якого найсильнішими були патріотичні мотиви, уболівання за долю України.

Мазепа сприяв розвитку освіти в Україні. У Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах і навіть селах працювали школи, бурси засновані ним. Мазепа взяв під свою опіку Києво-Могилянську академію, дбав про її розвиток. За його розпорядженням у 1693 р. був збудований новий будинок для Академії.

Гетьман щедро фінансував розвиток мистецтва, зокрема архітектури й малярства, побудував в Україні на свої кошти, близько 20 церков, зробив реставрацію Софійського собору, збудував церкву Вознесіння в Переяславі, про яку згадував у своїх творах Т.Г.Шевченко та Миколаївську церкву в Білій Церкві.

Іван Мазепа став відомий також і на Близькому Сході. Християнським святиням він робив дорогоцінні дари. Так, Церкві Гробу Господнього в Єрусалимі він подарував художньо зроблену, гравіровану срібну плиту італійських майстрів, також на його кошти був надрукований арабський переклад Євангелія.

Проте Іван Мазепа не був демократом. Сам виходець із заможної сім'ї, він всіляко сприяв поширенню в Україні аристократії із верств козацької старшини. Багатим козакам він роздавав значні земельні маєтки, дбав про їх зовнішнію і внутрішню культуру, підтримував їх освітній рівень.

В той же час в його особі поєднувались трагізм епохи кінця XVII – початку XVIII століть, бажання бачити Україну незалежною від Російської імперії.

Саме Мазепа, ще наприкінці XVII століття, першим із українських гетьманів подав ідею самостійної незалежної української держави.

Він можливо помилявся, коли для досягнення своєї мети він обрав союз із шведським королем Карлом XII, який із своєю армією асоціювався в українському народі із загарбниками.

Сьогодні ім'я гетьмана Мазепи стоїть в одному ряду з видатними діячами незалежної української держави.

14 жовтня 2007 року на батьківщині гетьмана, в селі Мазепинці була відкрита

дерев'яна церква Святого Миколая, яка будувалась на кошти вдячних простих українців, благодійних організацій і підприємців, які таким чином вшанували пам'ять про суперечливу постать нашого земляка, гетьмана Івана Мазепу.

Полковник Палій Семен (справжнє прізвище Гурко)

Семен Палій – полковник білоцерківський і фастівський, керівник національно-визвольної боротьби українського народу проти польської влади у Правобережній Україні в кінці XVII на початку XVIII століть.

Народився Палій на Чернігівщині в козацькій родині. Вчився у Києво-Могилянській Колегії. У 1660-х роках він перебрався у Запорізьку Січ, де відзначився військовими та організаторськими здібностями.

На початку 1680-х років кілька полків на чолі з Семеном Палієм перейшли на спустошену кримськими татарами територію півдня Київщини. Опорним пунктом Семен Палій обрав місто Фастів. На заклик уславленого вже тоді Палія туди почали стікатися численні селяни і козаки.

У 1684-1685 роках при сприянні Палія були засновані Фастівський та Богуславський козацькі полки.

Польща спочатку підтримувала Палія у його боротьбі проти Кримського ханства, але коли спробувала підкорити козацькі полки своїй владі, козаки підняли повстання на Правобережній Україні.

Основним завданням, яке ставив перед собою Семен Палій, стало визволення Правобережної України з-під польської влади і приєднання її до Гетьманщини, як у народі називали Лівобережну Україну.

Палій був дуже популярним в українському народі.

В кінці XVII століття боротьба проти польського панування, яку очолював Палій, велася на значній території. Козацькі війська, під керівництвом Семена Палія визволили міста півдня Київщини.

На початку XVIII століття між Семеном Палієм і гетьманом Іваном Мазепою почалась ворожнеча, тому що фастівський полковник уболівав за простий народ, а Іван Мазепа

підтримував козацьку старшину. За доносом Палій був засланий у Сибір і повернувся на волю з початком російсько-шведської війни.

У 1709 році Семен Палій брав участь у Полтавській битві проти шведів. Козаки Палія хоробро воювали у Полтавській битві, переслідували розбиту шведську армію.

Помер Семен Палій у 1710 році і похований у Межигірському монастирі поблизу Вишгорода.

Феофан Прокопович (1681-1736). Народився в Києві. Український громадський і церковний діяч, просвітитель. Професор Києво-Могилянській академії; викладав риторику й піітику. Був прихильником передових на той час методів виховання. Автор букваря „Перше учення отрокам”, курсу поетики латинською мовою. У 1708 році написав підручник з арифметики і геометрії.

Заняття 33. Захисники Вітчизни (розповідь про героїв часів Другої світової війни)

*У кожній держави, кожного народу є дати і події,
які складають основу, опорні точки їхньої історії,
підґрунтя історичної пам'яті і національної гордості.*

*Для нас, для прийдешніх поколінь, такою
знаковою віхою була і вічно буде
Перемога у Великій Вітчизняній війні.
1941-1945 роки*

Щедра, багата й прекрасна земля Київщини. А ще прекрасніша вона своїми людьми, своєю славною історією.

Минуть роки, століття, але ніколи не забудуться подвиги наших земляків у Великій Вітчизняній війні.

Хіба можна забути про славних героїв Київщини, що полягли на фронтах Великої Вітчизняної Війни? Монументи нагадують потомкам про їх добру славу. Але найкращим пам'ятником їм є народна шана.

Герой Радянського Союзу **Шолуденко Никифор Микитович**,

уродженець Вишгородського району у роки Великої Вітчизняної війни

приймав участь у визволенні столиці України – Києва. Шолуденко був командиром взводу танкової розвідки.

Його підрозділ форсував Десну біля села Літки Броварського району, потім переправився через Дніпро під Лютіжем, визволяв від німців рідний край Шолуденка (тепер Вишгородський район).

А потім з півночі, переправившись через річку Ірпінь танкісти пішли на Київ. Точилися жорстокі бої. Села на лінії фронту по кілька разів переходили з рук в руки. 4 листопада 1943-го був виданий наказ звільнити столицю України. Вирішили тиснути на ворога психологічно й прорвати лінію фронту.

Танки увімкнули фари, сирени і рушили на німецькі позиції. Фашисти почали тікати на захід, залишивши у Києві піхотні підрозділи з самохідними артилерійськими установками. Шлях німцям перетнула танкова бригада, яка знищила п'ять німецьких танків, шість автомобілів з піхотинцями й три гармати.

Отут і відзначився Никифор Шолуденко. У святошинському лісі, неподалік будинку лісника, він разом зі своїм товаришем узяв у полон німецького офіцера, який мав карту замінування Києва.

Ніч з 5 на 6 листопада стала вирішальною в битві за Київ. По Брест-Литовському шосе (тепер проспект Перемоги) пробилися радянські танки. Першим на головному танку прорвався в Київ гвардії старшина Никифор Шолуденко. В його танку сидів полонений німецький офіцер, у якого наші воїни випитували деталі, позначені на фашистській карті.

За ними рухалася колона радянських танків. Шолуденко добре знав Київ, тому сидів на броні, щоб орієнтуватися на місцевості. Коли колона танків знаходилась в районі заводу "Більшовик" по бойовим машинам відкрили вогонь німецькі самохідні гармати. Осколок снаряда влучив Н.М.Шолуденку у груди. Через кілька хвилин його серце перестало битися.

Уявіть, скільки киян ще загинуло б у ті пекельні дні, скільки будівель злетіло б у повітря, якби не та німецька карта! І це був не єдиний внесок Шолуденка в нашу перемогу – він на кожному кроці виявляв мужність і кмітливість. Ось за такі дії йому після смерті присвоїли почесне звання Героя Радянського Союзу.

Одним із прославлених снайперів Другої Світової війни стала наша землячка Людмила Павличенко.

Вона народилась у Білій

Церкві на Київщині. Вже

22 червня 1941 року вона

пішла добровольцем на фронт де стала снайпером. Снайпер – це воїн, який вміє дуже

прицільно стріляти, переховуючись у засаді. Її називали

„Королевою вогню”, „кращою гвинтівкою Землі”, „снайпером

№1”. Вона особисто знищила 309 гітлерівців, з них 36 снайперів,

серед яких був той, від куль якого загинуло понад 100

червоноармійців. У квітні 1942 р. після важкого поранення вона

стала снайпером-наставником не у військовій школі, а на передовій.

За героїзм та мужність, виявлені у боях під Одесою та Севастополем у 1943 році Людмилі Михайлівні Павличенко присвоєно звання Героя Радянського Союзу .

Після війни Людмила Павличенко продовжувала улюблену справу – викладала тактику снайперського вогню у військових академіях.

Можна багато розповідати про подвиги інших Героїв Радянського Союзу – наших земляків.

Герої Радянського Союзу, уродженці Київської області

Баришівський район

- ★ Бійма Іван Спиридонович, уродженець с. Коржі
- ★ Лук'янець Аркадій Микитович, уродженець с.Жуківка
- ★ Цвілій Петро Петрович, уродженець с. Волошинівка
- ★ Юрченко Михайло Іванович, с. Волошинівка

Білоцерківський район

- ★ Махиня Павло Євменович, с.Блощинці
- ★ Мельниченко Сергій Іларіонович, с.Блощинці
- ★ Михеєв Михайло Віталійович, с.Мала Сквирка

- ★ Ковтун Василь Семенович, с. Глушки
- ★ Левицький Давид Іванович, с. Матюші
- ★ Луценко Ігнат Дорофійович, с. Чмирівка
- ★ Никоненко Тимофій Іванович, с. Шкарівка
- ★ Пишкан Іван Оникійович, с. Потіївка

Богуславський район

- ★ Киселенко Іван Родіонович, с. Ісайки
- ★ Киселенко Петро Євдокимович, с. Ісайки
- ★ Мартиненко Іван Павлович, с. Ісайки
- ★ Козяренко Іван Васильович, с. Митаївка
- ★ Космач Феодосій Олександрович, с. Михайлівка
- ★ Онупрієнко Дмитро Платонович, с. Шупики

Бориспільський район

- ★ Братусь Іван Іванович, с. Рогозів
- ★ Кравченко Іван Хотович, с. Гнідин
- ★ Кудря Іван Данилович, с. Проців (Сальків)
- ★ Прудкий Микола Петрович, с. Дударків
- ★ Стасюк Микита Іванович, с. Велика Стариця

Бородянський район

- ★ Сидоренко Павло Іванович, с. Шибене
- ★ Петренко Геннадій Никифорович, с. Мигалки

Броварський район

- ★ Дяченко Андрій Васильович, с. Плоске
- ★ Костенко Григорій Васильович, с. Літки
- ★ Микал Степан Федорович, с. Пухівка

- ★ Обіух Іван Данилович, с.Світільня
- ★ Самодєєв Іван Андрійович, с. Калита
- ★ Ситько Андрій Васильович, с.Заворичі
- ★ Ступак Григорій Лаврентійович, с.Бервиця
- ★ Ячник Сергій Федорович, с.Рожни

Васильківський район

- ★ Кондира Павло Андрійович, с. Руликів
- ★ Кошман Кирило Якимович, с. Велика Бугаївка
- ★ Панежда Петро Олексійович, с.Кожухівка
- ★ Хвоя Микита Федорович, смт.Глеваха
- ★ Цимбаленко Василь Федорович, с.Мала Бугаївка

Вишгородський район

- ★ Бендиків Степан Михайлович, с. Вища Дубечня
- ★ Богдан Дмитро Пилипович, с. Нові Петрівці
- ★ Кваша Дмитро Михайлович, с.Петрівське
- ★ Кирик Іван Васильович, с. Новосілки
- ★ Лошаков Опанас Ілліч, с.Абрамівка
- ★ Михайленко Іван Федорович, с.Гаврилівка
- ★ Міщенко Олексій Омелянович, с. Синяк
- ★ Радченко Василь Дмитрович, с.Раківка
- ★ Розка Олександр Антонович, с. Боденьки
- ★ Романенко Олексій Данилович, с.Чернин
- ★ Шолуденко Никифор Микитович, с.Сваром'є

Володарський район

- ★ Плугатар Олексій Петрович, с.Рубченки

Іванківський район

- ★ Сергієнко Іван Васильович, с.Хочева
- ★ Сосніна Ніна Іванівна, с. Кухарі
- ★ Черненко Петро Степанович, с. Русаки

Кагарлицький район

- ★ Башенко Олександр Петрович, с. Бендюгівка

Києво-Святошинський район

- ★ Грисюк Антон Степанович, с.Забір'я
- ★ Дегтярьов Василь Леонтійович, с.Білогородка
- ★ Мельниченко Іван Олександрович, с.Петропавлівська-Борщагівка
- ★ Мнищенко Михайло Якович, с.Білогородка
- ★ Сиволапенко Павло Федорович, с. Пирогове
- ★ Шупик Григорій Сакович, с.Софіївська Борщагівка
- ★ Печений Микола Миколайович, с.Білогородка

Макарівський район

- ★ Кучеренко Іван Хомич, с. Новосілки
- ★ Людвиченко Олександр Олексійович, с.Юрівка
- ★ Новик Микола Петрович, с.Гавронщина
- ★ Петриченко Андрій Архипович, с.Андріївка
- ★ Попович Володимир Трохимович, с.Соснівка

Миронівський район

- ★ Захарченко Григорій Никифорович, с.Маслівка
- ★ Кондратович Микита Ульянович, с.Росава
- ★ Стрілець Пилип Євдокимович, с.Которище

Обухівський район

- ★ Борисюк Сергій Федорович, с.Григорівка
- ★ Білик Петро Олексійович, с.Жуківці
- ★ Гладуш Федір Пилипович, с.Жуківці
- ★ Кияченко Микола Степанович, м. Обухів
- ★ Конош Володимир Павлович, с.Матяшівка
- ★ Поштаренко Яків Тимофійович, м. Обухів
- ★ Русанов Іван Юхимович, м. Обухів

Переяслав-Хмельницький район

- ★ Губар Олександр Герасимович, с. Дем'янці
- ★ Кравченко Іван Якович, с. Жовтневе
- ★ Ніколаєнко Микола Мефодійович, с.Пологи-Вергуни
- ★ Роман Олексій Петрович, с.Ковалин
- ★ Санько Іван Феодосійович, с. Велика Каратуль

Поліський район

- ★ Голубовський Борис Едуардович, с. Дубова
- ★ Лебедєв Микола Север'янович, с. Вересня
- ★ Недогибченко Леонід Васильович, с. Максимовичі

Рокитнянський район

- ★ Бондаренко Михайло Григорович, с. Синява
- ★ Висоцький Кузьма Дмитрович, с.Запруддя
- ★ Котлярський Борис Мойсейович, с.Насташки
- ★ Хоменко Гнат Степанович, с. Синява

Сквирський район

- ★ Козловський Василь Іванович, с.Мовчанівка

- ★ Коренчук Феодосій Павлович, с.Оріховець
- ★ Лопач Микола Павлович, с. Руда
- ★ Маргуліс Давид Львович, м.Сквира
- ★ Ольшевський Микола Михайлович, м.Сквира
- ★ Скирута Григорій Трохимович, с.Великополовецьке

Ставищенський район

- ★ Джунковська (Маркова) Галина Іванівна, с.Юрківка
- ★ Фесенко Олексій Гордійович, с.Торчиця
- ★ Паланський Олександр Степанович, смт.Ставище

Таращанський район

- ★ Вернигора Петро Леонтійович, м. Тараща
- ★ Навроцький Михайло Карпович, м. Тараща
- ★ Штельмах Дмитро Лаврентійович, с. Велика Вовнянка
- ★ Пилипченко Дмитро Олексійович, м. Тараща

Тетіївський район

- ★ Бондар Антон Пилипович, с. Кошів
- ★ Сікорський Степан Харитонович, с.П'ятигори
- ★ Слепанчук Костянтин Прокопович, с.Ненадиха
- ★ Степовий Арсеній Іванович, с.Кашперівка

Фастівський район

- ★ Ніколаєнко Іван Дементійович, смт.Кожанка
- ★ Ребенок Павло Іванович, с.Томашівка
- ★ Собковський Григорій Платонович, с.Мала Снітинка
- ★ Тхоржевський Олександр Іванович, с.Фастівець
- ★ Шевчук Василь Михайлович, с. Ставки

Яготинський район

- ★ Бондаренко Михайло Захарович, с.Богданівка
- ★ Борщик Іван Володимирович, с.Годунівка
- ★ Бронець Іван Іванович, с.Рокитне
- ★ Гирич Андрій Іванович, м. Яготин
- ★ Кайдаш Володимир Федорович, с. Лісники
- ★ Кравченко Андрій Григорович, с.Сулимівка
- ★ Кравченко Василь Іванович, с.Годунівка
- ★ Литвиненко Григорій Євлампійович, с.Середівка

м. Біла Церква

- ★ Зінченко Іван Трохимович
- ★ Кириленко Микола Авер'янович
- ★ Логинов Володимир Іванович
- ★ Мельник Михайло Минович
- ★ Павличенко Людмила Михайлівна
- ★ Пасинок Іван Кузьмич

м. Бориспіль

- ★ Головатий Юрій Максимович
- ★ Павловський Рафаїл Семенович
- ★ Шкіль Василь Федорович

м. Березань

- ★ Волошин Лаврентій Іванович

м. Ржищів

- ★ Дудка Микола Миколайович

м. Фастів

 Чайковський Йосип Юхимович

Всього високе звання Героя Радянського Союзу було присвоєно 131 жителю Київської області.

Пошукова робота:

Поспілкуйтесь з учасниками війни, які проживають у вашому населеному пункті і запишіть їх спогади.

Словник

Антропогенний краєвид – краєвид, створений діяльністю людини

Архітектура – мистецтво проектування і спорудження будов.

Бандура – український народний струнний інструмент

Бір – сосновий ліс

Веснянка – народна обрядова пісня, в якій оспівується прихід весни

Внутрішні води – води суходолу (річки, озера, підземні води, болота, льодовики)

Гетьман – верховний правитель України у XVII – XVIII століттях

Гончар – майстер з виготовлення посуду з глини

Гостинність – українська народна традиція з пошаною приймати гостей

Гребінники – майстри з виготовлення гребенів

Грунт – верхній, пухкий шар землі, що має родючість

Дендропарк - великий парк, у якому вирощується багато видів деревних і кущових рослин як місцевої флори, так і інших регіонів світу

Клімат – повторюваність однакових типів погоди упродовж багатьох століть і навіть тисячоліть.

Корисні копалини - мінерали і гірські породи, які людина використовує для своїх потреб

Кобза – старовинний український народний інструмент

Кожум'яка – майстер з обробки шкіри

Колисанка – колискова пісня, співаючи яку, можна було приспати дитину

Кравці – майстри з пошиття одягу

Лічилка – маленький віршик, що використовується у дитячих іграх

Ложкарство – виготовлення дерев'яних ложок, мисок

Масляна – свято проводів зими

Народні звичаї – повсякденні правила поведінки людей

Народні обряди – символічні дії, приурочені до важливих подій у житті людини

Народний календар – календар народних прикмет

Писанка – розмальоване великоднє куряче або декоративне яйце

Пічники – майстри з викладання печей

Плетіння – виготовлення із лози кошиків, брилів тощо

Покрова – релігійне свято на честь покровительства Пресвятої Богородиці

Погода – стан нижнього шару атмосфери в даному місці і в даний час.

Природний комплекс – взаємодія і взаємозв'язок на певній території компонентів природи – клімату, ґрунтів, внутрішніх вод, рослинного і тваринного світу.

Ремесло – дрібне виробництво ужиткових та мистецьких творів, основою яких є переважно ручна техніка виробництва

Садоба – будинок, господарські приміщення разом з городом та садом

Сімейна мораль – це неписані закони життя і співіснування родини

Скоромовки — короткі віршики

Стельмахівство – виготовлення возів і саней

Столярство – виготовлення меблів, дверей, вікон

Теслярство – спорудження будівель із деревини

Ткацтво – виготовлення тканин

Толока – праця гуртом, всім селом

Традиція – норми поведінки, звичаї що передаються від покоління до покоління

Трипільська культура - культура первісних слов'ян (до 5000 років до н.е)

Храмове свято – свято на вшанування Святого чи Євангельської події на пошану яких названо місцеву церкву

Шевці – майстри з пошиття взуття

Екологія - наука про зв'язок організмів із навколишнім середовищем.

Язичництво – первісні вірування людей у багатьох богів, злих і добрих духів

Використані ресурси

1. Ковальчук О.В. Українське народознавство: Книга для вчителя.– К.: Освіта, 1992.–176 с.
2. Лозко Г.С. Українське народознавство – К.: Зодіак – ЕКО, 1995.– 368 с.
3. Українське народознавство: Навч. посібник / за ред. С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф.Кирчіва / – Львів: Фенікс 1994.–508 с.
4. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. К.: Либідь, 1993.–256 с.; іл.
5. Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку. Методичний посібник / Авт.-упорядн.: І.В.Братусь,

Н.В.Кошечко, О.Л.Нагула; За заг. ред. І.Д.Зверєвої. - К.; Кобза, 2004. - 160 с.

6. Супруненко В.П. Народини: Витоки нації; символи, вірування, звичаї та побут українців. – Запоріжжя: МП “Берегиня” – СП “ФАЄС”, 1993.–136 с.
7. www.peremoga.gov.ua
8. www.favorits.net.ua
9. www.umoloda.kiev.ua
10. www.day.kiev.ua
11. www.aviapax.ru
12. www.ktm.wkma.kiev.ua
13. www.astronaut.ru
14. www.obriy.pib.com.ua